

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГЕРАСИМЧУК ЄЛИЗАВЕТА АНДРІЇВНА

УДК 346.14

**ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ
ТОРГОВЕЛЬНОГО ЗАХИСТУ СОТ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 081 – право

Галузь знань 08 – право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Є. А. Герасимчук**

Науковий керівник – Поєдинок Валерія Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Герасимчук Є. А. Правове регулювання застосування інструментів торговельного захисту СОТ в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2025.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню правового регулювання інструментів торговельного захисту відповідно до угод Світової організації торгівлі та їх імплементації в законодавство України. У роботі обґрунтовано необхідність модернізації національної системи торговельного захисту відповідно до вимог Світової організації торгівлі, особливостей сучасних економічних викликів, практики Світової організації торгівлі й Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, а також євроінтеграційного курсу України.

Метою дисертаційної роботи є комплексне дослідження правового регулювання та практики використання в Україні інструментів торговельного захисту СОТ, розроблення теоретичних і практичних рекомендацій з удосконалення правового регулювання торговельного захисту в Україні.

Проаналізовано угоди Світової організації торгівлі, що регулюють порушення та проведення антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних розслідувань, детально досліджено правове регулювання інструментів торговельного захисту відповідно до законодавства України, визначено основні закони. Визначено, що система торговельного захисту базується на окремих угодах СОТ, які є невід'ємною частиною багатосторонньої системи регулювання торгівлі товарами, які визначають основоположні принципи регулювання торговельних відносин між країнами-членами СОТ та слугують орієнтиром для

країн у процесі розробки та прийняття національного законодавства у сфері торговельного захисту.

У роботі визначено поняття торговельного захисту як сукупності передбачених угодами СОТ та національним законодавством інструментів, які застосовує країна імпорту у відповідь на добросовісні або недобросовісні дії іноземних виробників та/або експортерів і які є додатковими торговельними бар'єрами, запровадженими з метою захисту національного товаровиробника й урівноваження торговельного балансу. Зроблено висновок, що торговельний захист реалізується за допомогою трьох основних інструментів, які мають певні спільні риси, але відрізняються за підставами їх застосування. Окреслено також його ознаки і передумови виникнення інструментів торговельного захисту у світі.

Авторкою розроблено поняття системи торговельного захисту та її особливостей, що регулюється відповідними законами і призначена для захисту внутрішнього ринку від імпорту товарів з третіх країн, що становить предмет регулювання відповідних спеціальних законів. Надано детальну характеристику суб'єктів системи торговельного захисту, основними з яких є Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, Міністерство економіки, довілля та сільського господарства України, митниця та заінтересовані сторони розслідування.

Здійснено порівняльний аналіз зовнішньоекономічної діяльності та торговельного захисту, співвідношення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та інструментів торговельного захисту, а також підсумовано, що інструменти торговельного захисту, які застосовують відповідні державні органи у вигляді заходів, можуть належати до тарифних і нетарифних методів державного регулювання ЗЕД.

Встановлено перелік і сутність процесуальних та матеріальних аспектів проведення в Україні антидемпінгових, антисубсидійних, спеціальних розслідувань, елементів доказування. Сформульовано пропозиції з удосконалення чинного законодавства України, яке регулює торговельний

захист і його інструменти в частині етапів проведення торговельних розслідувань та елементів доказування як матеріальних аспектів. Акцентовано на елементах доказування як фактах, припущеннях чи гіпотезах, які потребують доведення, стосуються певної сфери діяльності суб'єктів торговельних розслідувань, утворюючи склад розслідування, на основі яких може бути сформовано остаточний висновок у межах розслідування, до яких належать: національний товаровиробник, товар, що є об'єктом розслідування, імпорт товару в Україну (непередбачувані обставини), шкода, заподіяна національному товаровиробнику, причинно-наслідковий зв'язок, національні інтереси.

Увагу приділено також оскарженню результатів торговельних розслідувань у судовому порядку та через органи Світової організації торгівлі, окреслено відмінність між цими двома видами оскаржень. Наведено аргументацію стосовно доцільності судового оскарження та проблематики оскарження в СОТ у зв'язку з блокуванням апеляційного органу.

У третьому розділі описано структуру й повноваження Європейської комісії у сфері торговельного захисту, розглянуто торговельний захист Євросоюзу й структуру Європейської комісії, а також досліджено питання змін, які відбудуться у сфері торговельного захисту після набуття Україною членства в Європейському Союзі, коли повноваження щодо проведення торговельних розслідувань будуть передані від Міністерства до Європейської комісії, що суттєво ускладнить застосування антидемпінгових, компенсаційних і захисних мит.

Результати дослідження може бути використано в законотворчій діяльності для вдосконалення основних законів, що регулюють торговельний захист, правозастосовній практиці Міністерства та Комісії, наукових дослідженнях, освітньому процесі в межах дисциплін «Торгове право» або «Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності».

Ключові слова: міжнародна торгівля, законодавство, торговельний захист, конкуренція, цифровізація, інновації, господарська діяльність,

Європейський Союз, воєнний стан, міжнародне право, економічні відносини, інформаційні технології, правове регулювання, зовнішньоекономічна політика, добросовісна конкуренція.

ABSTRACT

Herasymchuk Y. A. Legal regulation of the application of WTO trade defence instruments in Ukraine.

Qualifying scientific work on manuscript rights.

The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Law, specialty 081 – Law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2025.

The dissertation is dedicated to a comprehensive study of the legal regulation of trade defence instruments in accordance with World Trade Organization agreements and their implementation in Ukrainian legislation. The results of the research substantiate the need to modernize the national trade defence system, taking into account the requirements of the World Trade Organization, the specifics of modern economic challenges, the practices of the World Trade Organization and the Ministry of Economy of Ukraine, and Ukraine's European integration course.

The dissertation research aims to conduct a comprehensive study of the legal regulation and practice of using WTO trade defence instruments in Ukraine, and to develop theoretical and practical recommendations for improving the legal regulation of trade defence in Ukraine.

This research analyzed the World Trade Organization's agreements governing violations and the conduct of anti-dumping, anti-subsidy, and safeguard investigations. It also examined in detail the legal regulation of trade defence instruments in accordance with Ukrainian legislation and identified the main laws. The dissertation determined that the trade defence system relies on separate WTO agreements, which are an integral part of the multilateral system of trade regulation. These agreements

define the fundamental principles of trade relations between WTO member countries and guide countries in developing and adopting national legislation in the field of trade defence.

This work defines the concept of trade defense as a set of instruments, provided by WTO agreements and national legislation, which the importing country applies in response to fair or unfair actions of foreign producers and/or exporters. These instruments are additional trade barriers introduced to protect national producers and balance the trade. The study concludes that trade defense is implemented through three main instruments that share certain common features but differ in their grounds for application. It also outlines its characteristics and the prerequisites for the emergence of trade defense instruments globally.

The author developed the concept of the trade defense system and its features. Relevant laws regulate this system, which aims to protect the domestic market from imports of goods from third countries, thereby becoming the subject of regulation for specific special laws. The author also provided a detailed description of the subjects of the trade defense system. Its main subjects include the Interdepartmental Commission on International Trade, the Ministry of Economy, Environment, and Agriculture of Ukraine, customs, and interested parties in the investigation.

The dissertation conducted a comparative analysis of foreign economic activity and trade defense, examining the relationship between state regulation of foreign economic activity and trade defense instruments. It also summarized that trade defense instruments, which relevant state bodies apply as measures, can fall under either tariff or non-tariff methods of state regulation of foreign economic activity. The research established the list and essence of the procedural and material aspects of conducting anti-dumping, anti-subsidy, and safeguard investigations in Ukraine, along with elements of proof. The authors formulated proposals for improving Ukraine's current legislation, which regulates trade defense and its instruments, specifically concerning the stages of conducting trade investigations and the elements of proof as material aspects. The study emphasized elements of proof as facts, assumptions, or hypotheses

that require substantiation. These elements concern a specific area of activity for subjects of trade investigations, forming the case structure of an investigation. Based on these, investigators can form a final conclusion within the investigation. These elements include: the national producer, the product under investigation, the import of the product into Ukraine (unforeseen circumstances), damage caused to the national producer, the causal link, and national interests.

The authors also focused on challenging the results of trade investigations through judicial procedures and through World Trade Organization bodies, outlining the distinction between these two types of appeals. Arguments are presented regarding the expediency of judicial appeal and the issues of appeal in the WTO in connection with the blocking of the Appellate Body.

Chapter three describes the European Commission's structure and powers in trade defense, examines EU trade defense and the European Commission's structure, and investigates the changes that will occur in trade defense after Ukraine gains membership in the European Union, when authorities will transfer the powers for conducting trade investigations from the Ministry to the European Commission, which will significantly complicate the application of anti-dumping, countervailing, and safeguard duties.

The results of the study aim to improve the basic laws governing trade protection, in the law enforcement practice of the Ministry and the Commission, can be used in scientific research and in the educational process within the disciplines of «Trade Law» or «Legal Regulation of Foreign Economic Activity».

Keywords: international trade, legislation, trade protection, competition, digitalization, innovation, economic activity, European Union, martial law, international law, economic relations, information technology, legal regulation, foreign economic policy, fair competition.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»):

1. Герасимчук Є. Актуальні проблеми антидемпінгових та спеціальних розслідувань у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 78 (ч. 1). С. 257–261. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.41>

2. Герасимчук Є. Особливості структури та змісту системи торговельного захисту відповідно до угод СОТ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1/2024. С. 179–181. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/38>

3. Герасимчук Є. Щодо визначення статусу та компетенції Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі за законодавством України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 3 (7). С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-3-6>

4. Герасимчук Є. До питання застосування заходів торговельного захисту СОТ в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. № 1 (60). С. 17–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2025.4>

Тези, опубліковані за матеріалами конференцій:

1. Герасимчук Є. Інтеграція системи торговельного захисту України у систему ЄС: переваги та виклики для України. *Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання*. Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни» : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21 квіт. 2023 р.). Київ, 2023. С. 37–39.

2. Герасимчук Є. Деякі проблеми проведення торговельних розслідувань в Україні у період воєнного стану. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 берез. 2023 р.) Київ, 2023. С. 132-137.

3. Герасимчук Є. Запровадження ІТ-платформи при проведенні торговельних розслідувань в Україні. *Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 квіт. 2024 р.). Київ, 2024. С. 43–46.

4. Герасимчук Є. Актуальні проблеми надання інформації заінтересованими сторонами в рамках торговельних розслідувань. *Юридична наука та освіта: минуле, сучасне і майбутнє* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 1 трав. 2025 р.). Київ, 2025. С. 121–122.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	12
ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1	23
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ЗАХИСТУ СОТ.....	23
1.1. Структура та зміст системи торговельного захисту відповідно до угод СОТ	23
1.2. Інструменти торговельного захисту СОТ за законодавством України.....	30
1.3. Місце інструментів торговельного захисту в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.....	58
Висновки до розділу 1.....	64
РОЗДІЛ 2	66
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЩОДО ІМПОРТУ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ	66
2.1. Процедура проведення антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань	66
2.2. Процедура проведення спеціальних розслідувань	139
2.3. Порядок оскарження результатів торговельних розслідувань у СОТ і порядок виконання рішень Органу СОТ з питань вирішення спорів в Україні.....	163
Висновки до розділу 2.....	175
РОЗДІЛ 3	177
ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	177
3.1. Правовий статус і повноваження Європейської комісії у сфері торговельного захисту.....	177

3.2. Перспективи розвитку системи торговельного захисту в Україні у зв'язку з набуттям членства в ЄС	183
Висновки до розділу 3.....	193
ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	204
ДОДАТОК.....	231

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГАТС – Генеральна угода з торгівлі послугами

ГАТТ – Генеральна угода з тарифів і торгівлі

ЄС – Європейський Союз

ЗВТ – зона вільної торгівлі

Міністерство – Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України

МКМТ або Комісія – Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі

СОТ – Світова організація торгівлі

УКТ ЗЕД – Український класифікатор товарів зовнішньоекономічної діяльності

GSP – Generalized System of Preferences

MPIA – Multi Party Interim Appeal Arbitration Arrangement

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності є важливим напрямом державної економічної політики, оскільки дає державам змогу забезпечити власну економічну безпеку та створити умови для рівноправної участі в системі міжнародної торгівлі. Однією зі складових механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності є торговельний захист, який охоплює антидемпінгові, антисубсидійні (компенсаційні) і спеціальні розслідування та застосування за їх результатами обмежувальних заходів щодо імпорту.

За даними Світової організації торгівлі (далі – СОТ), останніми роками збільшилася кількість торговельних розслідувань і заходів за їх результатами, що засвідчує посилення ролі протекціоністської політики в деяких державах. В Україні також спостерігається тенденція до збільшення кількості антидемпінгових і спеціальних розслідувань. Наприклад, станом на 6 липня 2016 року щодо імпорту товарів в Україну проводили три антидемпінгові розслідування, переглядали один антидемпінговий захід, застосовували 15 антидемпінгових, один компенсаційний і три спеціальні заходи. Водночас станом на 29 серпня 2022 року проводили п'ять антидемпінгових розслідувань, чотири спеціальні розслідування, переглядали три антидемпінгові заходи, застосовували 29 антидемпінгових заходів і чотири спеціальні заходи. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало причиною певної паузи в порушенні нових розслідувань, проте станом на дату цієї дисертації роботу в зазначеному напрямі вже відновлено.

В Україні застосування інструментів торговельного захисту регулюють Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (який, однак, містить лише декілька загальних положень з цих питань), а також спеціальні закони України від 22 грудня 1998 року № 330-XIV «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», від 22 грудня 1998 року № 331-XIV

«Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» і від 22 грудня 1998 року № 332-XIV «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні». Після вступу України до СОТ зазначені закони було узгоджено з угодами СОТ, однак вони не є досконалими. Зокрема, вони не встановлюють чіткого розподілу повноважень між компетентними органами, передбачають недосконалий механізм проведення торговельних розслідувань і застосування заходів за їх результатами, а також містять термінологічні неточності.

З огляду на те, що роль антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних заходів у визначенні умов торговельно-економічних відносин з іншими країнами постійно посилюється, дедалі актуальнішим стає правове регулювання процесу проведення розслідувань, удосконалення підстав застосування торговельних заходів у контексті постійного розвитку міжнародних торговельних відносин між країнами, а також вивчення та визначення ефективності торговельного захисту в умовах євроінтеграційного процесу України.

У нашій державі питання торговельного захисту в межах системи СОТ залишається недостатньо дослідженим. У дисертації сформульовано нормативні та практичні рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства України у сфері торговельного захисту з метою забезпечення ефективного функціонування економіки та запобігання надмірному державному втручанню у діяльність бізнесу. Подальше дослідження інструментів торговельного захисту СОТ, їх імплементація в Україні та отримання нових наукових результатів сприятимуть удосконаленню правового регулювання цього напрямку зовнішньоекономічної діяльності.

Стан наукової розробленості теми. Загальні питання правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та її державного регулювання були предметом досліджень таких науковців, як: О.О. Бакалінська, Т.С. Гудіма, Д.В. Задихайло, В.І. Король, В.С. Мілаш, О.П. Подцерковний, В.В. Поєдинок, В.В. Резнікова, В.А. Устименко, В.В. Чайковська, В.С. Щербина та ін. Окремі

Аспекти торговельного захисту досліджували такі українські науковці, як: А.А. Барікова, Д.В. Войтюк, О.Б. Дем'янюк, О.С. Денісова, А.В. Духневич, А.І. Калініченко, Н.М. Ковальчук, В.В. Коновалов, О.В. Оніщук, В.В. Пасічник, В.Н. Петрина, І.О. Платонова, І.М. Товкун, О.В. Штефанюк та ін. Втім, у працях зазначених учених проблематику торговельного захисту в Україні досліджено лише фрагментарно. Крім того, події, що відбуваються у світі у сфері міжнародної торгівлі й економіки, зокрема, набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС і початок переговорів щодо такого вступу, зумовлюють необхідність перегляду поточного правового регулювання. Тому обґрунтованою є потреба здійснити комплексне дослідження інструментів торговельного захисту СОТ в Україні.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є комплексне дослідження правового регулювання та практики використання в Україні інструментів торговельного захисту СОТ, розроблення теоретичних і практичних рекомендацій з удосконалення правового регулювання торговельного захисту в Україні.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі *завдання*:

- визначити поняття інструментів торговельного захисту та системи торговельного захисту, дослідити структуру та зміст системи торговельного захисту відповідно до угод СОТ;
- дослідити правову регламентацію інструментів торговельного захисту СОТ за законодавством України;
- визначити місце інструментів торговельного захисту в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- дослідити процесуальні і матеріальні аспекти процедури проведення в Україні антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань як розслідувань явищ, що мають ознаки недобросовісної конкуренції;

- дослідити специфічні процесуальні і матеріальні аспекти процедури проведення в Україні спеціальних розслідувань як розслідувань зростаючого імпорту, що не має ознак недобросовісної конкуренції;
- з'ясувати порядок оскарження результатів торговельних розслідувань у СОТ і порядок виконання рішень Органу СОТ з питань вирішення спорів в Україні;
- дослідити правовий статус і повноваження Європейської комісії у сфері торговельного захисту;
- встановити перспективи розвитку системи торговельного захисту в Україні у зв'язку з набуттям членства в ЄС;
- сформулювати пропозиції з удосконалення чинного законодавства України, що регулює торговельний захист і його інструменти.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, пов'язані з проведенням антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних розслідувань, за результатами яких застосовують інструменти торговельного захисту, розроблені й упроваджені Світовою організацією торгівлі з метою регулювання міжнародної торгівлі.

Предмет дослідження – правове регулювання проведення в Україні антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних розслідувань та застосування за їх результатами антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів як інструментів торговельного захисту СОТ.

Методи дослідження. Для досягнення мети й виконання завдань дослідження використано загальні та спеціальні методи. Зокрема, застосування *діалектичного* методу дало змогу виявити передумови виникнення інструментів торговельного захисту у світі (підрозділ 1.1). З використанням *формально-логічного методу* було сформульовано ряд суджень, понять і висновків, спираючись на емпіричні дані, зокрема визначити поняття торговельного захисту та його ознаки (підрозділ 1.1). Поняття системи й суб'єктного складу торговельного захисту в Україні досліджено за допомогою *системного* методу

(підрозділ 1.2). *Порівняльно-правовий* метод дав змогу розглянути різні аспекти, як матеріальні, так і процесуальні, різних видів торговельних розслідувань (розділ 2). Метод *прогнозування* надав можливість встановити можливі сценарії розвитку подій та зміни системи торговельного захисту в Україні після набуття членства в ЄС (підрозділ 3.2). У процесі дослідження використано також інші загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Наукова новизна результатів дисертації полягає в тому, що на основі комплексного дослідження норм угод СОТ та спрямованого на їхню імплементацію до законодавства України, законодавства ЄС, практики вирішення торговельних спорів у СОТ, ЄС та в Україні, а також наукових джерел запропоновано нові підходи та вдосконалені правові положення щодо застосування інструментів торговельного захисту в Україні, а саме:

вперше:

– визначено поняття торговельного захисту як сукупності передбачених угодами СОТ та національним законодавством інструментів, які застосовує країна імпорту у відповідь на добросовісні або недобросовісні дії іноземних виробників та/або експортерів і які є додатковими торговельними бар'єрами, запровадженими з метою захисту національного товаровиробника й урівноваження торговельного балансу;

– визначено поняття системи торговельного захисту України як сукупності правових, економічних та інституційних заходів і механізмів, які застосовує держава в особі уповноважених органів державної влади (суб'єкти системи торговельного захисту) в межах антидемпінгових, антисубсидійних та спеціальних розслідувань з метою захисту внутрішнього ринку від імпорту товарів з третіх країн;

– запропоновано запровадження поняття «елементів доказування» торговельних розслідувань, яке визначено як факти, припущення чи гіпотези, що потребують доведення, стосуються певної сфери діяльності суб'єктів торговельних розслідувань, утворюючи склад розслідування, на основі яких

може бути сформовано остаточний висновок у межах розслідування. Визначено перелік елементів доказування торговельних розслідувань, а саме: національний товаровиробник; товар, що є об'єктом розслідування; імпорт товару в Україну; шкода, заподіяна національному товаровиробнику; причинно-наслідковий зв'язок; національні інтереси;

– виявлено проблему зловживання Міністерством економіки, довілля та сільського господарства України своїми дискреційними повноваженнями при перенесенні строків процедурних етапів в рамках торговельних розслідувань, що призводить до порушення присічних строків розслідувань, що передбачені законодавством України, а відповідно – і прав заінтересованих сторін розслідування;

– обґрунтовано, що торговельні розслідування можуть вважатися квазісудовими процесами шляхом визначення ознак, що уподібнюють торговельні розслідування до судового процесу: 1) чітко визначена процедура проведення розслідування; 2) рішення за результатами розслідувань, приймаються на основі оцінки доказів, які подаються заінтересованими сторонами розслідувань; 3) розслідування передбачає залучення сторін та їх представників, а орган розслідування має право проводити слухання, які відбуваються фактично за правилами судових засідань; 4) рішення є обов'язковими до виконання, мають юридичну силу; 5) рішення за підсумками торговельних розслідувань можуть бути оскаржені в судовому порядку;

– обґрунтовано доцільність встановлення можливості перегляду статусу національного товаровиробника протягом проведення розслідування після отримання інформації та доказів від заінтересованих сторін, оскільки в межах розслідування може бути виявлено факти, які можуть підтверджувати, що національний товаровиробник не має підтримки 50 % ринку;

– аргументовано, що період проведення спеціального розслідування мав би тривати не менше ніж рік, оскільки Міністерству економіки, довілля та сільського господарства України, як і в межах антидемпінгових й

антисубсидиційних розслідувань, потрібно дослідити майже всі ті самі елементи доказування, а також з огляду на те, що спеціальні розслідування порушують незалежно від країни походження товарів, і це позначається на кількості заінтересованих сторін розслідування, а надалі – на кількості коментарів й аргументів, які потрібно аналізувати;

удосконалено положення щодо:

– визначення національних інтересів шляхом звуження останніх до інтересів споживачів та міжнародних інтересів, оминаючи інтереси національного товаровиробника, оскільки аналіз національних інтересів з позиції інтересів національного товаровиробника спричинить дисбаланс змагальності, у такому випадку надається перевага стороні обвинувачення та може дискримінуватися сторона захисту;

– необхідності дослідження Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України доказів в рамках розслідувань шляхом встановлення та аналізу всіх факторів, що впливають на національну промисловість, на які посилаються заінтересовані сторони в рамках розслідувань, з подальшим поясненням в основних фактах і висновках наявності впливу кожного фактору на національну промисловість чи аргументуванням відсутності такого впливу з посиланням на відповідні докази;

дістали подальшого розвитку положення щодо:

– ролі й статусу Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі стосовно необхідності виокремлення положень про склад і повноваження цього органу у самостійний нормативно-правовий акт, що істотно покращить регулювання торговельних розслідувань;

– встановлення відмінності у правовій природі між антидемпінговими й антисубсидиційними заходами та спеціальними заходами, а саме: антидемпінгові та антисубсидиційні мита є результатами поведінки учасників ринку, що мають ознаки недобросовісної конкуренції, тобто навмисної протиправної поведінки суб'єктів господарювання та/або органів влади, а

спеціальні заходи у вигляді мита або квот не є результатом протиправної поведінки виробників та/або експортерів в Україну і застосовуються у відповідь на цілком добросовісні дії учасників ринку;

– визначення правової природи антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних заходів шляхом віднесення заходів у вигляді мита до методів тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а спеціальних заходів у вигляді квот – до нетарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

– розмежування поняття «значної шкоди» в межах проведення спеціальних розслідувань й «істотної шкоди» – у межах антидемпінгових й антисубсидійних розслідувань, що виражається через різний обсяг доказування впливу імпорту на національного товаровиробника: при дослідженні значної шкоди орган розслідування має довести *«загальне істотне погіршення стану національного товаровиробника»*, в той час як істотної шкоди – достатньо аргументувати погіршення окремих фінансово-економічних показників вітчизняних виробників;

– визначення предмета позову щодо оскарження рішень Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі за результатами розслідувань шляхом включення окремої вимоги, а саме «зобов'язати Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі вчинити дії», що забезпечить більш ефективний захист порушених прав заінтересованих сторін без необхідності проведення нового торговельного розслідування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й обґрунтовані в дисертації висновки та пропозиції може бути використано у:

– науково-дослідній сфері – під час досліджень проблематики й подальших перспектив удосконалення правового регулювання торговельного захисту в Україні;

– правотворчості – для вдосконалення законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

– правозастосовній діяльності – під час застосування норм, які регулюють торговельний захист в Україні;

– освітньому процесі – під час укладання навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності», «Господарське право», «Торгове право» й окремих спецкурсів, присвячених праву СОТ.

Результати дисертаційного дослідження отримали практичне впровадження в діяльності адвокатського об'єднання «Юридична фірма «Астерс».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Запропоновані в дисертації висновки, рекомендації, пропозиції сформульовані авторкою самостійно за результатами аналізу наукових джерел, нормативно-правових актів, судової практики та практики СОТ. Використані в роботі теоретичні позиції, висновки інших авторів містять відповідні посилання.

Апробація матеріалів дисертації. Результати, отримані під час дослідження, представлені на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: «Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання. Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни» (м. Київ, 21 квітня 2023 року); «Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти» (м. Київ, 28 березня 2023 року); «Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни» (м. Київ, 12 квітня 2024 року); «Юридична наука та освіта: минуле, сучасне і майбутнє» (м. Київ, 1 травня 2025 року).

Публікації. За темою дисертації в наукових фахових виданнях України опубліковано чотири наукові статті, а також чотири тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі економічного права та економічного судочинства Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка у межах бюджетних науково-дослідних тем «Удосконалення нормативно-правового забезпечення сталого правосуддя у світлі євроінтеграційних прагнень України» (0124U003063) на 2020-2024 роки та «Правове забезпечення сталого розвитку економіки України в умовах євроінтеграції» (0124U003297) на 2024-2029 роки. Тему дисертаційної роботи затверджено рішенням Вченої ради Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 7 від 25 листопада 2022 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які охоплюють 8 підрозділів, висновків до кожного розділу роботи й загальних висновків до дисертації та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 231 сторінка, з них основного тексту – 191 сторінка. Список використаних джерел містить 200 позицій, що містяться на 27 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ЗАХИСТУ СОТ

1.1. Структура та зміст системи торговельного захисту відповідно до угод СОТ

Світова організація торгівлі відіграє унікальну роль у глобальній торгівлі як єдина організація, що комплексно опікується питаннями торговельних відносин між країнами. Метою СОТ є регулювання торговельних відносин між її членами та забезпечення передбачуваності, легкості й вільного характеру торгівлі, про що зазначено на її офіційному вебсайті. Цю мету реалізують через угоди СОТ, прийняті країнами-членами, які є правовим підґрунтям сучасної міжнародної торгівлі.

Необхідно зазначити, що регулювання міжнародної торгівлі має тривалу історичну ретроспективу, що передує заснуванню Світової організації торгівлі у 1994 році. Після завершення Другої світової війни нагальною стала потреба у формуванні міжнародних інституцій у фінансовій та торговельній сферах. У 1947 році було проведено Гаванську конференцію, результатом якої стало прийняття Генеральної угоди про тарифи й торгівлю (ГАТТ) [1]. Протягом майже півстоліття ГАТТ була основним правовим інструментом, що регулював міжнародні торговельні відносини, відповідно до суті угоди тарифне регулювання розглядається як основний, а в перспективі – єдиний механізм регламентування зовнішньоторговельних операцій країн-учасниць [2; 3, с. 35]. Ця угода передбачала встановлення правил щодо контролю тарифів та інших торговельних обмежень між державами-учасницями. Її ключовою метою було зменшення торговельних бар'єрів. Угода запроваджувала принцип найбільшого сприяння (*most favoured nation*), що означає однакове ставлення до усіх країн –

членів СОТ як торговельних партнерів [4, с. 64; 5, с. 127], а також встановлювала зобов'язання щодо поступового зниження тарифів на товари та послуги з метою стимулювання міжнародної торгівлі, а також вирішення торговельних суперечок шляхом проведення консультацій.

Еволюція регулювання міжнародної торгівлі відбувалася поступово, через вісім раундів переговорів у межах ГАТТ. Кульмінацією цього процесу стало заснування СОТ на Уругвайському раунді переговорів, який тривав з 1986 по 1994 рік. Саме тоді було досягнуто найбільшої кількості домовленостей, які охоплювали широкий спектр торговельно-економічних питань. Створення СОТ було формалізоване Марракеською угодою 1994 року [6]. Тож СОТ стала правонаступницею ГАТТ, продовживши її справу й успадкувавши ключові принципи [7].

Членство в СОТ передбачає безумовне прийняття та виконання зобов'язань, визначених у багатосторонніх торговельних угодах, які є основою правової системи цієї організації. Угоди, укладені в межах Уругвайського раунду, охоплюють понад 50 багатосторонніх угод й інших юридичних документів. Система угод СОТ охоплює: Угоду про заснування СОТ, угоди, що регулюють торгівлю товарами, послугами й інтелектуальною власністю, угоду про врегулювання суперечок, а також механізм перегляду торговельної політики країн-членів.

Структура угод СОТ, що регулюють торгівлю товарами та послугами, характеризується принциповою єдністю, незважаючи на певні відмінності в деталях. В основі Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС) [8] лежать єдині основоположні принципи. Ці принципи доповнюються низкою спеціалізованих угод та додатків, що враховують специфіку окремих секторів та питань. Ключовим елементом є система переліків зобов'язань, узятих на себе країнами-членами СОТ, які визначають умови доступу на їхні ринки для іноземних товарів (через тарифні

зобов'язання) та постачальників послуг (шляхом фіксації обсягу доступу та винятків з принципу найбільшого сприяння) [9; 10, с. 179].

У регулюванні міжнародної торгівлі товарами ключову роль відіграє Генеральна угода про тарифи й торгівлю 1994 року [10]. Ця угода є основою для визначення режиму торгівлі товарами, а також прав й обов'язків країн – членів СОТ. Слід акцентувати на суттєвій відмінності між ГАТТ 1994 року й ГАТТ 1947 року [12]. Головна відмінність полягає в інтегрованому характері ГАТТ 1994 року, згідно з яким усі країни – члени СОТ мають прийняти повний пакет правових документів без жодних винятків. На відміну від ГАТТ 1947 року, де країни могли адаптувати положення угоди до національного законодавства, члени СОТ зобов'язані узгодити національне законодавство з ГАТТ 1994 року і рештою правових документів СОТ [13, с. 148].

ГАТТ 1994 не обмежується загальними положеннями, а регулює численні конкретні аспекти міжнародної торгівлі. Це забезпечується через систему спеціалізованих угод, які регулюють питання сільського господарства, санітарних і фітосанітарних заходів, технічних бар'єрів у торгівлі, оцінки митної вартості, процедур ліцензування імпорту, а також спрощення процедур торгівлі та ін.

З переліку угод СОТ можна виокремити три угоди, які утворюють *систему торговельного захисту*: Угода про застосування статті VI Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року (або її ще називають Антидемпінгова угода СОТ), Угода про субсидії та компенсаційні заходи, Угода про захисні заходи. Об'єднує ці три угоди в одну систему їхня мета – захист національних виробників товарів чи то від нечесних торговельних практик з боку іноземних компаній, чи то від аномального зростання обсягів імпорту [14, с. 136]. Ці угоди дозволяють застосовувати різні інструменти, як-от спеціальні мита та квоти, для захисту від недобросовісної конкуренції з боку іноземних компаній та від наслідків надмірного зростання імпорту. Таким чином, ці угоди зосереджені не стільки на

регулюванні міжнародної торгівлі, скільки на захисті внутрішнього ринку від зовнішніх загроз [10, с. 180].

Одним з основних завдань СОТ є сприяння вільній конкуренції та зменшення бар'єрів у міжнародній торгівлі. На противагу цьому принципу, держави можуть реалізувати політику протекціонізму. Протекціонізм – економічна політика держави, що полягає в системі взаємопов'язаних заходів, спрямованих на захист національних товаровиробників проти конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках [15]. Протекціонізм є протилежним до концепції вільної торгівлі, оскільки супроводжується встановленням додаткових мит, квот, наданням субсидій тощо [16; 17, с. 195]. Загалом СОТ не схвалює політику протекціонізму, оскільки це суперечить основоположним принципам, на яких працює ця міжнародна організація. Проте, усвідомлюючи можливості недобросовісних дій держав-членів, СОТ передбачила певні винятки, коли додаткові мита чи квоти може бути застосовано, щоб захистити внутрішній ринок [18]. Так виникла система торговельного захисту СОТ.

Торговельний захист – це сукупність передбачених угодами СОТ та національним законодавством інструментів, які застосовує країна імпорту у відповідь на добросовісні або недобросовісні дії іноземних виробників та/або експортерів і які є додатковими торговельними бар'єрами, запровадженими з метою захисту національного товаровиробника й урівноваження торговельного балансу.

Торговельний захист охоплює інструменти, які втілено в застосуванні компетентними органами трьох видів заходів: антидемпінгових, антисубсидійних (компенсаційних), захисних (спеціальних).

Торговельний захист за допомогою відповідних інструментів застосовують лише щодо імпорту товарів, оскільки за своєю природою такі інструменти спрямовано на захист внутрішнього ринку від шкоди, якої він може зазнати через недобросовісну конкуренцію чи стрімке зростання обсягів імпорту. Так, якщо йдеться про застосування інструментів торговельного захисту СОТ в

Україні, то вони стосуються лише заходів, які використовують компетентні органи в Україні, що своєю чергою можуть застосовувати такі заходи виключно щодо ринку в Україні. У такому випадку аналізують лише імпорт товарів. З позицій захисту внутрішнього ринку імпорт з України є предметом політики інших держав, які можуть застосовувати інструменти торговельного захисту СОТ. Водночас контроль за експортом здійснюють іншими інструментами державного регулювання (наприклад, шляхом видачі ліцензій на експорт).

Відповідно до Угоди про застосування ст. VI ГАТТ 1994 року, *антидемпінгові заходи* можуть бути застосовані лише за умови дотримання вимог ст. VI ГАТТ 1994 та після проведення відповідного розслідування. Ключовими умовами є наявність демпінгу, завдання шкоди національному товаровиробнику цим демпінгом та наявність причинно-наслідкового зв'язку між демпінгом і шкодою. Демпінг має місце, коли товар експортується до іншої країни за ціною, яка є нижчою, ніж ціна, за якою подібний товар зазвичай продається на внутрішньому ринку країни-експортера, тобто коли експортна ціна є нижчою за нормальну вартість [10, с. 181].

Прийняття Угоди про застосування статті VI ГАТТ 1994 року, відомої як Антидемпінговий кодекс, було зумовлено потребою регулювання застосування антидемпінгових заходів у відповідь на протекціонізм 1970-х років. Ця угода, обов'язкова для всіх членів СОТ, стала результатом багатосторонніх переговорів у межах ГАТТ (1972–1979). Антидемпінговий кодекс визначає, що саме слід вважати демпінгом, встановлює процедури проведення антидемпінгових розслідувань, визначає види антидемпінгових заходів і підстави для їх перегляду [19, с. 37].

Компенсаційні заходи (також відомі як антисубсидійні) – це правовий інструмент, який дозволяє країні-члену СОТ реагувати на імпорт, що отримує переваги внаслідок субсидій, наданих урядом країни-експортера. Однак застосування цих заходів є складним процесом, що вимагає ретельного доведення наявності субсидії, шкоди та причинно-наслідкового зв'язку між

ними. Угода про субсидії та компенсаційні заходи містить чіткі критерії визначення субсидії. Ключовим елементом є адресність: субсидія повинна бути специфічною, тобто надаватися певним підприємствам або галузям, а не бути загальнодоступною програмою [10, с. 181]. На думку О. Кривецької, «субсидією є фінансове сприяння, що надає на території члена СОТ уряд чи будь-який державний орган, яке зумовлює вигоду. Отже, ця стаття вводить два обов'язкові елементи для наявності субсидії: фінансове сприяння (*financial contribution*) й отримана вигода (*conferred benefit*)» [20].

Третій вид заходів – це *захисні заходи*, застосування яких регулює Угода про захисні заходи. Відповідно до цієї угоди, член СОТ може вдатися до захисного заходу щодо імпортованого товару лише за умови, що розслідування, проведене згідно з положеннями Угоди, встановило, що обсяги імпорту цього товару значно зросли (абсолютно або відносно до внутрішнього виробництва) і становлять серйозну шкоду або її загрозу внутрішньому ринку, на якому здійснюється виробництво подібних товарів чи товарів, що безпосередньо конкурують між собою [21]. Підстава застосування захисних заходів кардинально відрізняється від застосування антидемпінгових заходів: основою є обсяги імпорту, а не його ціна. Центральне місце в межах зазначених заходів посідає поняття «зростаючого імпорту». Зростання обсягів імпорту відбувається за чесних ринкових умов. Відповідно до практики СОТ, зростання обсягів імпорту має передбачати наявність певних ознак: зростання має бути нещодавнім, раптовим, різким і значним [10, с. 181].

Угоди щодо торговельного захисту мають спільну структуру, яка визначає підстави для введення тих чи інших заходів, деталізує види заходів (часто це додаткове мито), урегульовує положення щодо ініціювання та проведення розслідувань, містить вимогу про повідомлення залучених країн про ініційоване розслідування, а також передбачає особливі умови для країн-членів, що розвиваються. Підставою для застосування таких заходів є необхідність аналізу

шкоди, що спричинена національній промисловості, та пошук причинно-наслідкового зв'язку [10, с. 181].

Попри те, що правовідносини торговельного захисту регулюють певні дії в міжнародній торгівлі, не всі вони обов'язково є наслідком недобросовісної конкуренції. Демпінг, як зазначає О. Дем'янюк, СОТ розглядає як «економічне правопорушення, суть якого полягає в зумисній реалізації іноземним виробником прямо чи опосередковано товару за ціною нижчою від нормальної вартості з метою заподіяння матеріальної шкоди національним виробникам аналогічних товарів» [22, с. 416]. Демпінг виникає, зокрема, у тому випадку, коли компанії мають намір розширити канали збуту, масштабувати господарську (економічну) діяльність та головне – збільшити присутність на ринку [23]. Водночас, субсидії також можна вважати економічними порушеннями, якщо вони є адресними. Згідно зі ст. 2 Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, «субсидії вважають адресними в тому випадку, коли орган, що надає субсидію, або законодавство, відповідно до якого діє такий орган, прямо обмежує доступ до субсидії лише колом певних підприємств» [24, с. 195].

Підхід СОТ до демпінгу, субсидованого імпорту та збільшення обсягів імпорту полягає не в їхньому безумовному засудженні, а в управлінні потенційними негативними наслідками [25]. У випадках, коли у країні-імпортері відсутнє власне виробництво аналогічного товару, демпінг або субсидований імпорт можуть мати позитивний економічний ефект, зокрема: зниження витрат для підприємств, які використовують імпортні товари у виробничому процесі, підвищення їхньої конкурентоспроможності та, як наслідок, зростання добробуту споживачів завдяки нижчим цінам [10, с. 181; 26].

Угоди про торговельний захист регулюють проведення торговельних розслідувань, встановлюючи як матеріальні, так і процесуальні норми. Деталі проведення розслідувань визначає національне законодавство країн-членів. В Україні додатково до імплементації основних принципів СОТ у трьох профільних законах передбачено додаткову умову для застосування заходів

торговельного захисту. Цією умовою є відповідність національним інтересам, що є окремим елементом доказування, який необхідно довести в процесі розслідування.

Отже, торговельний захист є сферою, яку чітко регулюють угоди СОТ, що мають пріоритетне значення в системі багатостороннього регулювання торгівлі. Ці угоди визначають ключові принципи міжнародної торгівлі між країнами-членами й слугують основою для розроблення національного законодавства у сфері торговельного захисту. Попри певну схожість у заходах і процедурах, три основні інструменти торговельного захисту відрізняються за суттю, оскільки їх застосування ґрунтується на різних підставах, встановлених угодами СОТ.

Між національним законодавством й угодами СОТ з питань торговельного захисту існують певні відмінності, які детально описано в підрозділі 1.2 цього розділу.

1.2. Інструменти торговельного захисту СОТ за законодавством України

Україна приєдналася до Світової організації торгівлі набагато пізніше після проголошення незалежності, проте зусилля з регулювання торговельних відносин та захисту вітчизняних виробників почалися значно раніше. Формування законодавчої бази України у сфері торговельного захисту розпочалося ще в 1990-х роках, і відповідні закони продовжують діяти й сьогодні. Зовнішньоекономічна діяльність для економіки держави є надзвичайно важливою, оскільки сприяє підвищенню ефективності національного виробництва та забезпечує надходження до державного бюджету. Забезпечення справедливих умов для всіх учасників зовнішньоекономічних відносин є значущим не лише для окремих підприємств, а й для захисту інтересів національних галузей.

До системи законів, що врегульовують питання торговельного захисту в Україні, можна віднести такі: 1) «Про зовнішньоекономічну діяльність», 2) «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», 3) «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», 4) «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зі змінами 1998 року не надає вичерпного регулювання торговельного захисту. Він радше встановлює загальні межі для державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначаючи основні поняття, види діяльності, суб'єктів і повноваження державних органів. Про торговельний захист ідеться лише в статті 31, яка описує недобросовісну конкуренцію та зростання обсягів імпорту, а також можливі заходи реагування на них, але не містить детальних правил.

Ще до вступу України до СОТ у 2008 році (у якості 152 члена СОТ) [27, с. 8] було прийнято національне законодавство про торговельний захист. Це підкреслює прагнення України до співпраці в рамках міжнародної торговельної системи. Згідно з цим законодавством, недобросовісною конкуренцією у зовнішньоекономічній діяльності вважаються демпінговий та субсидований імпорту, за результатами якого застосовуються антидемпінгові та антисубсидиційні заходи, а також інші дії, визначені відповідними законами України як недобросовісна конкуренція [28].

Такі заходи, за висновком В. В. Пасічник, утворюють систему торговельного захисту України, що побудована за принципами СОТ та її угод. Зазначені угоди прийнято на Уругвайському раунді багатосторонніх торгових переговорів (ГАТТ/СОТ) й охоплюють Генеральну угоду про тарифи й торгівлю 1994 року, Угоду про застосування статті VI Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року, Угоду про субсидії та компенсаційні заходи та Угоду про захисні заходи. Ці угоди є обов'язковими для всіх членів СОТ, зокрема для України. Ці нормативні акти регламентують процедури ініціювання та проведення розслідувань (антидемпінгових, антисубсидиційних і спеціальних)

та застосування відповідних заходів. Вони забезпечують дотримання міжнародних правил у торговельно-економічних відносинах між країнами-членами СОТ, базуючись на міжнародно-правовому регулюванні [29].

Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» встановлює можливість визнання недобросовісною конкуренцією й інших дій. Законодавство України встановлює, що недобросовісною конкуренцією є будь-які дії в конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності й формують такі групи: «неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання в процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці» [30]. Водночас такі дії не належать до системи торговельного захисту відповідно до угод СОТ. Отже, законодавець не виокремлює статті щодо регулювання торговельного захисту, натомість оперує ширшими поняттями з інших позицій, а саме в контексті здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Тож, маючи в законодавстві України положення щодо надання державою підтримки українським виробникам, вони можуть постати перед порушенням проти них антисубсидійних розслідувань на підставі права СОТ. Вважаємо це недоліком для національних виробників, які експортують товари, оскільки обмеження імпорту проти них може нівелювати всю підтримку, надану державою.

Цікавою є думка В. Петрини, що «дії (державну допомогу певним підприємствам), коли їх вчиняють українські державні органи, українське законодавство визначає як «засоби державного регулювання господарської діяльності». Разом з тим, якщо такі ж дії вчиняються іноземними державними органами, то українське законодавство трактує їх як «нелегітимні субсидії» та передбачає відповідальність [24, с. 196]. Згідно зі статтею 8 Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» вважається, що якщо «державний орган, що надає субсидію, або законодавство, на підставі

якого діє цей орган, недвозначно надає доступ до субсидії тільки певним підприємствам, таку субсидію вважають специфічною, тобто нелегітимною» [31], тому В. Петрина доходить висновку, що будь-які норми, що передбачають надання підтримки окремим суб'єктам господарювання з використанням державних ресурсів, незалежно від форми, мають антиконкурентний ефект [24, с. 196].

Важливим у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» є положення про державні органи, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність. В Україні всі ключові рішення щодо антидемпінгових, антисубсидійних та спеціальних заходів, включаючи початок розслідувань та застосування самих заходів, приймаються Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі (далі – Комісія). Закон лише визначає, що Комісія відповідає за прийняття рішень за результатами торговельних розслідувань. Однак статус, повноваження та порядок формування цієї комісії в законі детально не описані [32, с. 52].

Система спеціального законодавства України у сфері торговельного захисту організована за чітким принципом: кожен закон регулює окремий вид торговельних розслідувань, що забезпечує спеціалізацію та ефективність регулювання.

1. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту».

Цей закон регулює механізм захисту від демпінгового імпорту, встановлюючи засади порушення, проведення антидемпінгових розслідувань і застосування відповідних заходів. Його метою є захист національних товаровиробників від недобросовісної конкуренції з боку інших країн, митних союзів або економічних угруповань [33].

Основним поняттям, яким оперує цей Закон, є поняття демпінгу. Слушно зазначає О. Б. Дем'янюк, що базовим нормативним документом, на підставі якого формуються норми національних законодавств в цій сфері, є поняття,

висвітлене в ст. 6 Генеральної угоди про тарифи й торгівлю (1994), а саме «демпінг – це ситуація, коли товари однієї країни потрапляють на ринок іншої країни за вартістю нижчою, ніж нормальна вартість товарів» [22, с. 414], «тобто, якщо ціна товару, який експортують з однієї країни в іншу: а) нижча за порівнювану ціну при звичайному ході торгівлі на подібний товар, призначений для споживання в країні, що експортує, або б) за відсутності такої внутрішньої ціни нижча за і) найвищу порівняну ціну на подібний товар, призначений для експорту до будь-якої третьої країни при звичайному ході торгівлі, або ii) вартість виробництва товару в країні походження, до якої додано помірні додаткові витрати на продаж і прибуток» [11].

Для порівняння розглянемо визначення, що міститься в Угоді про застосування статті VI ГАТТ, згідно з яким «товар вважають таким, що є предметом демпінгу, тобто таким, який вводять у торгівлю іншої країни за ціною, нижчою за його нормальну вартість, якщо експортна ціна товару, що експортують з однієї країни до іншої, є нижчою, ніж порівнювана ціна, яку встановлюють у звичайному ході торгівлі на подібний товар, призначений для споживання в країні-експортері» [34]. Національне ж законодавство визначає демпінг «увезенням на митну територію країни імпорту товару за цінами, нижчими від порівнюваної ціни на подібний товар у країні експорту, що заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару» [33].

Примітним є те, що лише українське законодавство визначає однією з основних умов демпінгу наявність шкоди національному товаровиробнику. Ми переконані, що наявність шкоди є окремим елементом доказування й не становить частину категорії «демпінг», тому видається доцільним узгодити визначення демпінгу з актами СОТ. Крім того, це визначення не містить поняття «нормальна вартість», яке є одним з найважливіших для визначення демпінгу. Водночас у розділі Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» визначенню нормальної вартості присвячено окрему

статтю. Суміжним є поняття демпінгової маржі, яке детально буде описано в інших підрозділах.

Розділ Закону під назвою «Визначення демпінгу та шкоди» логічно містить статті щодо демпінгу, які охоплюють: 1) визначення нормальної вартості; 2) визначення та розрахунок експортної ціни; 3) визначення демпінгової маржі, а також шкоди національному товаровиробнику. Додатково цей розділ також має положення щодо особливостей визначення національного товаровиробника, що тісно пов'язано з категорією шкоди.

Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» вирізняється ширшим охопленням питань, зокрема, він детально регулює діяльність Комісії як ключового органу, відповідального за проведення торговельних розслідувань. Стаття 5 цього Закону визначає склад Комісії, її організаційну структуру, перелік питань, що належать до її компетенції, а також порядок прийняття рішень [32, с. 54].

2. Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту».

Цей Закон є основою для регулювання захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту. Він визначає чіткі правила та процедури для порушення та проведення антисубсидиційних розслідувань, а також встановлює порядок застосування компенсаційних заходів, спрямованих на усунення негативних наслідків субсидування [31].

Три окремі розділи цього Закону присвячено питанню визначення субсидій та шкоди. Зазначене пов'язано зі складністю визначення субсидування підприємств і впливу таких субсидій на інші компанії. Так само, як у випадку демпінгу, у контексті субсидій частково іншим є підхід українського законодавця до визначення понять. Зокрема, ГАТТ тлумачить субсидію як «будь-яку форму підтримання доходу чи ціни, яка прямо чи опосередковано призводить до зростання експорту будь-якого товару з її території чи до зменшення імпорту будь-якого товару на її територію» [34]. Таке визначення є

доволі широким, оскільки ні суб'єктний склад, ні форми субсидії не обмежено. В Угоді про субсидії та компенсаційні заходи стверджено, що «субсидією є: а) 1) фінансовий внесок, що надає на території члена СОТ уряд чи будь-який державний орган (у цій угоді – уряд), або а) 2) підтримка доходів чи цін у будь-якій формі в значенні ст. XVI ГАТТ 1994 року, а також б) вигода, яку надають у такий спосіб» [35]. Отже, фінансовий внесок має надавати уряд чи будь-який державний орган для того, щоб його вважати субсидією, а форми субсидії не обмежено.

Водночас, аналізуючи Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», можемо виявити новели вітчизняного законодавця. Відповідно до цього Закону, «субсидія – фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання подібного товару, в результаті якої суб'єкт господарсько-правових відносин країни експорту одержує пільги (прибутки)». Ключовим відмінним елементом у цьому визначенні є твердження про те, що підтримку державного органу будуть вважати субсидією тільки в тому випадку, коли компанія отримує пільги (прибутки). Однак таку кваліфікуючу ознаку субсидії в актах СОТ не передбачено. Вважаємо, що мета законодавця під час визначення цієї ознаки – пояснити види допомоги, які може надавати уряд чи державний орган відповідно до Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, а саме: прямі грошові перекази від уряду, відмова уряду від отримання належних йому доходів або їх несплата, надання урядом товарів і послуг (за винятком загальної інфраструктури) або їх закупівля, здійснення урядом платежів до механізму фінансування або доручення/наказу приватній установі виконувати функції, зазначені вище, які зазвичай виконує уряд, за умови, що практика застосування цих функцій установою не відрізняється від урядової. Фактично будь-яка з цих дій уряду надає або може надавати пільги компаніям [35].

Пільги – це встановлені законодавством або іншими нормативними актами переваги, які надають особі (або групі осіб), порівняно з іншими. Це додатково

підтверджує, що в пп. I-iv п. 1.1 ст. 1 Угоди про субсидії та компенсаційні заходи передбачено надання урядом переваги, тобто пільги. Тож вважаємо, що визначення субсидії в українському законодавстві відповідає Угоді про субсидії та компенсаційні заходи.

Разом з тим пропонуємо детальніше розглянути визначення з ГАТТ, яке було процитовано вище. Відповідно до цієї угоди, субсидія повинна прямо або опосередковано впливати на обсяги торгівлі, сприяючи зростанню експорту або скороченню імпорту. Однак, відповідно до спеціальних актів як СОТ, так і України зростання обсягів експорту, а тим паче зниження обсягів імпорту не є кваліфікуючою ознакою субсидій. Ці показники має враховувати орган розслідування, проте в контексті визначення шкоди й загрози виникнення шкоди. Наприклад, згідно з ч. 3 ст. 13 Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» «під час визначення обсягів субсидованого імпорту встановлюють, чи наявне значне зростання в абсолютних показниках обсягів субсидованого імпорту стосовно виробництва або споживання подібного товару в Україні». Зазначений аналіз проводять під час встановлення наявності й величини шкоди, яку заподіюють національному товаровиробнику [36, с. 192; 37, с. 133]. Неузгодженість актів СОТ у цьому контексті може призводити до різного тлумачення того, чи є обов'язковим зростання обсягів імпорту для застосування антисубсидиційних заходів. Вважаємо, що не є обов'язковим, оскільки субсидований імпорт є недобросовісною практикою через низьку ціну, а не зростання обсягів імпорту.

Положення щодо визначення шкоди в межах антисубсидиційного розслідування суттєво не відрізняються від визначення шкоди в межах антидемпінгового розслідування відповідно до законодавства України.

3. Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».

Закон регулює порядок проведення спеціальних розслідувань щодо зростання імпорту з будь-яких країн, яке завдає або загрожує завдати значної

шкоди національному товаровиробнику, з метою застосування спеціальних заходів для захисту його інтересів [38].

Ні законодавство України, ні ГАТТ, ні Угода про захисні заходи не деталізують, як має відбуватися зростання обсягів імпорту, щоб до нього можна було застосовувати спеціальні заходи. До прикладу, Угода про захисні заходи визначає, що є підстава для застосування захисних заходів, якщо товар імпортується на територію держави в обсягах, що значно перевищують попередні показники (як в абсолютному, так і у відносному вираженні до обсягів вітчизняного виробництва), і на умовах, що створюють реальну загрозу або вже завдають відчутної шкоди вітчизняній промисловості, що виробляє аналогічні або прямо конкуруючі товари [21; 39]. Проте пояснення «у такій збільшеній кількості» є нечітким і загалом не деталізує, наскільки має зрости обсяг імпорту, щоб мати підстави для його обмеження, а власне факту зростання обсягів імпорту недостатньо для застосування спеціальних заходів. Критерії для визначення напрацювала практика вирішення спорів СОТ.

Згідно зі ст. XIX:1 (а) ГАТТ 1994 року й ст. 2.1 Угоди про застосування захисних заходів, а також відповідною практикою врегулювання суперечок в рамках СОТ, збільшення імпорту, як в абсолютних так і відносних показниках відносно внутрішнього виробництва, має бути досить *рантовим, досить різким, досить значним і досить недавнім*, щоб заподіювалась шкода чи існувала загроза її заподіяння вітчизняній промисловості [40; 41]. Крім того, орган розслідування має оцінювати тенденції імпорту протягом періоду розслідування, а не обмежувати аналіз порівнянням даних, актуальних на початок і кінець періоду розслідування [40; 41]. Лише загрози зростання обсягів імпорту недостатньо для запровадження спеціальних заходів. Тлумачення ст. 2.1 Угоди вимагає встановлення фактичного зростання обсягів імпорту як основної передумови для виявлення значної шкоди чи її загрози [42]. Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» є обмеженим у контексті

визначення показників зростання обсягів імпорту, однак заінтересовані сторони можуть посилатися на Угоду про захисні заходи й ГАТТ у процесі доказування.

У питанні визначення шкоди також є певна невідповідність. Згідно з Угодою про захисні заходи, зростання обсягів імпорту має завдавати «серйозної шкоди», проте в Законі України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» використано термін «значна шкода».

Для порівняння, законодавство про антидемпінгові й антисубсидиційні розслідування визначає, що шкода має бути «істотною». Аналізуючи тлумачення цих термінів, можна дійти висновку про їх суттєву відмінність. Поняття «значний» означає «досить великий (кількістю, розміром, величиною і т. ін.); чималий; який має неабияке значення; важливий, серйозний; (рідше) відомий, знаменитий, видатний» [43], а «істотний» – «який становить суть або стосується суті чого-небудь; дуже важливий, значний, вагомий; дійсний, реальний, справжній» [44]. Спостерігається певна відмінність у значеннях термінів, зумовлена, на нашу думку, тим, що для спеціальних розслідувань потрібно довести, що національному товаровиробнику було завдано великої шкоди, у великих розмірах, а для антидемпінгових та антисубсидиційних – що така шкода є значущою для національного товаровиробника, відчутною, такою, що має реальні наслідки. Практика СОТ також передбачає значно вищі стандарти для встановлення шкоди в межах спеціального розслідування. Має йтися не про погіршення окремих показників, а про «загальне істотне погіршення стану національного товаровиробника» [45].

Отже, положення про зростання обсягів імпорту та шкоду за Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» є фрагментарними і не висвітлюють низку питань, які досліджують у межах розслідування, що свідчить про високий рівень дискреції Міністерства під час його проведення.

Предмети регулювання зазначених законів формують систему торговельного захисту України.

Суб'єктами системи торговельного захисту України є (рис. 1.)

Рис. 1. Суб'єкти системи торговельного захисту України

Джерело: створено авторкою.

Надамо характеристику кожного зазначеного вище суб'єкта системи торговельного захисту України.

Комісія. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «персональний склад Комісії затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Голови Комісії, яким за посадою є Міністр економіки України». Уперше склад Комісії сформовано під час прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1999 року № 634 [46]. Зміни в складі Комісії майже щороку відображають процеси становлення та реформування центральних органів виконавчої влади в Україні.

Водночас Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» не дає пояснень щодо статусу Комісії. Так, Комісія юридичною особою не вважається. Відповідно до Цивільного кодексу України [47], юридичною особою є «організація, що створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділяється цивільною правосдатністю і дієздатністю, виступає від власного імені, може бути позивачем та відповідачем у суді та відповідає за свої дії/бездіяльність». Незважаючи на те, що Комісія має певний обсяг прав та обов'язків згідно з Цивільним кодексом України,

відсутність у неї статусу юридичної особи створює значні проблеми при оскарженні її рішень у судовому порядку. Судова практика показує, що навіть у випадках, коли суд визнає рішення Комісії незаконним (наприклад, відхилення обґрунтованих рекомендацій Міністерства щодо застосування антидемпінгових заходів), він не має повноважень зобов'язати Комісію прийняти інше рішення. Це призводить до ситуації, коли національні товаровиробники, чий інтереси постраждали від такого рішення, змушені повторно ініціювати тривалі та витратні процедури розслідування, без гарантії позитивного результату. Ключове питання полягає в тому, чи несе Комісія відповідальність за свої рішення перед національними товаровиробниками, і чи можливо притягнути її членів до відповідальності. На жаль, відсутність статусу юридичної особи робить це практично неможливим [32, с. 56].

Поділяючи позицію С. Юшиної, В. В. Пасічник зазначає за необхідне закріпити чинний статус Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі при Кабінеті Міністрів України. З метою чіткого визначення її правових засад пропонується розробити відповідну постанову Кабінету Міністрів України [29, с. 106]. Надалі вчена доходить висновку, що є необхідним створити Міжвідомчу комісію при Кабінеті Міністрів України, наділивши її статусом центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Діяльність комісії має безпосередньо координуватися та спрямовуватися Урядом України [29, с. 106]; «правовий статус та повноваження новоутвореної Міжвідомчої комісії слід визначити в окремому положенні, затвердженому постановою Уряду» [29, с. 107]. Ми переконані, що виокремлення положення про склад і повноваження як самостійний нормативно-правовий акт істотно покращить регулювання торговельних розслідувань. Це дасть змогу детальніше визначити важливі норми, систематизувати інформацію про орган і чіткіше регламентувати його повноваження.

Комісія ухвалює рішення на засіданнях, які скликають за ініціативою Голови, члена Комісії або у випадках, визначених законом [33]. Перелік підстав

для скликання засідання не є вичерпним, однак усі матеріали, що стосуються розслідувань, знаходяться в розпорядженні Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України (далі – Міністерство). Згідно із законодавством, скарги подають до Міністерства (ст. 12), а рішення про припинення розслідування приймає Комісія на основі висновків Міністерства про наявність демпінгу, шкоди й відповідність національним інтересам (ст. 16, 36). Це засвідчує, що Міністерство відіграє провідну роль у процесі прийняття рішень, і, ймовірно, саме Міністерство є основним ініціатором проведення засідань Комісії, а не безпосередні звернення заінтересованих сторін.

Для усунення дисбалансу у правах сторін торговельних розслідувань пропонується внести зміни до чинного законодавства, передбачивши право заінтересованих сторін та учасників ринку ініціювати скликання засідань Комісії. Це дозволить їм більш ефективно формувати порядок денний та виносити на розгляд важливі для них питання. Таке право має бути особливо актуальним у випадках, коли Міністерство зловживає своїми дискреційними повноваженнями, і потребує контролю з боку заінтересованих сторін [32, с. 57].

Закон наділяє Комісію широкими повноваженнями щодо регулювання антидемпінгових розслідувань, зокрема правом приймати рішення про їх початок, встановлювати наявність демпінгу й застосовувати відповідні заходи [33]. Важливо, що закон не визначає детальних критеріїв для прийняття цих рішень, надаючи Комісії дискреційні повноваження. Це означає, що Комісія може діяти на власний розсуд, ураховуючи обставини кожної конкретної справи, але в межах, встановлених чинним законодавством [48].

Хоча дискреційні повноваження передбачають можливість діяти на власний розсуд, їх застосування завжди обмежене положеннями закону. На думку В. А. Колесник, «дискреційне повноваження надається у спосіб його закріплення в оціночному понятті, відносно-визначеній нормі, альтернативній нормі, нормі із невизначеною гіпотезою» [49, с. 143]. Отже, дискреційні повноваження, навіть здійснювані в межах закону, завжди містять елемент

суб'єктивної оцінки. У випадках, коли законодавчі норми є загальними або широкими, рівень оцінності під час прийняття рішень може значно зростати. Згідно з Додатком до Рекомендації № P(80)2 Комітету міністрів Ради Європи, поняття «дискреційні повноваження» визначено як повноваження, що надають адміністративному органу певну свободу вибору при прийнятті рішення, дозволяючи обрати з декількох юридично допустимих варіантів той, який він вважає найбільш доцільним [50, с. 2; 51, с. 80].

Обґрунтованою видається пропозиція А. Барікової щодо застосування «трискладового тесту» під час оцінювання дискреційних повноважень Комісії. Вона зазначає, що при визначенні критеріїв дискреції Комісії за нормами матеріального (фінансового) права слід застосовувати трискладовий тест, поширений у наднаціональному праві Європейського Союзу: 1) відповідність заходу чітко визначеній та легітимній меті; 2) дотримання вимог до якості закону, зокрема, доступність, передбачуваність та чітке визначення меж дискреційних повноважень, що оцінюються на основі обставин і нормативного регулювання; 3) відповідність принципам пропорційності та «необхідності в демократичному суспільстві» [52, с. 154]. Застосування цього тесту рекомендовано всім органам, зокрема Комісії, під час здійснення дискреційних повноважень.

Важливим аспектом є відсутність чітко визначеної відповідальності членів Комісії за участь у засіданнях і голосування. Стаття 5 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» не містить положень щодо відповідальності членів Комісії за відсутність на засіданнях з поважних причин. Крім того, Закон дозволяє відсутність частини членів Комісії, оскільки засідання вважають правомочним за наявності не менше ніж половини її складу [33]. Із зазначеного вбачається така проблематика:

1) постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 310 визначає склад Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі, до якої входять представники різних державних органів, таких як Міністерство аграрної

політики та продовольства, Держмитслужба, Антимонопольний комітет України, Міністерство економіки докільця та сільського господарства тощо. Проте, можливість прийняття рішень за наявності більше половини членів створює ризик нерепрезентативного складу засідань, що може призвести до прийняття рішень без урахування інтересів усіх зацікавлених сторін та знизити ефективність роботи комісії;

2) відсутність у Законі положень про відповідальність за неявку членів Комісії на засідання та персональну відповідальність за голосування може створювати можливості для зловживань або недбалого виконання обов'язків [32, с. 56].

З метою підвищення ефективності й відповідальності в діяльності Комісії пропонуємо: 1) за неявку на засідання Комісії без належних підстав передбачити відповідальність для її членів, а також за прийняття рішень шляхом голосування, яке є явно протиправним (необхідно чітко визначити критерії такої протиправності); 2) внести зміни до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» з метою збільшення кворуму для правомочності засідань Комісії до не менше ніж 2/3 від її повного складу. Це забезпечить ширше представництво інтересів усіх органів і сприятиме прийняттю збалансованіших рішень.

Закони, що стосуються інших видів торговельних розслідувань, а саме закони України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», посилаються на ст. 5 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» в частині порядку створення та роботи Комісії.

Міністерство економіки, докільця та сільського господарства України. Крім Комісії, у процесі торговельних розслідувань бере участь Міністерство. Згідно з відповідними положеннями законів України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» та «Про захист національного

товаровиробника від субсидованого імпорту», Міністерство є уповноваженим центральним органом виконавчої влади, якому доручено проведення зазначених розслідувань в Україні. Водночас Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» загалом не визначає, який орган проводить спеціальні розслідування, проте з огляду на інші положення закону сумнівів не виникає. Ми не вважаємо, що в цьому контексті є проблематика, оскільки відповідна норма міститься в загальному Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Зокрема, ст. 9 визначає, що антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні розслідування проводить центральний орган виконавчої влади, що відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері економічного розвитку [28].

Відповідно до інформації, розміщеної на офіційному вебсайті Міністерства, у його складі питання торговельного захисту покладено на однойменний департамент [53]. Департамент має два управління – захисту внутрішнього ринку й захисту торгових інтересів, а проведення торговельних розслідувань доручено першому. Саме Міністерство визначає, що до функцій цього управління належить проведення розслідувань (антидемпінгові, антисубсидійні, спеціальні), збір й аналіз усієї необхідної інформації, проведення консультацій та слухань із заінтересованими сторонами, забезпечення роботи Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі тощо [53].

Справді, Міністерство здійснює всю роботу та забезпечує збір й обробку будь-якої інформації в межах розслідувань. Крім того, що Міністерство виконує фактично роль рефері між національними товаровиробниками, з однієї сторони, й експортерами та імпортерами, з іншої, воно також аналізує всю інформацію, що надходить від заінтересованих сторін, державних органів тощо, здійснює підготовку висновків для Комісії. Отже, на Міністерство покладено найбільше функцій та повноважень щодо проведення торговельних розслідувань. Зокрема, Міністерство вирішує, чи порушувати розслідування, проаналізувавши скаргу національного товаровиробника. Надалі, порушивши розслідування за рішенням

Комісії, Міністерство визначає, чи наявні демпінг або субсидований імпорту, зростання обсягів імпорту, чи було завдано шкоди національному товаровиробнику, чи є причинно-наслідковий зв'язок між імпортом і шкодою та чи відповідає застосування заходів національним інтересам – на підставі документів від заінтересованих сторін і державних органів. Крім цього, Міністерство визначає процедурні строки проведення розслідувань, проводить перегляди, публікує повідомлення Комісії, проводить перевірки за межами країни тощо.

У зв'язку з таким широким обсягом повноважень в одного органу можуть виникати ризики зловживання правами й обов'язками, передусім з огляду на те, що Міністерство також наділене дискреційними повноваженнями. У цьому контексті важливим є розмежування діяльності двох органів – Комісії та Міністерства й заборони перебирання на себе функцій іншого органу. Завдяки цьому забезпечують передусім принцип справедливості й об'єктивності, оскільки рішення щодо важливих фактів щодо розслідувань приймає окремий орган, до складу якого входять представники органів різних сфер діяльності, який не заангажований позиціями і тиском сторін, а також не дозволяє зосередити владу «в одних руках», чим забезпечено обмеження корупційної складової.

Державна митна служба. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», в Україні антидемпінгові розслідування проводяться Міністерством, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, та Комісією. Ці розслідування здійснюються відповідно до принципів, встановлених цим Законом [33]. Аналогічна стаття міститься і в Законі України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту».

У ст. 3 передбачено, що, крім Комісії та Міністерства, проводити розслідування може центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, яким є Державна митна служба України (далі –

Держмитслужба). Однак вважаємо, що наразі в Україні Держмитслужба не є органом, що проводить торговельні розслідування з огляду на таке. По-перше, Держмитслужба не наділена повноваженнями щодо прийняття рішень за результатами розслідувань, це віднесено до виключної компетенції Комісії. По-друге, Держмитслужба не бере участі в процесі розслідування як організатор процесу, не має функцій визначення структурних елементів доведення порушення на ринку (зокрема, дослідження демпінгу, шкоди, причинно-наслідкового зв'язку тощо). Держмитслужба є допоміжним органом у цьому процесі, який надає Міністерству статистичну інформацію (наприклад, під час визначення середньозваженої ціни за базовий період), надає висновки щодо повернення сплачених сум антидемпінгового, компенсаційного, спеціального мита, забезпечує Міністерство та Комісію інформацією, необхідною для здійснення контролю за антидемпінговими заходами, зокрема, надає дані про обсяги імпорту товарів, що підпадають під антидемпінгові розслідування або вже обкладені антидемпінговими митами, а також про суми стягнутих антидемпінгових мит [54, с. 75]. Тож ми вважаємо, що необхідно внести зміни в законодавство щодо торговельного захисту, визначивши статус Держмитслужби не як органу, що проводить розслідування, а як органу, що сприяє в проведенні розслідування.

Заінтересовані сторони. Відповідно до законодавства, для отримання статусу заінтересованої сторони необхідно не лише повідомити Міністерство про свій інтерес до участі в розслідуванні, а й активно брати участь у ньому, надаючи у письмовій формі докази або іншу інформацію, яка є важливою для встановлення обставин справи. Спеціальні закони надають вичерпний перелік осіб, які можуть бути заінтересованими сторонами, для антидемпінгового й антисубсидійного розслідування. Зокрема, це іноземні виробники, експортери та імпортери товару, що є об'єктом розслідування, а також їх об'єднання; компетентні органи країни експорту; національні товаровиробники, виробники та оптові продавці подібного товару в країні імпорту та їх об'єднання;

профспілки працівників підприємств, що виробляють або продають оптом подібний товар в країні імпорту; органи виконавчої влади країни імпорту (в рамках компетенції) [33; 31].

Вичерпний перелік означає, що будь-які інші особи, які можуть бути зацікавлені в участі в розслідуванні, не можуть бути заінтересованими сторонами. До прикладу, у межах антидемпінгових й антисубсидійних розслідувань аналізують питання національних інтересів, тобто чи відповідає застосування заходів інтересам споживачів. Водночас споживачі товару, який, як стверджує національний товаровиробник, є демпінговим чи субсидованим, не можуть бути заінтересованими особами. За загальним правилом, з цього випливає, що споживачі не зможуть подавати інформацію та дані, що є важливими для встановлення фактів демпінгу чи субсидії, а якщо Міністерство направляє запити компаніям-споживачам у межах аналізу ринку, воно може не брати такі відповіді до уваги, оскільки вони надані «поза розслідуванням».

Проте, аналізуючи Закон далі, можна дійти висновку, що споживачі мають певний особливий статус, оскільки відповідно, зокрема, до ч. 2 ст. 36 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», Міністерство зобов'язане прийняти та врахувати інформацію від споживачів щодо відповідності антидемпінгових заходів національним інтересам. Цю інформацію споживачі мають право надати протягом строку, вказаного в повідомленні про порушення антидемпінгового розслідування, для подальшого розгляду Комісією [33]. Водночас тлумачення зазначеної ч. 2 ст. 36 не зобов'язує Міністерство й Комісію брати до уваги позицію споживачів, унаслідок чого може бути прийнято рішення, що не відповідає національному інтересу. На нашу думку, потрібно додати споживачів як тих осіб, які можуть бути заінтересованими сторонами для узгодження положень законів і затвердження чіткого статусу споживачів, які матимуть свої права й обов'язки в межах проведення розслідувань.

Цю проблематику розв'язано в Законі України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», п. 4 ст. 1 якого додатково визначає як заінтересованих сторін споживачів, об'єднання споживачів [38]. Вважаємо, що такий підхід дає змогу підвищити прогнозованість розслідування.

Основна перевага статусу заінтересованої сторони полягає в тому, що лише на підставі інформації, наданої цими сторонами, яку Міністерство зобов'язане врахувати, визначають, чи є демпінг, субсидований імпорт, зростання обсягу імпорту, шкода тощо. Головним документом заінтересованих сторін є відповіді на запитальники, які є ґрунтовними відповідями щодо діяльності компаній, а саме обсягів імпорту, експорту, виробництва, собівартості, показників ліквідності, каналів збуту, фінансових показників, процесу виробництва, характеристик товару тощо. Водночас у заінтересованих сторін є не лише права, а й обов'язки. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 13 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», для проведення антидемпінгового розслідування Міністерство має право вимагати від заінтересованих сторін необхідну інформацію та докази. Ці вимоги є обов'язковими для виконання у встановлений Міністерством строк [33]. Попри наявність таких вимог, на нашу думку, набуття статусу заінтересованої сторони є необхідним, якщо розслідування стосується певної компанії, оскільки саме так компанії зможуть захистити свої інтереси.

Антидемпінгова й антисубсидиційна процедури та розслідування. Наступними ключовими питаннями системи торговельного захисту є поняття «процедури» та «розслідування». У законах щодо антидемпінгових й антисубсидиційних розслідувань є окремі розділи, що висвітлюють процесуальні питання проведення розслідувань і поділяються на два блоки: антидемпінгову процедуру й антидемпінгове розслідування.

Зауважимо, що законодавство України встановлює чіткий поріг визнання скарги поданою та порушення антидемпінгового розслідування, а саме, відповідно до ч. 6 ст. 12 Закону України «Про захист національного

товаровиробника від демпінгового імпорту», скаргу вважають поданою національним товаровиробником або від його імені, якщо її підтримують українські виробники, чиє сукупне виробництво становить понад 50% загального обсягу виробництва подібного товару в Україні, з урахуванням тих підприємств, які підтримують скаргу або заперечують проти неї [33]. Відповідна угода СОТ такого відсотку не встановлює. Водночас формулювання угоди про те, що сукупний випуск товарів має становити основну частку загального національного виробництва [34] засвідчує, що законодавець в Україні обрав справедливий відсоток.

Загалом процес проведення антидемпінгової процедури в законодавстві визначено доволі детально, що дає змогу національному товаровиробнику якісно підготувати скаргу про порушення антидемпінгового розслідування та ефективно захистити свої права й інтереси в межах розслідування [55].

Процедура порушення та проведення антисубсидійних розслідувань, визначена в Законі України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», практично ідентична процедурі антидемпінгових розслідувань, регульованій відповідним законом.

Якщо йдеться про спеціальні розслідування, то відповідно до ст. 6 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» заяву про порушення та проведення спеціальних розслідувань можуть подавати тільки національні виробники. Згідно з п. 11 ст. 1 Закону, «національний товаровиробник – сукупність виробників подібного або безпосередньо конкуруючого товару, сукупне виробництво яких становить основну частину загального обсягу виробництва в Україні такого товару» [38].

Цей Закон, на відміну від Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», не містить положень про те, що заяви про порушення розслідування можуть подавати національні товаровиробники або фізичні чи юридичні особи, які діють від імені

національного товаровиробника. Фактично в межах спеціальних розслідувань не можуть бути ініціаторами спілки, об'єднання, асоціації виробників.

Водночас у практиці Міністерства та Комісії були випадки, коли спеціальне розслідування порушував не національний товаровиробник. До прикладу, спеціальне розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних із вмістом азоту та фосфору й добрив мінеральних із вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту було порушено на підставі заяви, поданої Союзом хіміків України [56]. Вважаємо, що під час порушення цього розслідування не було дотримано положення ст. 6 цього Закону, яка регулює порядок подачі заяв про порушення спеціальних розслідувань. Оскільки Союз хіміків України не є належним товаровиробником, Комісія не могла порушувати це розслідування.

Додатково, на відміну від зазначених законів, Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» поріг до визначення національного товаровиробника для порушення розслідування не встановлює, для цього достатньо, щоб скарга була подана виробниками, «сукупне виробництво яких становить основну частину всього обсягу виробництва в Україні певного товару» [38]. Водночас ст. 2 Угоди про захисні заходи взагалі не визначає, яка має бути кількість національних виробників, щоб мати підстави застосовувати захисні заходи. Вважаємо доцільним визначити аналогічно 50 % національної промисловості для подання заяви про порушення та проведення розслідування. Відповідно до практики СОТ, застосування спеціальних заходів, що обмежують імпорт, є винятковим і допустиме лише за особливих обставин. [40]. На нашу думку, порушення спеціального розслідування національним товаровиробником, який не становить більшість, виходить за межі концепції СОТ про регулювання міжнародної торгівлі, оскільки застосування спеціальних заходів не буде винятковим заходом, а факт проведення розслідування стосовно товару незалежно від країни походження та експорту вплине на вільний рух товарів.

Антидемпінгові та компенсаційні заходи. Ще одним з-поміж визначальних понять системи торговельного захисту є поняття «заходи». Розділ IV Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» містить положення щодо (i) попередніх заходів, (ii) зобов'язань заінтересованих сторін та (iii) остаточних заходів [33], дублює структуру й суть положень Угоди про застосування статті VI ГАТТ.

Рішення про застосування попередніх заходів у розслідуваннях щодо захисту національного товаровиробника приймають нечасто, оскільки вони можуть бути передчасними й необґрунтованими через брак детально досліджених доказів. Зважаючи на це, Міністерство та Комісія вдаються до таких заходів лише у випадках, коли негативний вплив імпорту є беззаперечним. На нашу думку, найчастіше застосування попередніх заходів не є виправданим, оскільки на початкових етапах розслідування єдиним джерелом інформації є дані, надані скаржником. До моменту отримання відповідей від інших заінтересованих сторін неможливо провести об'єктивну перевірку всієї необхідної інформації та дійти висновку про те, чи є попередні заходи доцільними. Отже, інформація, що міститься в скарзі, часто не є достатньо репрезентативною для обґрунтованого висновку щодо наявності демпінгу, шкоди та причинно-наслідкового зв'язку.

В українському законі визначено, що «попередні антидемпінгові заходи застосовуються протягом чотирьох місяців» [33], а в Угоді про застосування статті VI ГАТТ застосування попередніх заходів обмежено «найстислішим можливим періодом, який не перевищує чотирьох місяців» [34]. Український підхід до визначення строку застосування попередніх антидемпінгових заходів передбачає фіксований мінімальний строк 4 місяці з подальшим продовженням. Аналіз практики Комісії свідчить про тенденцію застосування попередніх заходів строком на чотири місяці або більше [57-59]. В угодах СОТ чітко простежується принцип мінімізації впливу попередніх заходів, що передбачає їх застосування на строк не більше чотирьох місяців, а за можливості – ще менше.

Вважаємо, що цей принцип повністю узгоджується з тимчасовим характером попередніх заходів та сприяє розвитку міжнародної торгівлі [60, с. 18].

Угода ГАТТ 1994 року містить пряму вимогу застосовувати найменше мито, достатнє для усунення шкоди. Український закон хоч і визначає застосування мита для усунення шкоди, проте не містить настільки чіткої вимоги щодо мінімального розміру мита, надаючи органу розслідування та Комісії більше дискреційних повноважень у цьому питанні. Торговельні заходи відображено у вигляді мит. Відповідно до ст. 271 Митного кодексу України, мито є загальнодержавним податком, регулювання якого здійснюється Податковим кодексом України, іншими законами України та міжнародними угодами, ратифікованими Верховною Радою України [61]. Мита, застосовані в межах торговельного захисту, становлять особливі види мит.

На відміну від інших положень, регулювання цінових зобов'язань демонструє узгодженість між українським законодавством і міжнародними нормами. Основні положення ст. 15 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» відповідають положенням ст. 8 Угоди про застосування статті VI ГАТТ 1994 року. Обидва документи передбачають практично ідентичні процедури стосовно цінових зобов'язань, зокрема передбачають добровільність прийняття цінових зобов'язань експортером, попереднє встановлення факту демпінгу та шкоди перед їх прийняттям, а також встановлюють механізми контролю і реагування на порушення. Водночас українське законодавство вирізняється детальнішою регламентацією порядку прийняття цінових зобов'язань, що є позитивним аспектом.

Антидемпінгові мита запроваджуються остаточним рішенням після завершення розслідування, якщо доведено наявність демпінгу, шкоди, та причинно-наслідкового зв'язку між ними. Остаточне антидемпінгове мито встановлюється з метою усунення шкоди, завданої демпінгом, але його розмір не може бути більшим за демпінгову маржу. Угода про застосування статті VI

ГАТТ надає рекомендацію, що бажано, аби антидемпінгове мито вводилося помірно та на території всіх членів, не перевищуючи розмір маржі демпінгу, якщо менший розмір мита достатній для усунення шкоди, завданої національній промисловості [34]; відповідно до українського законодавства, розмір мита не може перевищувати демпінгову маржу, розраховану згідно з цим Законом. Мито може бути меншим за маржу, якщо цього достатньо для запобігання шкоді, що заподіюється національному товаровиробнику [33]. Незважаючи на те, що закон дозволяє встановлювати менший розмір мита, остаточне рішення приймається Комісією. Згідно з практикою Міністерства та Комісії, антидемпінгове мито зазвичай встановлюється на рівні демпінгової маржі. Це свідчить про протекціоністську політику, яку можна вважати виправданою для країн, що розвиваються [60, с. 19].

Законодавчі положення щодо антисубсидійних розслідувань в Україні в низці положень повторюють ті, що регулюють антидемпінгові розслідування. На відміну від антидемпінгових заходів, спрямованих на конкретних експортерів, спеціальні заходи можуть застосовувати до імпорту будь-якого товару незалежно від країни походження. Ці заходи підтримують «справедливу торгівлю», регулюючи експорт товарів, які постачають за нормальних конкурентних умов.

Особливість спеціальних заходів полягає в тому, що вони можуть бути застосовані у двох формах: як спеціальне мито на імпорт або як квоти на імпорт, параметри яких, такі як процедура застосування та конкретні ставки/обсяги, встановлює держава, що впроваджує ці заходи [62].

Тлумачення підстав для застосування спеціальних заходів слід здійснювати з огляду на звичайні правила тлумачення міжнародного публічного права, згідно зі ст. 3.2 Угоди про врегулювання суперечок СОТ, на чому акцентують групи експертів й Апеляційний орган СОТ.

Оскільки відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України та ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», «чинні міжнародні договори

України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства», їх застосовують у порядку, передбаченому для норм національного законодавства, а членство в СОТ зобов'язує Україну дотримуватися положень Угоди про заснування СОТ, включаючи ГАТТ та Угоду про захисні заходи, ці акти є частиною національного законодавства. Відповідно, Україна зобов'язана враховувати тлумачення положень ГАТТ 1994 року та Угоди, визначені практикою СОТ щодо проведення спеціальних розслідувань [60, с. 19]. Згідно з ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», положення ГАТТ 1994 року та Угоди мають пріоритет над відповідним національним законодавством у разі виникнення розбіжностей. Це зобов'язує Міністерство та Комісію застосовувати ГАТТ 1994 року та Угоду, а також враховувати офіційні тлумачення їхніх положень, надані органами СОТ з урегулювання спорів [60, с. 19].

У контексті застосування спеціальних заходів слід враховувати їх «винятковий та надзвичайний характер». Апеляційний орган СОТ у справі *Argentina – Footwear* зауважив, що «...спеціальні заходи принципово відрізняються від антидемпінгових і компенсаційних заходів, оскільки вони не спрямовані на боротьбу з несправедливою торговельною практикою. Тому обмеження імпорту, що запроваджують за допомогою спеціальних заходів, є надзвичайними й можуть бути застосовані лише за виняткових обставин» [40]. Отже, під час аналізу підстав для застосування спеціальних заходів у межах спеціальних розслідувань Міністерство зобов'язане діяти відповідно до законодавства й стандартів СОТ, а також дотримуватися збалансованого підходу, враховуючи винятковий характер таких заходів.

Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» запроваджує абсолютно новий інструмент – засоби нагляду. Відповідно до ст. 15 цього Закону, імпорт товарів, що підлягають нагляду, можливий лише за наявності дозволу, виданого Міністерством через механізм «єдиного вікна». У дозволі, що дійсний протягом 90 днів, фіксуються ціна, обсяг

та умови імпорту. Ввезення дозволяється, якщо вартість чи обсяг товарів не перевищують зазначені в дозволі більш ніж на 5 %, і за умови дотримання інших умов імпорту [38]. Застосування заходів нагляду передбачено у ст. 14 [38].

Запровадження заходів нагляду можливе лише у випадку наявності загрози заподіяння значної шкоди. Проте є прогалини в законодавстві щодо процедури встановлення цієї загрози Міністерством, зокрема, немає чіткого переліку документів, які можуть слугувати підставою для такого висновку. Фактично єдиною доступною інформацією є дані від Держмитслужби про тенденції зростання обсягів імпорту [38]. Це означає, що Міністерство змушене приймати рішення про запровадження заходів нагляду, керуючись переважно обсягами імпорту та їх динамікою.

Застосування заходів нагляду передбачає здійснення ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, яке відповідно до ст. 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначено як адміністративну процедуру, яку здійснює орган виконавчої влади з питань економічної політики, і полягає у наданні дозволу суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності на експорт (імпорт) товарів [28]. Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» не містить прямої вказівки на можливість відмови у видачі дозволу на імпорт. Проте, з огляду на суть заходів нагляду, можна припустити, що вони є формою автоматичного ліцензування, оскільки процедура отримання дозволу не повинна обмежувати імпорт. Ймовірно, метою запровадження таких заходів є збір актуальної інформації про обсяги імпорту для оцінки ризиків заподіяння значної шкоди [60, с. 21].

Приклади застосування заходів нагляду в Україні є вкрай рідкісними. Одним із таких випадків було запровадження обмежень на імпорт аміачної селітри та фосфоровмісних мінеральних добрив незалежно від країни походження 2003 року [63; 64]. Тоді було встановлено вимогу щодо наявності дозволу на імпорт і сертифіката про походження товару, що діяла протягом року.

Наслідки застосування попередніх спеціальних заходів різняться, як і підстави для їх застосування. Для запровадження попередніх заходів недостатньо лише встановити загрозу заподіяння значної шкоди. Необхідною умовою є наявність достатніх доказів, що ґрунтуються на фактичних даних, які підтверджують, що зростання обсягу імпорту в Україну вже призвело до значної шкоди або неминуче призведе до неї.

Важливо пам'ятати, що зростання обсягів імпорту, навіть значне, не завжди виправдовує застосування спеціальних заходів. Необхідно ретельно оцінювати, чи завдає це шкоди національному товаровиробнику, чи було зростання імпорту непередбачуваним, чи не пов'язане воно з імпортом самого товаровиробника, і чи дійсно імпортний товар є подібним до вітчизняного. В іншому випадку застосування попередніх спеціальних заходів може негативно вплинути на споживачів, обмежуючи їх вибір та підвищуючи ціни. З метою уникнення таких наслідків, Міністерству слід розробити чіткі критерії та числові показники для застосування попередніх спеціальних заходів, що можуть бути викладені в окремому документі Міністерства [60, с.21].

Отже, система торговельного захисту України урегульована відповідними законами, призначена для захисту внутрішнього ринку від імпорту товарів з третіх країн, що становить предмет регулювання відповідних спеціальних законів. Вона передбачає проведення антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних розслідувань такими суб'єктами, як Комісія та Міністерство. Основними поняттями зазначеної системи є «розслідування», «заходи», «демпінг», «субсидія», «зростання обсягу імпорту», «мити». Вважаємо за доцільне визначати систему торговельного захисту України як сукупність правових, економічних й інституційних заходів і механізмів, які застосовує держава в особі уповноважених органів державної влади (суб'єкти системи торговельного захисту) в межах антидемпінгових, антисубсидійних та спеціальних розслідувань з метою захисту внутрішнього ринку від імпорту товарів з третіх країн.

1.3. Місце інструментів торговельного захисту в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Зовнішньоекономічна діяльність, відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», охоплює діяльність українських та іноземних суб'єктів господарювання, а також державних замовників з оборонного замовлення, у випадках, передбачених законодавством. Ця діяльність, що базується на економічній взаємодії між суб'єктами різних країн, може здійснюватися як на території України, так і за її межами, незалежно від перетину митного кордону [28; 65]. Основною ознакою ЗЕД є економічна взаємодія між суб'єктами господарювання різних держав. По-друге, за своєю природою ЗЕД вважається господарською діяльністю [66, с. 587; 67]; по-третє, її можуть здійснювати на території України і за кордоном, з перетином митного кордону України і без.

Не всі ці ознаки притаманні діяльності, яка може бути предметом торговельного захисту в Україні. Зокрема, торговельний захист у контексті законів України може бути застосовано виключно до діяльності, яку здійснюють на території України. У разі якщо є недобросовісна практика з боку українських виробників, які здійснюють свою діяльність на території інших держав, до них застосовують правила і законодавство тієї країни, у яку вони експортують. Також обов'язковою ознакою діяльності, що може бути предметом торговельного захисту в Україні, є перетин товарами митного кордону України. У разі якщо суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності здійснюють свою діяльність так, що товари не перетинають митний кордон України, застосування антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних заходів не є можливим, оскільки для застосування цих заходів однією з кваліфікуючих ознак є або недобросовісний імпорт, або зростання обсягів імпорту, тобто ввезення на митну територію товару, який заподіює шкоду національному товаровиробнику.

Натомість спільними ознаками є обов'язкова наявність іноземного елемента та те, що це господарська діяльність.

Наявність іноземного елемента означає, що одним із суб'єктів правовідносин має бути іноземний суб'єкт [68], оскільки торговельні розслідування проводять виключно щодо імпорту, а імпорт передбачає, з одного боку, імпортера, який відповідно до Митного кодексу України для України є резидентом, й експортера, який є нерезидентом. Щодо господарської діяльності слід зазначити таке: відповідно до Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», господарською діяльністю слід вважати «діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виробництво та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність» [69]. Тобто для того, щоб мати підстави порушити торговельні розслідування, має бути факт реалізації продукції, оскільки імпорту має передувати угода щодо купівлі-продажу товарів, які будуть ввозити на територію України. Для завдань торговельних розслідувань не завжди є важливим відслідкувати весь ланцюжок обороту товару від його виробництва до імпорту в Україну (якщо таких етапів декілька). До прикладу, в Україну товар експортує компанія, що є не виробником, а торговельною компанією. Така компанія придбала товар у виробника та перепродала його українському імпортеру. У цьому випадку для завдань розслідувань важливими будуть дані щодо продажу цією компанією товару в країні реєстрації такої компанії та дані щодо продажу в Україну. Питання ж формування собівартості на продукцію, чим може володіти лише виробник продукції, не є визначальними, оскільки, наприклад, під час розрахунку демпінгової маржі, яка є базою для розрахунку антидемпінгового мита, аналізують нормальну вартість й експортну ціну. Для спеціальних розслідувань достатньо довести зміни в обсягах імпорту, тому інформація від виробників

продукції, яку експортують в Україну, є об'єктом розслідування, також не є визначальною.

Для аналізу питання, яке місце посідають інструменти торговельного захисту в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, необхідно проаналізувати види зовнішньоекономічної діяльності. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст. 4) визначає широкий спектр видів ЗЕД, що охоплюють експортно-імпортні операції з товарами, капіталом та робочою силою, надання послуг іноземним суб'єктам господарювання, різноманітні форми наукового, технічного та виробничого співробітництва, міжнародні фінансові та кредитні операції, спільну підприємницьку діяльність, операції з об'єктами інтелектуальної власності, організацію виставок та конференцій, бартерні та лізингові операції, валютні операції, а також роботи на контрактній основі [28]. Закон також передбачає можливість здійснення інших видів діяльності, які відповідають визначенню ЗЕД.

Зовнішньоекономічна діяльність охоплює широкий спектр операцій, включаючи торгівлю товарами, послугами та різні форми економічної співпраці [70]. При цьому, Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» регулює лише імпорт товарів, які є об'єктом демпінгу, а Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» – імпорт будь-яких товарів, незалежно від країни походження. Отже, обидва закони, хоч і мають різну сферу застосування, регулюють виключно імпорт товарів, залишаючи поза межами регулювання інші види зовнішньоекономічної діяльності.

Торговельний захист в Україні здійснюється через державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Ми поділяємо думку І. Платонові, яка вважає, що «державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є системою заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, що мають на меті вдосконалити зовнішньоекономічну діяльність в інтересах національної економіки» [71, с. 126]. Державне регулювання ЗЕД може

здійснюватися за допомогою методів – тарифних і нетарифних. При цьому, як слушно зауважує В. Чайковська методи нетарифного регулювання не можна відносити до адміністративних засобів впливу, а тарифних – до методів економічного стимулювання [72]. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності значною мірою здійснюється за допомогою митно-тарифних інструментів. Ключовими інструментами митно-тарифного регулювання є: мито, митний тариф України, митна вартість товару, яка також є важливою категорією в системі митного оформлення [73] та правила визначення країни походження товару. Вважаємо слушною думку О. Ваколюка стосовно того, що антидемпінгові мита можна класифікувати як інструмент митно-тарифного регулювання, оскільки вони характеризуються наступним:

- по-перше, є податковим платежем, а не штрафом чи платою за послуги.
- по-друге, мають чітко визначену ставку у відсотковому або грошовому вираженні.
- по-третє, їхній регулюючий ефект проявляється через вплив на ціни.
- по-четверте, кошти, отримані від сплати антидемпінгових мит, поповнюють державний бюджет [74, с. 56].

Отже, антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні заходи у вигляді мита є методами тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Однак у науковій літературі пропонується інша класифікація нетарифних інструментів регулювання, яка поділяє їх на економічні (демпінг, експортні кредити, субсидії, пільги, внутрішні податки), адміністративні (реєстрація, технічні бар'єри, вимоги щодо місцевих компонентів, державні закупівлі, кількісні обмеження) та правові (правові режими, міжнародні конвенції, двосторонні угоди) [71, с. 127]. Ми не поділяємо таку класифікацію, оскільки, на нашу думку, таке поняття, як демпінг чи субсидія (якщо вона адресна), не можна вважати методом регулювання зовнішньоекономічної діяльності з огляду на протиправність. Водночас за результатами спеціальних розслідувань можуть

застосовувати не лише мита, а й квоти. І тільки в Податковому кодексі України, як вказує І. М. Товкун, міститься вичерпний перелік заходів нетарифного регулювання, яких вживають в Україні: ліцензування та квотування, спеціальні заходи щодо імпорту, реєстрація ЗЕД контрактів, ліцензування імпорту/експорту підакцизних товарів, експортний контроль, сертифікація імпорту, дозвільна система контролюючих органів (санітарних, ветеринарних, фітосанітарних, екологічних), реєстрація медичних препаратів та харчових добавок, державний пробірний контроль [75, с. 71; 76, с. 14].

Отже, спеціальні заходи у вигляді квот є нетарифним методом регулювання ЗЕД.

Підсумовуючи, слід зазначити, що інструменти торговельного захисту, які застосовують відповідні державні органи у вигляді заходів, можуть належати до тарифних і нетарифних методів державного регулювання ЗЕД.

За суттю та видами відповідальності заходи торговельного захисту схожі на заходи у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань, передбачені ст. 29 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». За результатами розгляду таких дій може бути застосовано такі заходи як торговельне ембарго (повне або часткове), скасування пільгових торговельних режимів, спеціальні мита, ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, квотування та інші заходи, передбачені законодавством України та міжнародними договорами [28; 77]. Таке явище виражається в суто юридичному державному регулюванні ЗЕД, поза межами економічних потреб, проте з урахуванням політичних преференцій тих чи інших держав. Наприклад, в Україні суто юридичні заходи були запроваджені в 2005 році, коли було заблоковано пропуск товарів з Республіки Молдова з регіону так званого Приністров'я [78].

Зосередимо увагу на двох заходах, а саме запровадженні спеціального мита й встановленні квот, які є схожими до заходів, що застосовують за результатами спеціальних розслідувань [79, с. 53]. Закон не дає роз'яснень, чим відрізняються

спеціальне мито в межах спеціальних розслідувань і заходів на недружні дії, тому можемо припустити, що це один і той самий захід, проте відрізняється доказова база, яку аналізують під час його впровадження. Незважаючи на певні законодавчі прогалини, Митний кодекс України (ч. 3 ст. 275) регулює питання спеціального мита, встановлюючи, що воно застосовується відповідно до Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» з двома основними цілями: захист національного товаровиробника від надмірного імпорту, що завдає шкоди, та як відповідь на дискримінаційні дії інших країн, що обмежують українську зовнішню торгівлю [61].

Справді, заходи є одними й тими самими, однак заходи у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів й економічних угруповань застосовують відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», у якому описують підстави, а механізм розрахунку й застосування є аналогічним до того, який встановлений Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», про що свідчить відповідна відсилка в Митному кодексі України.

Аналізуючи практику застосування заходів у відповідь на недружні дії, можемо дійти висновку, що формулювання заходу у вигляді спеціального мита відповідає спеціальним заходам як засобу торговельного захисту. Наприклад, у рішенні Комісії «Про застосування адекватних заходів у відповідь на дискримінаційні та недружні дії з боку Республіки Узбекистан щодо законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України – підприємств автомобілебудування» встановлено, що Республіка Узбекистан вдалася до дискримінаційних і недружніх дій щодо України протягом певного періоду до 2015 року, у відповідь на що Комісія запровадила спеціальне мито в розмірі 12,12 % від митної вартості товару щодо імпорту в Україну автотранспортних засобів походженням з Республіки Узбекистан, що класифікують згідно з УКТ ЗЕД за такими кодами: 8703 21 10 00; 8703 22 10 00 та 8703 23 19 10 [46]. Мито було застосовано в розрахунку до митної вартості

товару відповідних кодів УКТ ЗЕД із зазначенням країни походження, що засвідчує такий механізм визначення та застосування мита, як у межах спеціальних розслідувань. Ще одна спільна риса полягає в тому, що обидва типи заходів приймає Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі.

Висновки до розділу 1

У розділі проаналізовано поняття та характеристики торговельного захисту в межах СОТ як сукупності інструментів, що застосовує країна імпорту у відповідь на добросовісні або недобросовісні дії іноземних виробників та/або експортерів і є додатковими торговельними бар'єрами, запровадженими з метою захисту національного товаровиробника та врівноваження торговельного балансу.

Система торговельного захисту базується на окремих угодах СОТ, які є невід'ємною частиною багатосторонньої системи регулювання торгівлі товарами. Ці угоди виконують дві основні функції:

- визначають основоположні принципи регулювання торговельних відносин між країнами-членами СОТ.
- слугують орієнтиром для країн у процесі розробки та прийняття національного законодавства у сфері торговельного захисту.

Визначено поняття торговельного захисту. Торговельний захист реалізується за допомогою трьох основних інструментів, які мають певні спільні риси (схожість заходів та порядку їх застосування), але відрізняються за підставами їх застосування.

Відповідні угоди СОТ (Антидемпінгова угода, Угода про субсидії та компенсаційні заходи, Угода про захисні заходи) є центральним елементом міжнародного регулювання, а їх імплементація на національному рівні має вирішальне значення для ефективного функціонування механізмів захисту.

Визначено поняття системи торговельного захисту України. Сформульовано висновок, що система торговельного захисту України, що регульована відповідними законами, призначена для захисту внутрішнього ринку від імпорту товарів з третіх країн, що становить предмет регулювання відповідних спеціальних законів. Вона передбачає проведення антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних розслідувань такими суб'єктами, як Комісія та Міністерство. Основними поняттями зазначеної системи є «розслідування», «заходи», «демпінг», «субсидія», «зростання обсягу імпорту», «мити».

Виявлено, що хоча Україна загалом адаптувала національне законодавство до вимог СОТ, у правозастосовній практиці залишаються проблеми, пов'язані з дотриманням процесуальних гарантій для заінтересованих сторін, забезпеченням прозорості рішень й ефективного контролю за діяльністю органів, уповноважених проводити розслідування.

Визначено, що інструменти торговельного захисту, які застосовують відповідні державні органи у вигляді заходів, можуть належати до тарифних і нетарифних методів державного регулювання ЗЕД.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЩОДО ІМПОРТУ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

2.1. Процедура проведення антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань

Порушенню антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань повинні передувати певні умови і факти, які згодом стануть основою скарги національного товаровиробника, яку подають до Міністерства.

Національні товаровиробники в Україні ініціюють антидемпінгові розслідування для захисту своїх інтересів на внутрішньому ринку від нечесної конкуренції з боку іноземних виробників, які постачають товари за демпінговими цінами або за допомогою нелегітимних субсидій [81]. Це створює загрозу для національних підприємств, які не можуть конкурувати з низькими цінами імпорту та змушені або втрачати частку ринку, або знижувати свою рентабельність [82, с. 53].

За результатами таких розслідувань компетентні органи застосовують певні інструменти торговельного захисту для реалізації зазначених нижче цілей, які відповідають причинам порушення антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань:

- захист внутрішнього ринку: демпінг і субсидії іноземних товарів можуть призвести до скорочення обсягів виробництва та продажів українських підприємств, що може стати причиною банкрутства, втрати робочих місць та зниження податкових надходжень до бюджету;
- вирівнювання умов конкуренції: антидемпінгові й антисубсидійні заходи допомагають встановити рівні умови конкуренції. Іноземні компанії можуть отримувати субсидії від своїх урядів, діяти на ринках зі сприятливішими

економічними умовами або бути під впливом економічних факторів, що дає їм перевагу на українському ринку;

– підтримка національної промисловості: застосування антидемпінгових або антисубсидійних мит допомагає зберегти рентабельність національних підприємств, передусім у стратегічних галузях, що мають важливе значення для економіки України.

Міністерство визначає такі можливі передумови порушення розслідування:

– втрата компанією частки на ринку України
– наявний недобросовісний імпорт або такий, обсяг якого зростає;
– погіршення господарського становища компанії є наслідком такого, що зростає, або недобросовісного імпорту [83, с. 2].

Отже, національні товаровиробники використовують антидемпінгові й антисубсидійні розслідування як засіб для захисту своєї частки на ринку та забезпечення стабільності економічного середовища в Україні.

Порушення та проведення торговельних розслідувань має власні правила та процедуру, що регульована законодавством України. У попередньому розділі цієї роботи розглянуто характеристику національного законодавства й угод СОТ щодо проведення торговельних розслідувань, а в цьому розділі детально розглянемо процедурні й матеріальні аспекти таких розслідувань.

1. Процедурні аспекти проведення розслідувань

Проведення антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань відбувається відповідно до законів України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», а також угод і практики СОТ. Як і в будь-якому публічному процесі, мають бути певна процедура і порядок для забезпечення прав й інтересів кожного учасника такого процесу.

Торговельні розслідування можна вважати квазісудовими процесами, оскільки вони охоплюють елементи судових процедур, але не є судовими

розглядами за своєю природою, оскільки їх проводять органи державної влади, які не є судами. Спільними рисами судових процесів і торговельних розслідувань, по-перше, є наявність формалізованої процедури. Торговельні розслідування здійснюють за чітко визначеною процедурою, яка охоплює подання скарги, проведення розслідування, збору доказів, аналіз ринку, визначення наявності демпінгу/субсидій/зростання обсягів імпорту та його впливу на національну економіку. Цей процес, як у судовому розгляді, має певні етапи та строки. По-друге, рішення за результатами розслідувань приймають на основі доказів. Протягом торговельного розслідування заінтересовані сторони (як національні виробники, так й іноземні експортери) мають можливість подавати докази, документи та аргументи, що схоже на подані докази в межах судових проваджень. Орган, який проводить розслідування, оцінює ці матеріали та приймає рішення на основі об'єктивних даних, що нагадує винесення рішення в суді. По-третє, відбувається залучення сторін та їх представників. У торговельних розслідуваннях беруть участь різні сторони, які мають право висловлювати свою позицію, захищати інтереси та подавати аргументи, що схоже на участь сторін у судовому процесі. Міністерство також уповноважене відповідно до законодавства проводити слухання, які відбуваються фактично за правилами судових засідань. Крім цього, представники іноземних компаній або урядів часто діють у межах розслідувань через юристів або консультантів для захисту своїх інтересів. По-четверте, рішення є обов'язковими до виконання. Після завершення розслідування Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі виносить рішення, яке має юридичну силу. Це може бути застосування мит або квот. Хоча такі рішення можуть бути оскаржені в суді, процес розслідування є квазісудовим, оскільки рішення мають серйозні правові й економічні наслідки. По-п'яте, це можливість оскаржити рішення, яке виносять за результатами розслідувань. Як і в судових процесах, рішення за підсумками торговельних розслідувань можуть бути оскаржені в судовому порядку або у Світовій організації торгівлі.

Отже, антидемпінгові розслідування справді можна назвати квазісудовими процесами. Розглянемо детально в цьому підрозділі всі процедурні етапи проведення антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань.

1.1. Строки проведення дій в межах розслідувань

Строки, у межах яких вчиняють усі дії відповідно до законодавства про торговельний захист, встановлює законодавство або визначає Комісія чи Міністерство. У контексті строків Комісія і Міністерство наділені дискреційними повноваженнями, які не є обмеженими. Крім того, Комісія чи Міністерство можуть поновлювати чи продовжувати строки, ґрунтуючись на власних переконаннях, інформації, позиції.

Після введення правового режиму воєнного стану в Україні в березні 2022 року внаслідок повномасштабної війни РФ проти України, торгівля зіткнулася з безпрецедентними перешкодами [84], а Міністерство призупинило проведення торговельних розслідувань на невизначений термін, однак залишається відкритим питання, чи відповідало це законодавству України та правилам СОТ щодо торговельного захисту. Проблематика визначення строків у супереч законодавству є новою, оскільки воєнний стан на всій території України введено вперше, тому колізія щодо проведення торговельних розслідувань і обчислення строків розслідувань відповідно до законодавства, що виникла внаслідок уведення воєнного стану 24 лютого 2022 року, раніше не могла постати.

Проведення торговельних розслідувань в Україні законодавчо обмежено певним строком (різним для кожних типів розслідувань). Наприклад, для антидемпінгових розслідувань цей строк «не має перевищувати одного року з дня набрання чинності рішенням про його порушення» [33]. Водночас унаслідок перенесення Міністерством строків процедурних етапів проведення антидемпінгових розслідувань і переглядів, визначені законодавством присічні строки щодо деяких торговельних розслідувань, які наразі проводять або проводили в Україні, було порушено. Аналогічна ситуація склалася щодо спеціальних розслідувань.

Коли йдеться про розмежування повноважень, необхідно проаналізувати чинне повідомлення Міністерства про перенесення строків процедурних етапів проведення антидемпінгових і спеціальних розслідувань/переглядів та розгляду поданих скарг/заяв про порушення торговельних розслідувань/переглядів, опубліковане на вебсайті Міністерства 16 березня 2022 року. Відповідно до цього повідомлення, усі строки процедурних етапів проведення антидемпінгових та спеціальних розслідувань і переглядів заходів, застосованих за результатами таких розслідувань, а також розгляду поданих скарг/заяв про порушення торговельних розслідувань/переглядів були перенесені на невизначений строк, а про поновлення таких строків Міністерство зобов'язалося повідомити додатково [85, с. 132]. Водночас Міністерство посиляється на ст. 4 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [38], ст. 6 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [33] та ст. 5 Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [31], які визначають, що «строк можна визначати також посиланням на подію, яка повинна неминуче настати». Отже, підставою для Міністерства є введення та скасування воєнного стану.

Згідно з повідомленням Міністерства, перенесенню підлягають лише строки процедурних етапів торговельних розслідувань, а не загальні строки проведення розслідувань, встановлені законодавством. Однак залишається відкритим питання щодо правомірності таких дій органу розслідування.

Слушним є твердження, що законодавство України про торговельний захист наділяє як Міністерство, так і Комісію дискреційними повноваженнями. У цьому контексті слід застосовувати трискладовий тест [52, с. 153–157]. Отже, оцінюючи правомірність застосування Міністерством дискреційних повноважень щодо перенесення строків процедурних етапів розслідувань, необхідно враховувати, що, попри те, що рішення приймають на розсуд органу, вони мають відповідати межах, встановленим законодавством.

Ядром цієї проблематики є питання стосовно того, чи не впливає перенесення процедурних етапів розслідувань на загальні строки проведення розслідувань, які визначені законодавством. Наведемо реальний приклад: в Україні було порушено антидемпінгове розслідування щодо імпорту в Україну прокату з вуглецевої сталі з покриттям походженням з Китайської Народної Республіки відповідно до рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 14 грудня 2020 року № АД-471/2020/4411-03, яке набрало чинності 19 грудня 2020 року [86]. Розслідування завершено рішенням Комісії від 13 липня 2023 року № АД-546/2023/441-01 «Про застосування остаточних антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну прокату з вуглецевої сталі з покриттям походженням з Китайської Народної Республіки» із застосуванням заходів [87]. Зазначене антидемпінгове розслідування тривало понад два роки, натомість відповідний закон передбачає присічний строк 18 місяців. Оскільки Міністерство і Комісія дійшли висновку про необхідність застосування антидемпінгового мита щодо імпорту прокату з вуглецевої сталі з покриттям походженням з КНР, такі дії органів влади, на нашу думку, порушують не тільки процесуальні положення відповідного закону про максимальний строк проведення розслідування, а й матеріальний складник, зокрема в частині актуальності досліджуваних фактів і необхідності застосування заходів на підставі тих умов, що передували порушенню розслідування [88, с. 258]. Схожий випадок спостерігався в рамках спеціального розслідування щодо імпорту ПВХ-профілю [89; 90].

На підставі аналізу законодавства та практики Міністерства у сфері торговельних розслідувань під час воєнного стану можна дійти таких висновків: 1) Міністерство, хоч і наділене дискреційними повноваженнями, має діяти в межах закону; 2) загальні строки торговельних розслідувань не можуть перевищувати встановлені законодавством, а отже, перенесення процедурних строків можливе лише в межах цих обмежень; 3) виявлено факти порушення

Міністерством строків проведення розслідувань; 4) будь-які заходи, ужиті за результатами розслідувань, проведених з порушенням строків, є незаконними.

Отже, передусім у тих випадках, коли за результатами розслідування не може бути прийнято рішення (з різних причин), слід враховувати, що Міністерство може досліджувати обставини протягом усього строку, визначеного законодавством, для проведення торговельних розслідувань, водночас може самостійно визначати, коли проводити певні процедурні етапи (надсилання запитальників, слухання тощо). У разі якщо Міністерство вважає, що такого строку недостатньо для встановлення того, чи був імпорт недобросовісним чи значно зростає його обсяг, чи було завдано шкоди національній промисловості, чи є причинно-наслідковий зв'язок і чи відповідає застосування заходів національним інтересам, Міністерство може подати подання до Комісії про продовження строку проведення розслідувань, зокрема антидемпінгового – до 18 місяців, спеціального – до 330 днів. Такі рішення повинні бути прийняті до завершення початкового строку проведення розслідувань. Однак головна рекомендація полягає в тому, що в разі, якщо строк проведення торговельного розслідування, визначений законодавством України, минув, не було прийнято рішення про продовження строку його проведення чи рішення про застосування заходів, Міністерство має подати подання до Комісії про припинення такого розслідування без застосування будь-яких заходів на підставі того, що подальше проведення розслідування буде незаконним [88, с. 259].

1.2. Подача скарги про порушення і проведення розслідування та проведення антидемпінгової та антисубсидійної процедур

Згідно з положеннями Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» (ч. 8 ст. 12), національний товаровиробник, який вважає, що імпортовані товари надходять в Україну за демпінговими цінами, що завдають йому шкоди, має право звернутися до Міністерства з письмовою скаргою. У цій скарзі має бути чітко викладена

інформація та надані переконливі докази, що підтверджують три ключові аспекти: факт демпінгу, факт заподіяння шкоди національному товаровиробнику, наявність причинно-наслідкового зв'язку між демпінгом та заподіяною шкодою [33].

Скаргу подають до Міністерства у письмовій формі двома способами: через надсилання рекомендованим листом або шляхом подання в канцелярію Міністерства. Право подання належить національному товаровиробнику або представнику національного товаровиробника. Крім цього, відповідно до ч. 3 цієї статті, скаргу можуть подати також відповідний орган виконавчої влади в країні імпорту, що має відповідні докази демпінгу та шкоди, а також професійна спілка працівників підприємств національного товаровиробника.

Скарга національного товаровиробника є комплексним документом, який містить доволі широкий перелік інформації про господарську діяльність підприємства або підприємств. Скарга має містити такі відомості:

1. Відомості про заявника (заявників), яка включає підтвердження їх відповідної дієздатності, а також дані про обсяги та вартість виробництва подібного товару заявником в країні імпорту. У Законі уточнено, що якщо скаргу подають від імені національного товаровиробника, то в ній зазначають інший перелік інформації. Отже, у Законі розмежовано поняття заявника та національного товаровиробника. Крім національного товаровиробника, подавати скаргу може відповідний орган виконавчої влади або професійна спілка працівників національного товаровиробника. Однак заявнику необхідно надати обсяги й вартість виробництва ним подібного товару в Україні, що не є можливим для зазначених категорій суб'єктів, так само як і для осіб, які є представниками національного товаровиробника (переважно ними є юридичні радники). Отже, спостерігається певна неточність, яка потребує доопрацювання. Для розгляду скарги необхідна максимально повна інформація про виробництво подібного товару в Україні. Скаржник повинен надати відомості про національного товаровиробника, від імені якого подається скарга, а також, за

можливості, інформацію про інших українських виробників подібного товару (або їх об'єднання), включаючи обсяги та вартість їхнього виробництва. Сполучник «або» означає певну альтернативу, тобто замість власних обсягів виробництва національний товаровиробник подає ці дані щодо відомих українських виробників. Водночас національний товаровиробник має довести, що сукупний обсяг виробництва підприємств національного товаровиробника, які висловлюють підтримку або заперечення щодо скарги, перевищував 50% загального обсягу виробництва відповідного товару [33]. Однак іншого варіанту, як надати дані щодо обсягів виробництва й відповідно підтвердити належність свого статусу для можливості порушення скарги, немає, а тому дані щодо обсягу виробництва саме національного товаровиробника є необхідними для подання в скарзі.

Часто надання інформації про обсяг і вартість виробництва подібного товару українськими виробниками є неможливою, оскільки, до прикладу, Державна служба статистики України надає інформацію щодо обсягу й вартості виробленої продукції в розрізі великих груп товарів, а саме видів економічної діяльності, які не можуть бути визнані подібними між собою товарами. Наявність такої інформації в розрізі УКТ ЗЕД потенційно могла би розв'язати проблематику даних, але збір такої інформації на рівні Державної служби статистики є неможливим, оскільки такої інформації в органі немає. Для того щоб обліковувати такі дані, українські підприємства повинні подавати свої дані до служби статистики, проте це не є обов'язковим для підприємств.

Посібник Міністерства встановлює вичерпний перелік даних та інформації, які мають бути надані заявником для ініціювання розслідування. До цього переліку входять: дані про заявника та підтвердження його правового статусу, інформація про обсяги та вартість виробництва подібного товару в Україні (як загального, так і окремо заявником), а також детальна інформація про ціни на подібний товар на українському ринку [91, с. 3]. Міністерство не передбачає альтернативи – надати обсяги й вартість виробництва національного

товаровиробника або обсяги та вартість відомих національному товаровиробнику українських виробників, натомість просить надати обидва типи інформації (якщо вважати, що заявником є національний товаровиробник), а також обсяги й вартість загального виробництва. Вважаємо, що за браку інформації в національного товаровиробника він може керуватися Законом України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», і його скарга в цій частині не може бути відхилена. Міністерство також просить додатково включати інформацію щодо цін на подібний товар, однак не вважаємо це перевищенням повноважень Міністерства, бо ціна може бути розрахована на підставі даних щодо обсягу й вартості.

2. Відомості про Товар, що, як стверджується, є об'єктом демпінгу, країна походження або експорту, яка (які) є об'єктом скарги. У цьому розділі національний товаровиробник повинен навести детальний опис виробленого ним товару, який охоплює фізичні, технічні чи інші характеристики, споживчі властивості, сфери застосування, класифікацію відповідно до УКТ ЗЕД. Міністерство також зобов'язує надати таку інформацію: про товар, який імпортують в Україну, і про те, що український товар є подібним до товару, що імпортують [91, с. 4]. На нашу думку, питання схожості товару є критично важливим для початку порушення розслідування, а тому пропонуємо внести зміни до закону, передбачивши необхідність надання національним товаровиробником доказів про подібність товару.

3. Відомі експортери або іноземні виробники, імпортери товару, який є об'єктом скарги, ціни, за якими товар, що є об'єктом скарги, продається на внутрішньому ринку країни походження/експорту, або ціни, за якими він продається в третіх країнах, або інформацію про конструйовану вартість товару, а також експортні ціни або ціни першого перепродажу незалежному покупцю в країні імпорту. Отже, у скарзі вже має міститися інформація для розрахунку демпінгової маржі, яку розраховують на підставі нормальної вартості й експортної ціни. Міністерство також вимагає інформацію про динаміку імпорту,

а саме: порівняльні дані про темпи зростання імпорту за останні три роки та за період від шести до дванадцяти місяців до подання скарги [91, с. 5]. Слід зауважити, що зазначений розділ є значною перешкодою для національного товаровиробника підготувати таку інформацію. Наприклад, інформація щодо експортної ціни може бути визначена на підставі даних імпорту товарів в Україну (а митна статистика є в публічному доступі), а інформація щодо цін на товар в країні експорту чи в треті країни переважно є 1) або публічно недоступною, 2) або суттєво неточною. Унаслідок цього розрахунок демпінгової маржі в скарзі відображає значні похибки, тому його не має брати Міністерство за основу під час прийняття рішення про розмір мита. Крім демпінгової маржі, національному товаровиробнику необхідно буде розрахувати величину шкоди за відповідною формулою, це своєю чергою вимагає аналізу та збору доказів щодо ще одного показника – ціни продажу товару на ринку України, коли не заподіюють шкоду. Такою ціною відповідно до профільного закону є мінімальна ціна, яку Міністерство також розраховує самостійно.

4. Інформація про обсяги та динаміку демпінгового імпорту та його вплив на ціни подібного товару на ринку України, а також докази негативних наслідків демпінгового імпорту для національного товаровиробника. Міністерство, в свою чергу, додатково досліджує такі фактори: зростання обсягів демпінгового імпорту та значне зниження цін, вплив імпорту на ціни на ринку України та показники діяльності національного товаровиробника, інформація про іноземного виробника та проведення розслідувань щодо нього в інших країнах, стадія відновлення національного виробника та інші фактори [91, с. 8–10].

Національному товаровиробнику потрібно продемонструвати факт заподіяння йому істотної шкоди, а також наявність причинно-наслідкового зв'язку між демпінговим імпортом й істотною шкодою.

5. Інформація щодо загрози заподіяння істотної шкоди. Насамперед слід акцентувати на темпах зростання обсягів імпорту, який вважають

демпінговим, а також на можливість подальшого зростання його обсягів. Важливо оцінити, чи має імпортер достатні ресурси для подальшого нарощування поставок і чи є це зростання неминучим та значним для українського ринку. Важливим є аналіз інших ринків, на які вже постачають цей товар: якщо на цих ринках виникнуть обмеження, чи не буде надлишковий товар перенаправлено в Україну? Вплив такого імпорту на українських виробників також потребує уваги, адже він може призвести до зниження цін або перешкодити їх підвищенню, що може створити додатковий попит на нові імпортні поставки. Крім того, слід урахувати, чи є запаси цього товару в Україні та за її межами і як їх наявність може вплинути на становище заявника.

6. Докази, що підтверджують наявність суттєвих перешкод, які унеможливають або ускладнюють створення чи розширення національним товаровиробником виробництва аналогічного товару. Це так звана третя форма шкоди, яка передбачена законодавством, що її Міністерство також оцінює під час застосування антидемпінгових заходів. Хоч і достатньо доведення однієї з трьох форм шкоди, у скарзі національний товаровиробник повинен довести наявність усіх трьох. Вважаємо ці вимоги Міністерства такими, що покладають надмірний тягар на національного товаровиробника та перешкоджають національним товаровиробникам у реалізації своїх прав на належний захист відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту».

7. Національні інтереси. У цьому розділі насамперед слід аналізувати інтереси споживачів, а також макроекономічні показники – зайнятість населення, внутрішні інвестиції, міжнародні економічні інтереси України, конкуренцію тощо. До національних інтересів також належать інтереси національного товаровиробника.

Видається, що скарга для порушення антидемпінгового розслідування є комплексним документом, який потребує не лише збору інформації конкретних підприємств, що є національним товаровиробником, а й даних ринку України,

іноземних держав – країн експорту, різних показників від виробництва до прибутків і рентабельності.

Решта розділів скарги про порушення антисубсидиційного розслідування дублюють розділи, описані вище, що стосуються антидемпінгового розслідування, за винятком того, що в межах порушення антисубсидиційних розслідувань замість даних щодо нормальної вартості й розрахунку демпінгової маржі національному товаровиробнику необхідно надати наступну інформацію:

- щодо наявності програм субсидування в країні експорту;
- щодо сум й характеру субсидії, а також щодо того, що така субсидія є нелегітимною [92, с. 4].

Процедура подання скарги передбачає, що заявник, який бажає захистити конфіденційність певної інформації, повинен надати як конфіденційну, так і неконфіденційну версії скарги. Міністерство розглядає інформацію як конфіденційну лише за наявності достатніх доказів, що обґрунтовують цей статус. У разі, якщо заявник не надасть доказів конфіденційності, незважаючи на відповідну вимогу, така інформація не буде врахована під час проведення розслідування (ч. 2 ст. 32 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», стаття 6.5.1 Антидемпінгової угоди СОТ, Методичний посібник Міністерства щодо підготовки скарги стосовно порушення антидемпінгового розслідування).

Слід зазначити, що законодавством чітко не визначено, яку інформацію може бути приховано від заінтересованих сторін, тобто яку вважати конфіденційною, тому національні товаровиробники можуть зловживати своїм правом і закривати доволі значний масив інформацій у скарзі, унаслідок чого заінтересовані сторони позбавлені можливості реалізувати своє право на належний захист.

Зокрема, у скарзі надають певну інформацію, яку взагалі не можна вважати конфіденційною. Така інформація передбачає дані, які є:

- публічними, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», і
- доступними на офіційному вебсайті Державної служби статистики України, зокрема, обсяги виробництва в Україні, обсяги імпорту в Україну, обсяги споживання, динаміка середніх цін імпорту в Україну, частка імпорту, порівняно з обсягами споживання та виробництва.

Неподання скаржником інформації, що підготовлена Державною службою статистики України, заінтересованим сторонам є серйозним порушенням законодавства, що регулює антидемпінгові розслідування в Україні, оскільки така інформація підпадає під визначення публічної інформації відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації»: публічною вважається будь-яка задокументована інформація, незалежно від форми та носія, що була отримана або створена органами влади під час виконання їхніх функцій, або перебуває у їхньому розпорядженні чи у розпорядженні інших визначених законом осіб [93].

Інформація про стан галузі також має бути доступна органам Державної служби статистики України і не є конфіденційною за своїм характером. Зауважимо, що відсутність деякої інформації у відкритому доступі ще не робить таку інформацію конфіденційною. Така інформація не є конфіденційною за своїм характером, оскільки інформація, доступна Державній службі статистики України, є публічною в значенні ч. 1 ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації», її не можна вважати конфіденційною за жодних обставин. Відповідно до положень законодавства України, будь-яка фізична, юридична особа, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім органів влади, мають право звернутися до Державної служби статистики України з проханням отримати таку інформацію за запитом.

У скарзі національний товаровиробник зазначає період дослідження та період розслідування. Період розслідування обирають здебільшого строком до одного року, але не менше ніж шість місяців, що безпосередньо передують

порушенню антидемпінгової процедури. В окремих випадках період розслідування може перевищувати один рік (ч. 2 ст. 13 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» й ч. 1 ст. 10 Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту») [33; 31].

Відповідно до рекомендацій Міністерства, інформацію щодо елементів доказування в скарзі слід надавати як за останні три роки, так і за період від шести місяців до року, що передував подачі скарги [91]. На підставі отриманої в скарзі інформації Міністерство визначає період розслідування та період дослідження. Відповіді на запитальник надають за період дослідження, хоча деякі питання можуть стосуватися виключно періоду розслідування. Останній річний період дослідження є переважно періодом розслідування.

Визначення періоду дослідження в антидемпінгових та антисубсидійних розслідуваннях є критично важливим, оскільки саме цей період забезпечує основу для оцінювання наявності демпінгу/нелегітимних субсидій, обсягу, а також шкоди, завданої національній промисловості. Обраний період має охоплювати час, достатній для збору точних даних про імпорт товару, цінову поведінку експортерів і ситуацію на ринку. Це дає змогу об'єктивно оцінити, чи відбувався демпінг, чи була нелегітимна субсидія, наскільки систематичним він був і як він впливав на внутрішній ринок. Водночас обрання занадто тривалого періоду може не дати бажаних результатів аналізу динаміки, оскільки ринок мінливий, на нього впливають безліч факторів – від фінансово-економічних можливостей конкретних підприємств до макроекономічних наслідків. Надто стислий період може не відобразити реальної картини, а надто тривалий – може охоплювати дані, які не є релевантними для поточного ринкового стану. Тому період розслідування має бути збалансованим і враховувати специфіку товару та ринку. Отже, вважаємо оптимальним період 3–4 роки.

Також слід зазначити, що, до прикладу, демпінгову маржу визначають на основі порівняння цін на товар у періоді розслідування та періоді дослідження.

Правильно обраний період забезпечує адекватну базу для визначення рівня демпінгових цін й обґрунтування необхідних заходів для їх корекції. Період дослідження дає змогу оцінити збитки для національної промисловості, зокрема зниження продажів, втрату ринкової частки, зменшення обсягів виробництва та прибутковості тощо. Без чіткого періоду неможливо точно визначити причинно-наслідковий зв'язок між демпінгом і завданою шкодою.

1.3. Прийняття рішення про порушення і проведення розслідування

Перед порушенням антидемпінгового чи антисубсидійного розслідування Міністерство ініціює антидемпінгову чи антисубсидійну процедури, під час яких аналізують докази, що містяться в скарзі, аби визначити, чи достатньо для ініціювання розслідування такої інформації.

Фактично проведення процедури означає аналіз скарги національного товаровиробника на предмет того, чи справді є загроза демпінгу чи субсидії з боку іноземних виробників/експортерів. Протягом процедури Міністерство зобов'язане повідомити певні органи країни експорту про порушення процедури. Метою такого повідомлення є необхідність реєстрації виробників й експортерів, а також за потреби органів влади в розслідуванні як заінтересованої сторони. За результатами проведення процедури Міністерство готує звіт і представляє його Комісії. Звіт має містити рекомендації Міністерства – або порушити розслідування, або не порушити.

Може бути дві причини для відмови порушувати антидемпінгове розслідування:

1) демпінгова маржа є мінімальною, тобто її величина становить менше ніж 2 % експортної ціни. В Угоді про застосування статті VI ГАТТ мінімальна демпінгова маржа має назву *de minimis* [94, с. 51];

2) обсяг імпорту є незначним, якщо він становить менше ніж 3 % імпорту товару, а якщо розглядають декілька країн – то обсяги імпорту кожної країни становлять менше ніж 3 % і в сукупності не більше ніж 7 %.

Щодо антисубсидійної процедури є такі підстави:

1) згідно із ч. 10 ст. 15 Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», антисубсидиційне розслідування не розпочинається щодо імпорту з країн, що є членами СОТ, якщо його обсяг менше 1% від загального споживання в Україні, за умови, що сукупний обсяг імпорту з таких країн не перевищує 3% від цього споживання [31];

2) відповідно до ч. 3 ст. 19 цього Закону та п. 11.9 Угоди про субсидії та компенсаційні заходи, розслідування припиняють без застосування заходів, якщо обсяг або сума субсидії є мінімальною або *de minimis*. Мінімальною субсидією вважають субсидію, яка становить менше ніж 1 % від вартості імпорту [31; 35].

Примітним є факт, що Міністерство може переймати роль ініціатора розслідування у випадку, коли скаргу відкликає заявник, але припинення антидемпінгової чи антисубсидиційної процедури суперечить національним інтересам. У такому разі незрозумілим видається, як забезпечують принцип змагальності сторін, якщо національну промисловість представляє орган розслідування.

Строк антидемпінгової та антисубсидиційної процедур переважно обмежений 30-ма днями, хоча законодавство дозволяє Міністерству проводити процедуру протягом тривалішого проміжку часу, не вказуючи, які причини можуть бути. Рішення Комісії про порушення розслідування, прийняте на підставі подання Міністерства, повинно містити: інформацію про факт порушення розслідування, ідентифікацію товару та заінтересованих країн, стислий виклад отриманих Міністерством відомостей, повідомлення про необхідність передачі корисної інформації Міністерству, а також зазначення строків, протягом яких сторони можуть висловити свою заінтересованість, подати коментарі та іншу інформацію, а також клопотати про проведення слухань [33; 31].

Повідомлення про порушення і проведення розслідування публікують в газеті, що називається «Урядовий кур'єр» (друкований орган Кабінету Міністрів

України). Рішення Комісії здебільшого набирає чинності з дня опублікування повідомлення про нього.

1.4. Реєстрація заінтересованих сторін

Особа, яка планує захищати свої права й інтереси в межах розслідування, повинна мати статус заінтересованої сторони розслідування. Заінтересованою стороною може бути будь-яка особа, яка повідомила Міністерство про свою заінтересованість у порядку, визначеному законодавством і в повідомленні про порушення та проведення розслідування, є однією з осіб, визначених у п. 21 ст. 1 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту». Видається, що відсутність статусу, зазначеного в п. 21 ст. 1, є єдиною підставою для відмови в реєстрації розслідування, оскільки ні законодавство, ні Міністерство та Комісія в повідомленнях не надають інших кваліфікуючих ознак. На цьому етапі Міністерство не може відмовити в реєстрації, якщо, до прикладу, імпортер має незначні обсяги імпорту товару-об'єкта розслідування, чи з інших підстав. Це є логічним, адже будь-яке відношення до товару-об'єкта розслідування, свідчить про потенційну зацікавленість у результатах розслідування, можливість отримати корисну для розслідування інформацію та можливості особи захистити свої права, які можуть виникнути в майбутньому.

Для того щоб стати заінтересованою стороною, особа повинна подати до Міністерства запит про реєстрацію, у якому надати інформацію про себе та зазначити вид діяльності (наприклад, імпортер чи експортер тощо). Разом з повідомленням публікують також форму для реєстрації розслідування, яка є рекомендованою. Зазначена форма передбачає деталізацію інформації про товар, що є об'єктом розслідування, включаючи: загальний обсяг виробництва, обсяг виробництва за кодами УКТ ЗЕД або основними видами, загальний обсяг закупівлі, перелік основних постачальників з зазначенням обсягів, вартості та частки в загальному постачанні, загальний обсяг продажу та обсяг продажу за кодами УКТ ЗЕД або основними видами, а також перелік основних покупців з зазначенням обсягів, вартості та частки в загальній реалізації. Тобто, з огляду на

те, на якому ланцюжку постачання товару перебуває особа, що бажає стати заінтересованою стороною, вона повинна надати інформацію щодо товару в тому обсязі, у якому її діяльність стосується товару, що є об'єктом розслідування.

Строки надання запиту встановлюють у повідомленні Комісії, здебільшого вони складають 30 днів з дати опублікування повідомлення. У межах цього строку Міністерство розглядає також вимоги про проведення слухань. Форма запиту про проведення слухань є довільною.

Отже, на етапі реєстрації заінтересованих сторін особам, які бажають взяти участь в антидемпінговому чи антисубсидійному розслідуванні, потрібно:

- 1) подати запит про реєстрацію як заінтересованої сторони розслідування;
- 2) подати вимогу про проведення слухань. Вимога не є обов'язковою, але такий інструмент, як слухання, дає змогу ефективніше захищати свої права в розслідуванні.

1.5. Підготовка коментарів заінтересованих сторін до скарги

Від початку порушення розслідування заінтересовані сторони можуть надати свої коментарі щодо порушення розслідування, які переважно складаються з коментарів чи заперечень до скарги національного товаровиробника. Міністерство для подання таких коментарів дає 60 днів з дня опублікування повідомлення про порушення розслідування. Водночас сторони можуть також подавати іншу інформацію, що буде важливою для проведення розслідування. Такою інформацією, наприклад, може бути: перелік експортерів чи імпортерів, якщо така інформація не була надана національним товаровиробником чи є неповною в скарзі, докази щодо подібності чи не подібності товару, що імпортують і виробляють в Україні, інформація щодо виробництва, імпорту, експорту, споживання товару-об'єкта розслідування, інформація про розслідування, яке проводять щодо товару-об'єкта розслідування, в інших країнах.

У повідомленні Міністерство і Комісія зазначають, що інформацію має бути надано українською мовою або мовою оригіналу з перекладом українською

мовою. Отже, іноземні виробники та/або експортери, органи влади зобов'язані діяти в розслідуванні через перекладачів або наймати юридичних радників. Зазначена умова ставить таких заінтересованих сторін у невігідне становище, порівняно з національними виробниками, тому що в межах розслідування діють процесуальні строки, за які іноземні виробники та/або експортери, органи влади зобов'язані спочатку перекласти інформацію своєю мовою, підготувати коментарі та підготувати їх переклад українською мовою, що потребує тривалішого проміжку часу. Вважаємо, що має бути дотримано принцип справедливості, і для таких сторін необхідно надавати триваліший процесуальний строк.

На нашу думку, етап підготовки інформації та доказів на початку розслідування є вкрай важливим для його подальшого проведення. До прикладу, завдяки коментарям заінтересованих сторін Міністерство може отримати таку інформацію, яка унеможливує подальше проведення розслідування. Такою інформацією може бути мінімальна демпінгова маржа, відсутність в Україні подібного товару, зловживання українськими виробниками своїми правами й надання завідомо неправдивої інформації. Завершення розслідування на початковому етапі у зв'язку з відсутністю причин його проводити може запобігти негативним наслідкам для споживачів чи загрозі репутації компаній, яких стосується розслідування. І, навпаки, надання важливої для національних інтересів інформації дасть змогу Міністерству оперативно прийняти рішення про застосування попередніх антидемпінгових чи антисубсидійних заходів задля захисту внутрішнього ринку від подальших втрат, які можуть статися, поки триває розслідування. Попередні заходи допомагають вирівняти умови на ринку, аби національні виробники мали змогу конкурувати з імпортом на рівних умовах. Також попередні заходи можуть допомогти знизити невизначеність на ринку, даючи національним виробникам та інвесторам сигнал про те, що уряд активно захищає їхні інтереси. Це може сприяти збереженню та збільшенню інвестицій у відповідну галузь.

Наша рекомендація для заінтересованих сторін – максимально використати цей початковий етап подання коментарів, інформації та доказів, який згодом стане основою для Міністерства в дослідженні елементів доказування відповідного розслідування.

1.6. Підготовка відповідей на запитальники

Запитальники для заінтересованих сторін є найбільш комплексним документом Міністерства, що призначений для збору інформації та доказів для встановлення фактів демпінгу/субсидій, шкоди та інших фактів у межах антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань. Міністерство може надіслати запитальники будь-якій заінтересованій стороні, включно з іноземними органами влади. Для кожного типу заінтересованих сторін Міністерство здійснює підготовку окремих видів запитальників: для вітчизняного виробника, для іноземного виробника і/або експортера, для імпортера, для споживача.

Запитальники для іноземних органів влади є спрощеними, оскільки цілком закономірно, що ці структури не володіють специфічною комерційною інформацією, яка може слугувати основою для розрахунку демпінгової маржі чи субсидії. Відповіді на запитальники від цих органів здебільшого спрямовані на з'ясування таких фактів, як загроза заподіяння шкоди національному товаровиробнику, загроза національним інтересам. До прикладу, запитальник для іноземного виробника і/або експортера в межах антидемпінгового розслідування містить такі розділи:

1) загальна інформація про підприємство – у цьому розділі запитують дані щодо компанії (найменування, адреса реєстрації, контактні дані підприємства і представників підприємства (якщо такі є), корпоративна інформація про підприємство, інформація про пов'язаних осіб, перелік відомих українських імпортерів товару, що є об'єктом розслідування);

2) інформація про товар – запитують детальну інформацію про товар, який виробляє або експортує підприємство, надають опис товару включно з

технічними, хімічними, фізичними характеристиками товару, сферою використання, взаємозамінності (що є важливим для визначення подібності товару), система кодування номенклатури товару, а також порівняння товару підприємства з товаром, що виробляє національний товаровиробник. Характеристику товару запитують у розрізі ринків – товару, що експортували в Україну, реалізовували на внутрішньому ринку, експортували в інші країни, крім України. У цьому розділі також запитують інформацію, чи є товар підприємства об'єктом інших розслідувань у світі;

3) загальна інформація щодо діяльності підприємства – дані щодо продажу товару в розрізі пов'язаних і непов'язаних покупців, дохід і виручка від реалізації товару, канали збуту. Дані щодо продажу товару мають бути надані окремо за трьома ринками, у кількісних і вартісних показниках, у валюті обліку та доларах США. Зазначений розділ також охоплює підрозділи стосовно виробництва товару, виробничих потужностей, браку, закупівлі товару, запасів, соціальних показників підприємства, середньої заробітної плати, інвестицій;

4) продажі товару – один з найбільших і найважливіших розділів, у якому запитують не лише інформацію щодо продажів у розрізі ринків (внутрішній ринок, експорт в Україну, експорт у треті країни, крім України), а також і підтверджувальні документи: прайс-листи, договори та первинні документи. Центральним питанням цього розділу є середня ціна продажу товару пов'язаним і непов'язаним покупцям у валюті обліку та доларах США. Окремі питання стосуються запровадження обмежень щодо обсягів продажу товару на експорт в Україну, узгодження в органах державної влади рівня цін на товар під час експорту в Україну, а також географії продажів;

5) собівартість товару – запитують фінансову звітність, опис виробничого процесу, способи формування собівартості на товар, види сировини й матеріалів, що використовують для виробництва товару, що є об'єктом розслідування;

6) прибуток і стан ліквідності підприємства – запитують дані щодо прибутку/збитку від продажів, рентабельності в розрізі ринків, структури доходів і витрат, стану ліквідності;

7) комп'ютерні файли – крім заповнення запитальників, Міністерство також вимагає заповнення великих excel-таблиць відповідно до встановленої форми, яка не може бути змінена чи модифікована: DMPCN, UAPCN, EXPCN – щодо всіх різновидів товару, які продавали на внутрішньому ринку, на експорт в Україну й на експорт в інші країни; DMSALES, UASALES, EXSALES – щодо продажу різновидів товару на внутрішній ринок, на експорт в Україну й інші країни; DMCOSTS, UACOSTS, EXCOSTS – щодо собівартості виробництва товару для продажу на внутрішньому ринку, на експорт в Україну й інші країни; DMPURCHASES, UAPURCHASES, UAPURCHASES – щодо всіх операцій із закупівлі товару для подальшого перепродажу на внутрішній ринок, на експорт в Україну й інші країни; AGCP – щодо узагальнених фінансово-економічних показників підприємства.

У контексті підготовки заінтересованими сторонами відповідей на запитальники важливим є питання аналізу наявності пов'язаних осіб у таких сторін. У випадку спільного виробництва чи продажу товару пов'язані компанії заінтересованих сторін мають надати окремі відповіді на запитальник для іноземного виробника і/або експортера товару чи іноземного імпортера товару в Україну. Пов'язаними вважаються юридичні та/або фізичні особи, відносини між якими здатні впливати на умови або економічні результати їхньої діяльності, або діяльності осіб, яких вони представляють. Критеріями для визначення пов'язаності є: наявність прямого або опосередкованого контролю однієї особи над іншою, спільний контроль третьою особою, сімейні відносини (подружжя, батьки, діти, брати/сестри, опікуни/піклувальники та їх підопічні), а також трудові або цивільно-правові відносини, пов'язані з отриманням прибутку. Усю інформацію у відповідях заінтересованих сторін й документи надають за період розслідування, який становить переважно три або чотири роки.

Зауважимо, що ні Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», ні Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» не містять вимоги для подання запитальників пов'язаними особами. Також ця вимога Міністерства створює для заінтересованих сторін перешкоди у вчасному та повному наданні відповідей, оскільки, крім цього процесу, їм потрібно контролювати також процес надання відповідей їхніми пов'язаними особами. З іншого боку, зрозумілою є мотивація Міністерства отримати ці дані, оскільки вони формують повний ланцюжок обігу товару з усіма змінними, що впливають на об'єктивний розрахунок демпінгової маржі. Водночас, вважаємо, у будь-якому разі вимога Міністерства має бути легітимізована, тобто повинна відповідати закону [95].

Водночас вважаємо, що Міністерству для розрахунку маржі та шкоди не потрібна вся інформація від пов'язаних осіб, яку вимагає запитальник, а тому рекомендуємо Міністерству підготувати спрощені запитальники для пов'язаних осіб заінтересованих сторін розслідування. Більше того, у світі панує тенденція до створення великих груп компаній – розвитку мереж транснаціональних компаній, що створює виклики для регулювання їхньої діяльності [96], в тому числі з точки зору торговельного захисту.

Ще однією складністю, перед якою постають заінтересовані сторони, є деталізованість запитань і виключно в розрізі щодо товару, що є об'єктом розслідування. Часто підприємства виробляють великий спектр товарів, який є ширшим за обсяг поняття товару-об'єкта розслідування. Тому в бухгалтерському обліку підприємства товар-об'єкт розслідування не обліковують у тому розрізі, як цього вимагають запитальники, отже, підприємства інколи не можуть відповісти на всі запитання. Водночас виокремлення товару, що є об'єктом розслідування, серед усіх товарів і надання щодо них детальних показників щодо продажу, собівартості, прибутку може бути зовсім неточною, що суттєво впливає на об'єктивність і коректність розрахунку демпінгової маржі. Проте, в разі якщо підприємства не можуть виокремити певну інформацію, вони мають право

надати детальні пояснення неможливості це зробити та просити Міністерство розглянути їхні відповіді без цієї інформації. Однак практика проведення Міністерством розслідувань засвідчує, що Міністерство часто відхиляє такі пояснення заінтересованих сторін, що для іноземних виробників і/або експортерів у межах антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань може стати суттєвим недоліком, про що буде йтися згодом.

Неподання будь-якої інформації у відповідях на запитальники або подання неточної чи неповної інформації може стати підставою для так званої дискваліфікації заінтересованої сторони в розслідуванні. Стаття 31 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» встановлює наслідки для заінтересованих сторін, які відмовляються надавати необхідну інформацію, не дотримуються встановлених строків, перешкоджають розслідуванню або подають недостовірну інформацію. У таких випадках Міністерство має право робити висновки на основі доступної інформації, не враховувати недостовірну інформацію та попередити заінтересовані сторони про можливі наслідки [33].

Аналогічні норми містяться в ст. 30 Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту». У випадку, коли Міністерство не бере до уваги відповіді на запитальники іноземних виробників і/або експортерів, для таких компаній фактично не є можливим розрахунок індивідуальної демпінгової маржі, який є нижчим, ніж загальна демпінгова маржа для всього імпорту з певної країни (заінтересованим сторонам слід враховувати, що повна та відкрита співпраця з Міністерством під час антидемпінгового розслідування є запорукою об'єктивного та справедливого розгляду справи. Ухилення від співпраці, зокрема ненадання необхідної інформації, може призвести до гірших результатів розслідування для такої сторони [33]). Однак слід акцентувати на практиці СОТ щодо розгляду органом розслідування документів й інформації від заінтересованих сторін. Зокрема, у справі *Morocco – Hot-Rolled Steel* Група експертів СОТ зауважила, що на орган

розслідування покладений обов'язок діяти об'єктивно й неупереджено відносно заінтересованої сторони, яка співпрацює в межах розслідування: «...коли в органу розслідування виникають обґрунтовані зауваження до наданої інформації, він повинен вжити розумних кроків для проведення розслідування та уточнення. Це безпосередньо закріплено в Антидемпінговій угоді. Наприклад, перш ніж відхилити ту чи іншу інформацію, орган розслідування повинен вжити розумних кроків, щоб перевірити, чи така інформація піддається перевірці, чи-то шляхом проведення верифікації, чи-то направлення додаткових запитів або ж іншими способами» [97].

У зазначеній справі *Morocco – Hot-Rolled Steel* Група експертів СОТ не визнала правильними дії органу розслідування, який відхилив інформацію, що була подана за власною ініціативою одним з іноземних виробників після виявлення розбіжностей [97]. Апеляційний орган у спорі з *US – Hot-Rolled Steel Products* зазначив, що співпраця – це двосторонній процес, який передбачає спільні зусилля, тож органу розслідування необхідно ставитися з розумінням або вживати заходів для сприяння заінтересованим сторонам у наданні інформації [98].

Отже, заінтересовані сторони після отримання від Міністерства листа щодо неповноти інформації можуть направляти за власною ініціативою додаткові дані, які орган розслідування має врахувати. Міністерство може також надсилати заінтересованим сторонам додаткові запити про інформацію та надавати можливість вплинути на висновки, які можуть бути сформовані Міністерством у межах розслідування.

Крім складнощів у заповненні запитальників, постає питання щодо строків надання відповідей. Відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» (ч. 3 ст. 13), встановлюється чіткий строк для надання заінтересованими сторонами відповідей на запитальник, надісланий Міністерством. Цей строк становить 30 днів з моменту отримання запитальника. Важливо, що для цілей відліку цього строку датою отримання

запитальника вважається день, що настає через сім днів після його відправлення безпосередньо опитуваній особі або передачі у відповідне дипломатичне представництво країни-експортера [33]. Оскільки Закон було прийнято в той період, коли не так активно використовували засоби дистанційного зв'язку, зокрема електронну пошту, формулювання норми щодо строку є доволі нестандартним, очевидно, враховувало строк доставляння паперових версій запитальників заінтересованим сторонам. Однак у той час, коли більшість комунікацій з Міністерством відбувається шляхом обміну листів електронною поштою, видається, що для заінтересованих сторін передбачено триваліший строк, аніж закладений законотворцем під час прийняття закону. З іншого боку, аналогічне формулювання міститься в Угоді про застосування статті VI ГАТТ, тому найімовірніше, що норма в національному законодавстві була просто запозичена.

Вважаємо, що 37-ми днів критично недостатньо для підготовки відповідей на запитальники заінтересованими сторонами, з огляду на обсяг інформації та документів, що має бути надано, а також потенційну необхідність подання не однієї відповіді, підготовки неконфіденційних версій, подання паперових версій відповідей. Законодавець передбачив можливість продовження цього строку Міністерством за наявності переконливих доказів такої необхідності. На нашу думку, такими причинами можуть бути:

- 1) обмеженість адміністративних ресурсів і складнощі комунікації між співробітниками, з огляду на дистанційний режим роботи компаній;
- 2) обов'язок паралельної підготовки річної фінансової звітності для фіскальних органів;
- 3) необхідність перекладу значного обсягу матеріалів українською;
- 4) необхідність підготовки та погодження неконфіденційної версії відповіді на значну кількість запитань з відповідним обґрунтуванням конфіденційності для кожного пункту та переведенням числових значень в індексні показники;

5) необхідність забезпечення та організації надання відповідей на запитальник пов'язаними компаніями, яка стосується виробництва і продажу товару – об'єкта розслідування;

6) необхідність здійснення складних розрахунків вручну, з огляду на невідповідність системи бухгалтерського обліку компаній формі викладу даних, яких вимагає запитальник, тощо.

Ми вважаємо такі підстави суттєвими й достатніми для продовження строку надання відповідей Міністерством, ураховуючи, що загальний строк проведення розслідування здебільшого триває 1 рік і може тривати 18 місяців.

Фінальним етапом у підготовці відповідей на запитальники є підготовка неконфіденційних версій для направлення їх іншим заінтересованим сторонам розслідування. Українське законодавство вимагає, щоб до конфіденційної інформації додавалося неконфіденційне резюме, яке містить достатньо деталей для розуміння суті конфіденційних відомостей [33; 31; 99, с. 121]. У запитальниках Міністерство надає поради щодо заповнення неконфіденційної версії відповіді на запитальник. До прикладу, у запитальнику для іноземного виробника і/або експортера Міністерство пропонує такі способи:

1) у вигляді відсотків або цілих чисел:

Конфіденційно:			Неконфіденційно:		
1 рік	2 рік	3 рік	1 рік	2 рік	3 рік
[20.000]	[30.000]	[40.000]	100% (чи 1,0)	150 % (чи 1,5)	200 (чи 2,0)

2) якщо інформація стосується єдиного числа, неконфіденційний її виклад може бути здійснено шляхом зміни числа на випадковий відсоток у визначеному інтервалі.

Конфіденційно:	Неконфіденційно:
<i>Мої витрати виробництва становлять [300 доларів США] за тонну.</i>	<i>Мої витрати виробництва становлять 328 доларів США за тонну (до цього треба додати виноску, яка пояснює, що реальні</i>

	числа були змінені в межах $\pm 10\%$, щоб зберегти конфіденційність)
--	--

3) якщо конфіденційна інформація стосується тексту, неконфіденційний її виклад може бути здійснено шляхом логічного опису конфіденційного її вмісту, наприклад, через зазначення їх функції, статус, тощо.

Конфіденційно:	Неконфіденційно:
<i>[Торгова компанія «TRADE»] повідомила, що імпорتنі ціни знизилися на 20 %.</i>	<i>(Один з покупців) повідомив, що імпорتنі ціни знизилися на 20 %.</i>

Підготовка неконфіденційних версій є важливою, оскільки якщо це не буде здійснено, інформацію, подану до Міністерства, можуть не враховувати на підставі ч. 3 ст. 32 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту». Якщо сторона не може підготувати неконфіденційне резюме, вона має зазначити причини неможливості такої підготовки. Прийняття чи неприйняття таких пояснень Міністерство здійснює на власний розсуд. Оскільки Міністерство матиме конфіденційну версію відповіді на запитальник, воно може об'єктивно дійти висновків, чи певну інформацію можна вважати конфіденційною та чи може її бути представлено в неконфіденційному резюме.

Усі питання щодо підготовки неконфіденційних версій у межах антисубсидійних розслідувань є аналогічними зазначеним вище.

1.7. Збір інформації від органів державної влади

Крім отримання інформації від заінтересованих сторін, Міністерство може також надсилати запити на органи державної влади в Україні. Одним з таких органів є Державна митна служба, яка володіє важливою інформацією для проведення антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань, зокрема щодо обсягів і вартості імпорту товару, що є об'єктом розслідування, з певних країн чи навіть від окремих експортерів, коди УКТ ЗЕД, за якими класифікують товар, що є об'єктом розслідування, та його опис тощо. Також релевантна інформація може бути наявна в Державній служби статистики. Державна служба статистики здебільшого є єдиним органом, який може компетентно підтвердити чи

спростувати інформацію в скарзі щодо національного виробництва товару, що є об'єктом розслідування.

Слід зазначити, що Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» не обмежує Міністерство в можливостях отримання необхідної йому інформації. Відповідно до ч. 4 ст. 13 цього Закону, для проведення антидемпінгового розслідування Міністерство уповноважене отримувати від органів виконавчої влади країни імпорту необхідні інформацію, документи та матеріали [33]. Отже, Міністерство може звертатися до будь-якого органу виконавчої влади в Україні та з будь-яким запитом, якщо це матиме сенс для розслідування. Натомість перелік органів, які мають компетенцію щодо імпорту/експорту чи національної промисловості, є обмеженим.

1.8. Проведення слухань у межах розслідування

Міністерство проводить слухання в межах антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань з кількох причин. По-перше, слухання дають змогу забезпечити всім заінтересованим сторонам можливість висловити свої аргументи й надати докази, це є важливим для прозорості процесу та дотримання принципу рівності сторін. Крім цього, на слуханнях сторони можуть представляти нові дані або інформацію, яку може бути використано для точнішого аналізу того, чи справді відбувається демпінг/надають нелегітимну субсидію і які наслідки. По-третє, як українські виробники, так й імпортери, експортери чи навіть споживачі мають можливість захищати свої позиції та пояснювати, чому антидемпінгові/антисубсидійні заходи (або їх відсутність) можуть вплинути на їхні інтереси. По-четверте, під час слухань сторони мають змогу ознайомитися з аргументами й доказами, які подають інші учасники, що дає змогу їм краще підготувати власні доводи.

Натомість відсутність відкритого процесу розгляду може знизити рівень довіри до дій Міністерства, що вплине на ефективність подальших регулювань та економічних заходів. Також, оскільки на слуханнях заінтересовані сторони

мають можливість привернути увагу Міністерства на найважливіші аспекти їхньої сторони звинувачення чи захисту, відсутність слухань може призвести до можливого тактичного «програшу» в розслідуванні певної сторони, яка на певному етапі надавала чимало доказів або надала недостатньо. Зрештою, участь у слуханнях з боку заінтересованих сторін часто демонструє готовність до діалогу та зацікавленість у мирному вирішенні питання, засвідчує важливість ринку товару, що є об'єктом розслідування, для його суб'єктів, а отже, зацікавленість у результатах розслідування.

Водночас заінтересована сторона, яка бажає взяти участь у слуханнях, має надати Міністерству аргументи, які підтверджують особливу необхідність проведення таких слухань з огляду на національні інтереси [33]. Як Угода про застосування статті VI ГАТТ, так і Угода про субсидії та компенсаційні заходи не встановлюють такого окремого етапу розслідувань, як слухання, надаючи заінтересованим сторонам можливість організувати зустріч з іншими заінтересованими сторонами. Відповідно до п. 6.2 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, органи влади забезпечують можливість зустрічей між заінтересованими сторонами з протилежними інтересами для представлення різних точок зору та аргументів. Участь у таких зустрічах є добровільною, і неучасть не впливає на позицію сторони. Крім того, заінтересовані сторони мають право подавати додаткову інформацію в усній формі [35]. Зазначена норма не передбачає слухання у форматі, у якому пропонує їх проводити український законодавець. Водночас українське законодавство надає заінтересованим сторонам можливість проводити консультації з іншими сторонами, які мають відмінні інтереси, але участь у таких консультаціях є добровільною. Відмова від участі в консультаціях не впливає на хід антидемпінгового розслідування. Важливо, що інформація, надана в усній формі, може бути врахована Міністерством лише за умови її подальшого надання у письмовій формі [33].

Отже, порівнявши ці дві норми, доходимо висновку, що п. 6.2 Угоди про застосування статті VI ГАТТ відображено в національному законодавстві як консультації, натомість слухання є окремою і додатковою правомочністю заінтересованих сторін антидемпінгового розслідування в Україні. Зазначена новела українського законодавства засвідчує бажання підвищити прозорість і залученість учасників у процес. Слухання дають змогу сторонам не тільки подавати письмові коментарі, а й особисто представляти свої аргументи, що додає гнучкості й ефективності розгляду. Це сприяє ґрунтовнішому аналізу, а отже, прийняттю більш обґрунтованих рішень.

1.9. Підготовка основних фактів і висновків

Після отримання і аналізу Міністерством інформації та доказів від заінтересованих сторін й органів виконавчої влади, проведення слухань, консультацій (у разі клопотання про таке заінтересованих сторін), Міністерство здійснює підготовку документа, у якому викладає позиції сторін та власний висновок щодо кожного важливого, на думку Міністерства, аргументу. Такий документ має назву «основні факти і висновки», його надсилають заінтересованим сторонам для ознайомлення.

Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» (ч. 2 ст. 33) гарантує заінтересованим сторонам право на отримання остаточної інформації, що обґрунтовує рішення Міністерства щодо антидемпінгових заходів [33]. На нашу думку, норма цієї статті є не цілком справедливою з позицій процесу: оскільки звіт Міністерства за результатами розслідування містить (1) аналіз аргументів сторін, (2) вибірку аргументів сторін, (3) власні висновки Міністерства та (4) рішення Міністерства стосовно того, яким має бути результат проведеного розслідування, основні факти й висновки Міністерства мають надсилати заінтересованим сторонам не через наявність вимоги від них, а в будь-якому разі, безумовно. Це має бути не право сторін вимагати надсилання цього документа, а обов'язок Міністерства його надати для ознайомлення.

Саме такий підхід відображено в п. 6.9 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, відповідно до якого для забезпечення прозорості процесу, органи влади до винесення остаточного рішення інформують усі заінтересовані сторони про ключові факти, що враховуються, та про наміри щодо застосування остаточних заходів [35].

Заінтересовані сторони мають право подати свої коментарі до основних фактів і висновків, закон встановлює строк не довше ніж 10 днів. На нашу думку, будь-який інший строк, який буде меншим, ніж зазначений у Законі, буде дискримінаційним щодо заінтересованих сторін. До прикладу, Група експертів у доповіді у справі *Ukraine – Ammonium Nitrate* дійшла висновку, що хоча ст. 6.9 Антидемпінгової угоди СОТ не встановлює конкретних часових меж, вона припускає, що часу повинно бути достатньо, щоб сторони захистили свої інтереси. Група експертів вважає, що достатність часу, який органи розслідування надають сторонам для коментарів щодо основних фактів, які розглядають, слід оцінювати в кожному конкретному випадку, з огляду, зокрема, на характер і складність питань, на які сторони повинні відповісти для того, щоб захистити свої інтереси (п. 7.251) [100, с. 77]. Крім того, Група експертів вирішила, що Міністерство порушило ст. 6.9 Антидемпінгової угоди СОТ, не надавши сторонам достатньо часу (Міністерство надало лише два дні) для захисту своїх інтересів (п.7.255) [100, с. 78]. Отже, Міністерству слід в обов'язковому порядку надсилати сторонам основні факти й висновки та надавати достатньо часу для їх коментування.

Основні факти й висновки є основним і чи не єдиним документом для членів Комісії для прийняття рішення за результатами розслідування. Оскільки Комісія не має ресурсів для перевірки інформації, часто вона приймає рішення, яке було запропоноване Міністерством, тобто на Міністерство як орган розслідування покладено функцію не лише перевірки інформації та доказів, наданих від заінтересованих сторін, а й фактично прийняття рішення, яке згодом буде провалідовано або не провалідовано Комісією. Також із цієї перспективи є

важливим процес аналізу основних фактів і висновків заінтересованими сторонами, що є фактично ще однією точкою контролю дій Міністерства.

1.10. Прийняття рішення за результатами розслідування

За результатами антидемпінгового чи антисубсидиційного розслідування може бути прийнято такі два типи рішень: про припинення розслідування без застосування заходів або про застосування остаточних заходів. Водночас рішення про застосування заходів може бути двох видів:

- антидемпінгове розслідування – про застосування антидемпінгових заходів у вигляді загального мита для країни або країн і про застосування антидемпінгових заходів у вигляді індивідуальних мит для експортерів, які співпрацюють, і загальне мито для інших експортерів;

- антисубсидиційне розслідування – про застосування компенсаційних заходів у вигляді загального мита для країни або країн і про застосування компенсаційних заходів у вигляді індивідуальних мит для окремих постачальників, якщо можливо визначити окремих постачальників, та загальне мито для інших постачальників.

Рішення про незастосування заходів приймає Комісія кваліфікованою більшістю, а про застосування заходів – простою більшістю. Для застосування, до прикладу, антидемпінгових заходів мають одночасно відбутися такі умови: сформовано висновок про наявність демпінгу та розраховано демпінгову маржу; сформовано висновок про заподіяння істотної шкоди; доведено причинно-наслідковий зв'язок між демпінгом і шкодою; національні інтереси потребують застосування заходів; якщо застосовувати попередні антидемпінгові заходи, пропозиція Міністерства щодо застосування остаточних заходів подана за місяць до закінчення строку застосування зазначених попередніх заходів; Міністерство розрахувало ставку антидемпінгового мита.

Рішення про застосування чи незастосування антидемпінгових чи антисубсидиційних заходів публікують у газеті «Урядовий кур'єр» у вигляді повідомлення Комісії. Рішення Комісії здебільшого набирає чинності через

30 днів з дня опублікування повідомлення. Інколи рішення може набирати чинності з дня його опублікування. Оскільки нормативно не визначено, коли рішення Комісії може набирати чинності, Міністерство та Комісія в цьому випадку мають дискреційні повноваження для визначення цього строку.

Актуальною в питанні публікації рішень Комісії є й інша проблематика. Практика засвідчує, що інколи повідомлення про прийняті рішення публікують з певним часовим проміжком з дня їх прийняття. Можемо навести приклад антидемпінгового розслідування щодо імпорту в Україну поворотно-відкидних пристроїв (механізмів) для віконних і балконних дверних блоків походженням з Турецької Республіки: рішення прийняте Комісією 23 квітня 2021 року, а опубліковане 20 травня 2021 року. Рішення ж набирає чинності через 30 днів з дня опублікування повідомлення [101]. Тобто між прийняттям й опублікуванням минуло близько місяця. З одного боку, це засвідчує, що Міністерство та Комісія надають іноземним експортерам час, щоб адаптуватися до змін, з іншого боку – іноземні експортери можуть скористатися «перехідним періодом» і завезти в Україну чималу кількість товару за демпінговими цінами, що може ще більше зашкодити національній промисловості, а отже, рішення Комісії не буде настільки ефективним для національних виробників, ніж у разі, якби рішення публікували вчасно. Отже, для ефективного захисту національного товаровиробника рекомендуємо передбачити в законодавстві строк, протягом якого (1) має бути опубліковано рішення Комісії про застосування заходів і (2) рішення має набрати чинності.

1.11. Використання цифровізації для проведення розслідувань

На практиці склалася ситуація, коли процес проведення торговельних розслідувань є непередбачуваним для заінтересованих сторін, значна частина інформації про факти, що стосуються розслідувань, залишається поза увагою заінтересованих сторін, і все це зумовлює порушення принципів справедливості, прозорості й транспарентності. Допоміжним інструментом у вирішенні цього питання може стати спеціально розроблена ІТ-платформа для учасників

торговельних розслідувань, яка міститиме не лише базу всіх рішень Міністерства та Комісії, а й буде платформою для обміну інформацією між заінтересованими сторонами.

Міністерство прагне забезпечити відкритий та зручний доступ до матеріалів, що стосуються інструментів торговельного захисту. Для цього було проведено тендер на створення інноваційного ІТ-порталу «Державний інформаційно-сервісний портал “Торговельний захист України”», який мав стати джерелом інформації з питань торговельних розслідувань для всіх заінтересованих сторін. ІТ-платформу було розроблено за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» [102, с. 43].

Проведення торговельних розслідувань в Україні часто характеризується непрозорістю, непередбачуваністю результатів і строків. Запровадження нової системи має усунути ці недоліки та забезпечити доступ до актуальної інформації про хід розслідування. Цей програмний продукт автоматизує процес проведення торговельних розслідувань та їх переглядів, спрощує подання інформації та обмін даними між заінтересованими сторонами, а також забезпечує відкритий доступ до матеріалів, пов'язаних з використанням інструментів торговельного захисту.

Наведемо приклади, коли застосування такої інновації, як ІТ-платформа в процесі проведення торговельного розслідування, сприятиме дотриманню прав усіх заінтересованих сторін. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» (ч. 9 ст. 13) зобов'язує заінтересовану сторону, яка надає інформацію Міністерству в рамках антидемпінгового розслідування, одночасно надсилати її всім іншим заінтересованим сторонам. За існуючою процедурою, заінтересована сторона, що подає інформацію до Міністерства, готує дві її версії – конфіденційну та відкриту – і відправляє обидві поштою. Публічна версія потім розсилається всім іншим учасникам розслідування також поштою або електронною поштою. Проблема полягає в тому, що законодавство не встановлює часових рамок для

інформування інших сторін про надходження нової інформації, що призводить до затримок в її отриманні та ускладнює оперативний захист своїх інтересів [102, с. 44].

Основна концепція IT-платформи полягає в тому, що заінтересована сторона завантажує інформацію та документи на портал, визначаючи коло осіб, яким буде доступний перегляд цих матеріалів. Таким чином, на порталі формується єдина база даних, що містить всі документи розслідування, і доступ до них надається учасникам процесу одразу після їх подання до Міністерства.

Іншим важливим завданням IT-платформи є формування бази даних рішень, прийнятих Міністерством та Комісією в межах своїх повноважень. На жаль, поточна практика Міністерства не передбачає обов'язкового повідомлення всіх заінтересованих сторін про рішення, прийняті в ході розслідування, наприклад, щодо проведення експертиз, надсилання запитів до державних органів або продовження строків надання інформації. Застосування IT-платформи має полегшити обробку документів для Міністерства та забезпечити кращу обізнаність заінтересованих сторін щодо кожного етапу розслідування.

Ще одним важливим завданням IT-платформи має стати чітка фіксація строків виконання кожного процедурного етапу. На даний момент існує дві проблеми: відсутність єдиного стандарту для визначення строків, що дозволяє Міністерству діяти на власний розсуд, та інформування про ці строки шляхом надсилання окремих повідомлень, що ускладнює контроль за процесом.

Слід також зазначити про публічний доступ до матеріалів розслідування. Передусім зауважимо, що брати активну участь у розслідуванні можуть лише сторони, що належно подали свою заяву про заінтересованість і були підтвержені до участі зі сторони Міністерства. Обмін інформацією в межах розслідувань відбувається лише між заінтересованими сторонами, тому маємо ситуацію, за якої особи, що не знали про порушення торговельного розслідування чи не встигли подати заяву про реєстрацію (а Міністерство надає обмежений строк – 30 днів), не матимуть доступу до матеріалів розслідування,

хоча розслідування може стосуватися їхніх інтересів. На нашу думку, процес проведення торговельних розслідувань можна зробити прозорішим і публічним у частині неконфіденційної інформації, як, наприклад, забезпечено публічну систему судових рішень. Чи не найкращим способом для повідомлення публічної інформації про торговельне розслідування може стати зазначена вище ІТ-платформа [102, с. 45].

Розглядаючи найкращі практики, варто звернутися до досвіду Європейської комісії. Комісія публікує на своєму вебсайті широкий спектр рішень, пов'язаних із проведенням розслідувань, таких як рішення про ініціювання розслідування, застосування тимчасових заходів захисту, а також зразки запитальників, які використовуються для отримання інформації від заінтересованих сторін. Крім цього, зазначають також строки щодо ключових етапів розслідувань [103]. Водночас пропонована ІТ-платформа для Міністерства передбачала б значно ширший функціонал і видається прогресивнішим інструментом для дотримання принципів справедливості, прозорості й транспарентності. Однак Міністерством не прийнято рішення про впровадження цієї ІТ-платформи, тому питання досі є актуальним.

Отже, для повноцінного функціонування запропонованої ІТ-платформи необхідно внести зміни до чинного законодавства, що регулює процес проведення торговельних розслідувань Міністерством. Впровадження таких інноваційних цифрових рішень сприятиме спрощенню процесу як для заінтересованих сторін, так і для самого Міністерства, забезпечуючи при цьому прозорість, чіткість та передбачуваність процедур. Додатково, діджиталізація сприяє побудові конкурентноспроможної економіки з відповідним інструментарієм для захисту прав суб'єктів господарювання [104].

1.12. Проведення переглядів антидемпінгових та антисубсидійних заходів

Відповідно до розділу V Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» та розділу VII Закону України «Про

захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», є такі види переглядів заходів: (1) перегляд заходів у зв'язку із закінченням строку їх застосування, (2) проміжний перегляд заходів, (3) перегляд антидемпінгових заходів для нових експортерів/виробників з метою визначення індивідуальної демпінгової маржі (в рамках антидемпінгового розслідування), (4) прискорений перегляд заходів [33; 31].

Законодавство України встановлює, що всі види переглядів Міністерство проводить з дотриманням процесуальних вимог щодо проведення розслідувань, а також з використанням методології визначення демпінгової маржі субсидії, як і під час проведення антидемпінгового й антисубсидиційного розслідування [33; 31]. Слід зауважити, що розслідування може бути завершено не застосуванням заходів, а прийняттям зобов'язань заінтересованими сторонами. Відповідні закони України не встановлюють, які процедури та методології застосовують під час перегляду розслідувань, які було завершено ціновими зобов'язаннями. Натомість, відповідно до п. 11.5 ст. 11 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, прямо зазначено, що положення цієї статті застосовують *mutatis mutandis* до цінових зобов'язань, прийнятих згідно зі ст. 8 [17]. Вважаємо, що слід доповнити ч. 3 ст. 18 і ч. 1 ст. 25 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» та ч. 3 і 4 ст. 21 Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» доповнити нормами про те, що процесуальні й матеріальні положення антидемпінгового та антисубсидиційного розслідування відповідно застосовують до проведення переглядів за результатами цих розслідувань.

Ми поділяємо висновок Н. М. Ковальчука та Н. В. Воротиної, що процедура встановлення факторів економічного та правового характеру, а також трактування понять для мети розслідувань і переглядів мають бути однаковими [105, с. 193]. Слушною є також думка науковців, що перегляд заходів торговельного захисту слід вважати особливим видом розслідування; водночас він є факультативною (додатковою) стадією антидемпінгового,

антисубсидиційного чи спеціального процесу, що завершується прийняттям Міжвідомчою комісією з міжнародної торгівлі рішення про анулювання, продовження чи зміну заходів торговельного захисту [105, с. 193]. Оскільки перегляди порушують уже після завершення розслідування, у межах якого було встановлено всі елементи доказування, передбачає аналіз періоду, коли заходи вже діють, ці особливості переглядів свідчать про дещо відмінний формат їх проведення з погляду фактів. Факультативність означає, що не стосовно кожного антидемпінгового та антисубсидиційного розслідування їх порушують.

Перегляд заходів у зв'язку із закінченням строку їх застосування в праві СОТ називають *sunset review* або *expiry review*. Міністерство інформує про майбутнє закінчення строку дії антидемпінгових заходів шляхом публікації відповідного повідомлення у першому півріччі останнього року їх застосування. Ініціювати перегляд цих заходів має право національний товаровиробник або орган виконавчої влади в країні імпорту, подавши відповідну вимогу не пізніше ніж за три місяці до закінчення п'ятирічного строку. Рішення про продовження чи припинення дії заходів приймає Комісія, і процедура перегляду триває до моменту ухвалення цього рішення. Перегляд порушують, якщо є докази того, що припинення заходів може призвести до продовження або поновлення демпінгу та шкоди. Учасники процесу можуть доповнювати або коментувати вимогу й висновки Міністерства.

Водночас не уточнено, який саме орган виконавчої влади в Україні може бути ініціатором перегляду. Наразі таке широке формулювання створює хибне враження, що це може будь-який орган, але не всі органи виконавчої влади в Україні мають справу із зовнішньоекономічною діяльністю чи внутрішньою економікою, на яку має вплив зовнішньоекономічна діяльність. Імовірно, законодавець мав на увазі Держмитслужбу. На нашу думку, цікавим є те, чи може Міністерство бути ініціатором проведення перегляду. З позиції тлумачення цієї норми видається, що так, однак, на нашу думку, ініціатором не може бути саме Департамент внутрішнього захисту, який проводив розслідування. Це

можуть бути інші департаменти, які свої підстави для порушення перегляду ґрунтуватимуть на даних внутрішньої економіки. Для вичерпного розуміння слід зазначити, що ст. 11.2 Угоди про застосування статті VI ГАТТ також не специфікує, чи може ініціатором бути орган розслідування, але з формулювання випливає, що Міністерство може за власною ініціативою порушувати перегляди.

Наступним видом переглядів є проміжний перегляд заходів (у практиці СОТ його називають *interim review*). Законодавство передбачає можливість перегляду антидемпінгових чи компенсаційних заходів Комісією через рік після їх застосування. Ініціювати такий перегляд можуть: орган виконавчої влади України, експортер, імпортер або національний товаровиробник. Вимога повинна містити достатні докази й обґрунтування необхідності перегляду. Проміжний перегляд здійснюють, якщо є докази, що антидемпінгові чи компенсаційні заходи більше не потрібні для запобігання демпінгу чи нелегітимній субсидії, імовірність продовження або поновлення шкоди є низькою або заходи неефективні. Міністерство досліджує зміни обставин, пов'язаних із демпінгом, субсидією та шкодою, і оцінює ефективність заходів. Комісія приймає рішення, ураховуючи всі обґрунтовані докази. Проміжний перегляд може порушити ширший перелік суб'єктів – додатково також експортер й імпортер. На нашу думку, щонайменше імпортери також є тими суб'єктами, які можуть мати докази необхідності чи відсутності необхідності заходів, оскільки є безпосередніми учасниками ринку та безпосередньо співпрацюють зі споживачами, на яких застосування заходів має кінцевий ефект.

Показово, що споживачі не можуть бути ініціаторами ні перегляду у зв'язку із закінченням строку, ні проміжного перегляду, що не враховує інтереси найвразливішої групи на ринку певного товару. Видається доцільним визначити споживачів такими суб'єктами в обох видах переглядів. Натомість у ст. 11.2 Угоди про застосування статті VI ГАТТ передбачено, що перегляд може бути ініційований будь-якою заінтересованою стороною, яка надасть обґрунтування необхідності перегляду [34].

Третім видом є перегляд антидемпінгових заходів для нових експортерів/виробників з метою визначення індивідуальної демпінгової маржі (у практиці СОТ – *new exporter review*). Міністерство може переглядати антидемпінгові заходи для нових експортерів або виробників, які не експортували товар під час періоду розслідування. Це здійснюють за умови, що новий експортер або виробник доведе, що не пов'язаний з іншими експортерами або виробниками, на яких поширюються антидемпінгові заходи, і не експортував товари в період розслідування або має контрактні зобов'язання щодо постачання значної кількості товарів у країну імпорту. Слід зазначити, що в п. 2 ч. 2 ст. 21 Закону України «Про захист від національного товаровиробника від демпінгового імпорту», імовірно, помилка, і має бути зазначено «експортери або виробники, зазначені в пункті 1 цієї частини, не експортували товари в країну імпорту в період розслідування», оскільки наразі положення цього пункту суперечать ч. 1 ст. 21 цього Закону та суті цього перегляду.

Перегляд проводять у стислі строки, визначені Комісією, з можливістю для українських виробників подавати коментарі. Під час перегляду зупиняють справляння антидемпінгового мита з нового експортера, упроваджують обов'язкову реєстрацію контрактів на імпорт, і мито може бути відновлене в разі виявлення демпінгу. Отже, суб'єктом такого перегляду може бути лише новий експортер або виробник з країни експорту. Такий перегляд порушується лише щодо конкретних компаній та зосереджується виключно на визначенні демпінгової маржі для них.

Останнім видом є прискорений перегляд антидемпінгових і компенсаційних заходів. Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» та ч. 1 ст. 24 Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», експортер, який імпортує товари, обкладені остаточним митом, але не був індивідуально визначений у первинному розслідуванні (не через відмову від співпраці), має право ініціювати прискорений перегляд для встановлення

індивідуальної ставки остаточного мита [33; 31]. Законодавець визначає, що експортер не мав бути визначений окремим суб'єктом первісного розслідування, що, ймовірно, означає заінтересовану сторону, для якої Міністерство не розраховувало індивідуальну демпінгову маржу, оскільки співпраця з Міністерством може бути лише шляхом набуття статусу заінтересованої сторони. Однак такий експортер, з огляду на тлумачення, міг експортувати товар в Україну протягом періоду розслідування, не беручи участі в розслідуванні як заінтересована сторона, або брати участь у розслідуванні, але не отримати індивідуальний розрахунок маржі. На підставі зазначеного доходимо висновку, що прискорений перегляд стосується не лише нових експортерів, а будь-яких експортерів, які були заінтересованими сторонами або не були. Водночас положення цього перегляду нашою думкою, що він мав би стосуватися лише нових експортерів, які не експортували товар в Україну протягом періоду розслідування, з огляду на інші норми цих статей. Отже, ці положення є шансом для експортерів, для яких не було розраховано індивідуальної демпінгової маржі, порушити перегляд й отримати такий розрахунок. Проте, на нашу думку, у цю статтю має бути внесено зміни так, щоб визначити суб'єктами цього перегляду лише нових експортерів.

Окремою можливістю є поновлення антидемпінгового та антисубсидійного розслідування. Фактично це законний крок, щоб продовжити період проведення розслідування Міністерством, який законодавчо визначений максимально 18 місяців. Водночас, відповідно до норм законодавства України про поновлення розслідування, таке поновлення можливе лише з метою аналізу та/або перерахунку ціни імпорту, натомість інші фактори, такі як шкода, національні інтереси тощо, не досліджують.

Отже, у законодавстві України щодо переглядів антидемпінгових і компенсаційних заходів є певні неточності, які можуть призвести до різного тлумачення та навіть зловживання правом. Тому доцільно узгодити норми законів відповідно до пропозицій, окреслених вище.

2. *Матеріальні аспекти проведення розслідувань*

Матеріальні аспекти проведення розслідувань закріплені у нормах, які безпосередньо регулюють відносини зі здійснення діяльності, яка є предметом торговельного захисту. Вони відповідають на питання «що регулювати?», які суспільні відносини, визначають права, обов'язки й інтереси суб'єктів права, тобто їхній статус, з позицій що дозволено, а що заборонено. Матеріальне право також встановлює, що саме належить суб'єкту (права, обов'язки), натомість процесуальне право визначає, як реалізувати чи захистити ці права.

Слушним видається твердження Т. М. Дашковської стосовно того, що норми матеріального права є первинними регуляторами суспільних відносин, встановлюючи правила (права, обов'язки, заборони), на основі яких вирішуються справи по суті. Вони безпосередньо регулюють суспільні відносини, визначаючи зміст прав, обов'язків та заборон для їх учасників. Натомість, норми процесуального права визначають порядок реалізації цих прав та обов'язків [106, с. 91].

Матеріальні аспекти, на нашу думку, охоплюють елементи доказування, які мають бути доведені сторонами в межах торговельних розслідувань. Такими *елементами доказування* є: 1) національний товаровиробник, 2) товар, що є об'єктом розслідування, 3) імпорт товару в Україну, 4) шкода, заподіяна національному товаровиробнику, 5) причинно-наслідковий зв'язок, 6) національні інтереси.

Отже, елементи доказування – це факти, припущення чи гіпотези, які потребують доведення, стосуються певної сфери діяльності суб'єктів торговельних розслідувань, утворюючи склад розслідування, на основі яких може бути сформовано остаточний висновок у межах розслідування. Пропонуємо детально розглянути, які проблемні аспекти можуть поставати в межах кожного елемента доказування, з огляду на національне законодавство та право СОТ.

2.1. *Національний товаровиробник*

Антидемпінгові заходи можуть бути застосовані виключно щодо демпінгового імпорту, який заподіює або може заподіювати шкоду національній промисловості. Тому, згідно з ч. 1 ст. 12 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [33], лише національний виробник може подати скаргу з проханням розпочати антидемпінгове розслідування.

Зазначимо, що статус національного товаровиробника перевіряють Міністерство та Комісія в межах антидемпінгової процедури: чи є національний товаровиробник вітчизняним виробником товару, стосовно якого він стверджує, що наявний демпінг, і чи дотримується відсоток, передбачений ч. 6 ст. 12 профільного закону – 50 % всього обсягу виробництва подібного товару, виробленого суб'єктами господарювання, що підтримують скаргу або висловлює заперечення або не менше ніж 25 % за умови, що заявника підтримують суб'єкти господарювання, обсяг виробництва яких складає не менше ніж 25 % всього обсягу виробництва подібного товару, щоб дотриматися порогу входу в 50 %. Отже, якщо на момент початку порушення розслідування національний товаровиробник становить понад 50 % всього обсягу виробництва подібного товару, розслідування може бути порушено, і навпаки.

Водночас у межах розслідування може бути виявлено факти, які підтверджуватимуть, що національний товаровиробник не має підтримки 50 % ринку, а тому, на нашу думку, розслідування може бути визнано таким, що було розпочате з порушенням.

По-перше, згідно з абзацом 1 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» й ст. 4.1 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, у випадку, якщо виробники самі є імпортерами товару, який щодо його імпорту є демпінговим, їх може бути виключено з категорії національного товаровиробника.

По-друге, з огляду на те, що шкода національній промисловості внаслідок демпінгового імпорту є основною передумовою для застосування

антидемпінгових заходів (ч. 2 ст. 13 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» й ст. 3 Угоди про застосування статті VI ГАТТ), компанія не може ініціювати розслідування щодо товару, який вона не виробляє, оскільки їй не може бути заподіяно будь-якої шкоди внаслідок імпорту такого товару.

У справі *Mexico – Steel Pipes and Tubes* Група експертів розглядала ситуацію, у якій орган, що проводив розслідування, не зміг узгодити інформацію, яку він зібрав і проаналізував з метою аналізу шкоди та причинно-наслідкового зв'язку, із двома змінами у визначенні товару – об'єкта розслідування в межах розслідування. Аргументуючи порушення, Гватемала серед іншого стверджувала, що було порушено ст. 5.4, оскільки «зміни у визначенні товару, що є об'єктом розслідування, мають наслідки для визначення національної промисловості, а отже, і на підставі для подання скарги про початок розслідування» [107], «не враховуючи такі можливі наслідки, коли було розширено визначення товару, що є об'єктом розслідування» [107], Мексика діяла в спосіб, що не відповідає ст. 5.4 Угоди. Група експертів не схвалила такий підхід і зазначила, що ст. 5.4 стосується виключно порушення розслідування, отже, порушення не було.

Рішення Групи експертів у цій справі стосувалося того, що зміни у сфері товару не порушують ст. 5.4. Тому якщо в межах розслідування буде розширено або звужено товар – об'єкт розслідування, заборон для перегляду статусу національного товаровиробника немає.

По-третє, Міністерство та Комісія вже довели своєю практикою, що як повторне проведення оцінювання національної промисловості, так і зміна визначення товару, який є об'єктом розслідування, справді можуть мати місце вже після того, коли розслідування було розпочато. Зокрема, в остаточному рішенні за результатами антидемпінгового розслідування щодо імпорту в Україну карбамідо-формальдегідної продукції (КФК) Комісія зазначила, що національний виробник не здійснював достатніх продажів КФК на

внутрішньому ринку України протягом відповідного періоду й імпортував значні обсяги КФК протягом періоду дослідження, а отже, неможливо здійснити коректне порівняння національного товаровиробника, його фінансово-економічного стану та впливу імпорту.

Підбиваючи підсумок, вважаємо, що ні в Законі, ні Угоді чи практиці СОТ немає нічого, що заважало б національним органам влади переглядати статус національної промисловості у світлі нових фактів, що стали відомими після початку розслідування. Отже, ми вважаємо, що слід передбачити в законодавстві можливість перегляду статусу національного товаровиробника у вигляді окремого етапу після отримання інформації та доказів від заінтересованих сторін.

2.2. Товар, що є об'єктом розслідування

Правильне визначення товару – об'єкта розслідування впливає на визначення інших елементів доказування, таких як обсяги демпінгового чи субсидованого імпорту, а також рівень заподіяння шкоди національному товаровиробнику. Крім цього, на нашу думку, товар, що є об'єктом розслідування, має бути однорідним, він не може складатися з товарів, що мають категорично різні характеристики, оскільки в межах розслідування оцінюють точні показники, і допущення грубих неточностей є недопустимим.

Для застосування заходів торговельного захисту необхідно обґрунтувати наявність національної промисловості, що виробляє подібний товар. При цьому, не обов'язково, щоб в Україні вироблявся ідентичний імпортованому товар. Важливим є встановлення факту виробництва товару, який є подібним до імпортованого, зокрема, є взаємозамінним з ним. Взаємозамінність визначається як з точки зору фізичних властивостей товарів, так і з точки зору їх споживчих властивостей. Якщо доведено, що український товар є подібним та взаємозамінним з імпортованим, то вважається, що наявність національної промисловості обґрунтована, і можна переходити до аналізу наявності шкоди та причинно-наслідкового зв'язку для застосування заходів торговельного захисту.

Згідно з Законом України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», визначення «подібний товар» має ієрархічну структуру: першочергово, це ідентичний товар, тобто товар, який за всіма характеристиками збігається з об'єктом розслідування. За відсутності ідентичного товару, «подібним» вважається товар, який не є ідентичним, але має дуже схожі характерні ознаки з об'єктом розслідування [33]. Таке визначення є надто широким і нечітким, унаслідок чого в межах різних розслідувань може бути застосовано різні підходи. Угода СОТ також не визначає конкретних ознак чи критеріїв, а тому такі критерії були розроблені практикою СОТ, це: митна класифікація, фізичні характеристики, кінцеве використання споживачами, повна взаємозамінність (п. 6.9) [108].

Так само у звіті Апеляційного органу у справі *ЕС – Asbestos* Апеляційний орган дійшов висновку, що подібність слід розглядати за чотирма критеріями: фізичні властивості; кінцеве використання; смаки та звички споживачів; тарифна класифікація (п. 133) [109]. Далі Апеляційний орган зауважив, що там, де продукція має широкий спектр видів використання, і лише деякі з них збігаються, недостатньо покладатися лише на докази щодо видів використання, які збігаються, без вивчення доказів сутності й важливості цих видів використання щодо решти можливих кінцевих видів використання товару (п. 138) [109].

У звіті Групи експертів СОТ зазначено (і це підтверджено рішенням Апеляційного органу СОТ в *Japan – Alcoholic Beverages*), що для оцінювання подібності товару необхідно проаналізувати фізичні характеристики, сферу кінцевого використання, смаки й уподобання кінцевих споживачів і тарифну класифікацію, а також позицію на ринку кожного конкретного різновиду товару [110, с. 25]. Ці критерії визнані практикою врегулювання суперечок у СОТ [110, с. 20]. Водночас органи врегулювання суперечок СОТ переважно визначають свою позицію щодо подібності товару в кожному конкретному випадку залежно від обставин справи (*case-by-case basis*).

На нашу думку, слід внести зміни в профільне законодавство України, у якому передбачити перелік критеріїв, за якими Міністерство буде аналізувати подібність товару, що є об'єктом розслідування, на базі розробленої практики СОТ, оскільки брак такого чіткого переліку залишає місце для зловживань Міністерством дискреційними повноваженнями [111].

Розглянемо рішення Комісії від 2 вересня 2020 року № АД-463/2020/4411-03 «Про порушення та проведення антидемпінгового розслідування щодо імпорту в Україну цементу походженням з Турецької Республіки», згідно з яким визначення опису товару було таким: *«цемент, зокрема, клінкери цементні та портландцемент, що класифікуються за такими кодами УКТ ЗЕД: 2523 10 00 00, 2523 21 00 00, 2523 29 00 00»* [112]. У рішенні Комісії від 27 серпня 2021 року № АД-499/2021/4411-03 «Про застосування остаточних антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну цементу походженням з Турецької Республіки» опис товару, що був об'єктом розслідування, було залишено без змін.

Отже, товар охоплював значну кількість різновидів, а саме: цементний клінкер (код УКТ ЗЕД 2523 10 00 00), портландцемент, білий цемент (код УКТ ЗЕД 2523 21 00 00), портландцемент, інші (код УКТ ЗЕД 2523 29 00 00).

Оскільки між зазначеними вище категоріями є суттєві відмінності, усі ці види товару не могли бути об'єднані в одному визначенні товару для завдань розслідування. Цей підхід міг призвести до помилкових результатів розслідування з таких причин.

Попри те, що правила СОТ чітко не забороняють Міністерству або Комісії прийняти широке визначення товару – об'єкта розслідування відповідно до п. 7.49 Звіту Групи експертів у справі *ЕС – Salmon* [113], особливості цього розслідування доводять, що імпорт цементного клінкеру та портландцементу не слід аналізувати як єдиний товар як з погляду демпінгу, так і з позиції шкоди.

Цементний клінкер та портландцемент не є подібними та взаємозамінними товарами в значенні українського законодавства й Угоди СОТ про застосування статті VI ГАТТ. Жодну з характеристик, сформовану практикою СОТ і яку було

зазначено вище, не виконано в цьому випадку, а саме різні митна класифікація, фізичні характеристики, кінцеве використання споживачами, повна взаємозамінність. Крім того, цементний клінкер та портландцемент формують різні ринки, які є висхідними/нисхідними один щодо одного. Портландцемент насправді складається з клінкеру та гіпсу, тобто цементний клінкер є напівфабрикатом, а не готовим до споживання продуктом.

Портландцемент застосовують у різних галузях, таких як будівництво будівель, каналізацій, підземне будівництво та будівництво мережевих систем, водних споруд, таких як ставки та каналізаційні канали, споруд морської інфраструктури, таких як морські порти, проекти тунелів або мостів, бетонні дороги тощо. З іншого боку, портландцементний клінкер (гідралічний матеріал, що складається щонайменше на дві третини із силікатів кальцію, а решта – з клінкерних фаз, що містять алюміній та залізо, а також інших компонентів), є основним компонентом (разом з гіпсом) у виробництві цементу разом з іншими матеріалами (наприклад, вапняком).

Крім того, хоча портландцемент є одним з основних матеріалів інфраструктури й будівельної галузі, білий цемент використовують переважно у виробництві матеріалу для затирок швів, архітектурного й декоративного бетону, зовнішніх бічних панелей збірних матеріалів, збірних елементів. Тобто білий цемент поступається портландцементу як за шириною сфери застосування, так і обсягами використання. Період виробництва білого цементу та портландцементу (передусім клінкеру, який є сировиною) відокремлений один від одного, вони не можуть бути взаємозамінними в контексті попиту та пропозиції.

До прикладу, уже згадуване антидемпінгове розслідування щодо імпорту КФК і КФС було розпочато щодо карбамідоформальдегідного концентрату (напівфабрикат) і карбамідоформальдегідної смоли (готовий продукт) (що забезпечує структуру, схожу до визначення товару в межах розслідування щодо цементу з Туреччини, оскільки клінкер є напівфабрикатом, а портландцемент –

готовим продуктом). Однак згодом Комісія вирішила виключити напівфабрикат із визначення товару й тим самим погодилася з цим: карбамідоформальдегідний концентрат і карбамідоформальдегідна смола не є взаємозамінними товарами й відрізняються за своїми фізичними, технічними, хімічними характеристиками, а також сферою кінцевого споживання; карбамідоформальдегідний концентрат і карбамідоформальдегідна смола мають різні стадії виробничого процесу; карбамідоформальдегідний концентрат – це напівфабрикат, натомість карбамідоформальдегідна смола – це готовий до вживання товар [114].

Отже, раніше в практиці Міністерства та Комісії був цілком схожий випадок з погляду визначення товару, який закінчився виключенням напівфабрикату з визначення товару. Це випадок є додатковим підтвердженням, що немає жодних підстав для проведення Міністерством розслідування сукупно щодо цементного клінкеру та портландцементу в розглянутому розслідуванні.

Ми також вважаємо, що не цілком коректно було проводити сукупний аналіз показників білого (який класифікують за кодом УКТ ЗЕД 2523 23 00 00) та сірого (який класифікують за кодом УКТ ЗЕД 2523 29 00 00) портландцементу, оскільки такі види цементу щонайменше мають різне кінцеве використання та виробничі процеси.

Крім того, виробники, які виробляють сірий портландцемент, не завжди виробляють білий портландцемент. У разі сукупного аналізу показників білого та сірого портландцементу інтереси одних виробників – заінтересованих сторін могли бути поставлені в нерівне становище, порівняно з тими виробниками, які виробляли й експортували білий цемент в Україну. До прикладу, у рішеннях Європейської комісії під час розгляду справ про концентрації ринки білого та сірого портландцементу визначено окремо:

1) справа № COMP/M.7009 – HOLLCIM / CEMEX WEST: *«існує два основні типи цементу: цемент білий та сірий цемент. У минулих рішеннях Комісія визначила окремі ринки товарів для цих двох видів цементу. Дослідження ринку в цій справі підтвердило попередні висновки Комісії та думку*

Сторони, що два основні типи цементу становлять окремі ринки товарів» [115];

2) справа М.7054 – CEMEX / HOLCIM ASSETS: *«споживачі пояснили, що білий цемент використовується для інших цілей і є дорожчим за сірий цемент. Більше того, конкуренти пояснили, що сірий та білий цемент відрізняються передусім з таких причин: (i) сировина, яка використовується для їх виробництва, відрізняється, (ii) складно виробляти сірий та білий цемент на одному виробничому майданчику, (iii) вартість виробництва білого цементу вища, ніж сірого цементу» [116].*

Відповідно до ст. 3 Угоди СОТ про застосування статті VI ГАТТ, а також ч. 5 та 8 ст. 1 і ст. 10 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», демпінговий імпорт, що розглядають у межах розслідування, може завдати шкоди лише національному виробнику товару, подібного до того товару, який нібито імпортують за демпінговими цінами. Отже, для завдань антидемпінгового розслідування вирішальною є наявність національного виробництва відповідного товару, який становить об'єкт розслідування.

Станом на 2020 рік в Україні не було виробництва білого портландцементу, а отже, не було й національного товаровиробника. З огляду на це, білий портландцемент повинен був бути виключений з об'єкта розслідування та заходів за його результатами, оскільки відсутність національного виробництва в Україні (i) виключає право скаржників порушити розслідування щодо білого портландцементу; (ii) унеможлиблює будь-які висновки щодо істотної шкоди, заподіяної національному виробнику, як обов'язкової підстави для застосування антидемпінгових заходів.

Для забезпечення справедливого порівняння кожного конкретного виду товару в межах кожної із зазначених категорій товарів Міністерство може застосовувати методику формування PCN кодів.

Методика Product Control Number – це система класифікації товарів, яку використовують у межах антидемпінгових розслідувань для ідентифікації та порівняння товарів за їх фізичними, технічними та споживчими характеристиками. PCN-коди допомагають розділяти товар на підкатегорії, щоб забезпечити точність і повноту аналізу. Згодом, коли сторони заповнюють ексель-файли щодо кожного постачання, кожної закупівлі товару, собівартості, такі файли надають у розрізі PCN-кодів, а Міністерство порівнює конкретні PCN-коди українського й іноземного виробництва. Для товару, наприклад, сталевих труб, PCN-код може бути сформований так: [Матеріал] – [Товщина] – [Діаметр] – [Метод виробництва] – [Якість обробки]. Приклад коду: ST-03-50-NS-P; ST – сталь (матеріал); 03 – товщина 3 мм; – діаметр 50 мм; NS – гарячекатаний спосіб виробництва; P – полірована поверхня.

Такі коди дають змогу легко групувати товари за ключовими характеристиками й порівнювати їх. Крім того, у масштабних розслідуваннях, де значною є кількість країн чи виробників/експортерів, PCN-коди допомагають структурувати інформацію. Також PCN-коди надають можливість урахувати відмінності в товарах. Наприклад, навіть у межах одного виду товару можуть бути варіанти з різними собівартістю або якістю, що впливають на порівняння цін. Систему PCN-кодів активно використовує Європейська комісія. У межах антидемпінгового розслідування щодо імпорту прокату плоского гарячекатаного із заліза, нелегованої або легованої сталі, іншого погодженням з Єгипту, Індії, В'єтнаму, Японії товар, що є об'єктом розслідування, є однорідним, проте дуже різним за характеристиками, тому неможливо коректно порівняти, до прикладу, собівартість прокату, призначеного для виробництва труб, ширини ≥ 1850 мм, без покриття в листах з прокатом, призначеним для холодного штампування та глибокої витяжки, шириною до 600 мм, покритого лаком і в котушках [17].

У різних справах в СОТ, таких як *EU – Biodiesel* та *US – Steel Plate*, акцентовано на важливості правильної класифікації товару для визначення справедливої ціни, тому СОТ рекомендувала залучати всі зацікавлені сторони до

формування PCN-кодів, забезпечувати прозорість і деталізацію методики класифікації, уникати надто широких або нечітких категорій, щоб не спотворювати результати аналізу.

2.3. *Імпорт товару в Україну*

Ключовим питанням не лише в контексті аналізу імпорту товару в Україну, а і загалом у межах антидемпінгового розслідування є визначення того, чи є імпорт демпінговим, і якщо так – який розмір демпінгової маржі.

Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» визначає демпінг як факт увезення товару на митну територію країни імпорту за демпінговими цінами, тобто цінами, нижчими від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, за умови наявності шкоди, завданої національному товаровиробнику. Угода про застосування ст. VI ГАТТ використовує іншу термінологію, визначаючи демпінг як ситуацію, коли товар вводитьсь в торгівлю іншої країни за ціною, нижчою за його нормальну вартість, тобто коли експортна ціна товару є меншою, ніж ціна, за якою цей товар продається на внутрішньому ринку країни-експортера. Визначальним є той факт, що Угода СОТ визначає демпінг з погляду одного аспекту – різниці нормальної вартості та експортної ціни, водночас українське законодавство – з погляду двох аспектів: різниця нормальної вартості й експортної ціни з обов'язковим наслідком наявності шкоди від цієї різниці. На нашу думку, умова наявності шкоди є обов'язковим окремим елементом доказування для застосування антидемпінгових заходів, проте не є категорією демпінгу. Це засвідчують норми цього Закону, де окрему статтю присвячено визначенню рівня шкоди національному товаровиробнику внаслідок демпінгового імпорту. Можуть бути випадки, коли доведено наявність демпінгу й демпінгова маржа становить понад 2 %, проте такий демпінг не заподіює шкоди національному товаровиробнику, до прикладу, тоді, коли немає подібного товару (у таких розслідуваннях антидемпінгові заходи не можуть бути застосовані), що підтверджує, що демпінг і шкода – це окремі категорії.

Ми поділяємо думку Н. О. Краснікової та О. Г. Михайленко стосовно того, що «коли в країну імпортується товар за заниженою ціною і його ввіз не завдає матеріальної шкоди національним товаровиробникам у країні-імпортері, такий ввіз не тільки не спричинятиме антидемпінгових розслідувань, а буде бажаним, бо надаватиме країні-імпортеру можливість отримувати товар за нижчою ціною. Тобто демпінг як такий СОТ не забороняє, але країна-імпортер може застосовувати антидемпінгові додаткові мита, що компенсуватимуть матеріальну шкоду за наявності вищевказаних ознак» [118, с. 11].

Отже, основний алгоритм доведення демпінгу передбачає три послідовні етапи, а саме:

- 1) визначення фактичної ціни продажу товару на експорт в Україну (експортна ціна);
- 2) визначення ціни реалізації товару на внутрішній ринок країни експорту (нормальна вартість);
- 3) визначення демпінгової маржі шляхом порівняння нормальної вартості й експортної ціни товару.

Для забезпечення справедливого порівняння експортної ціни товару та його нормальної вартості здійснюють коригування відповідних цінових показників з огляду на такі чинники: одиниці виміру товару: ціну товару перераховують в однакові одиниці виміру (наприклад, із ціни за 1 кг у ціну за 1 т); базисні умови постачання (Інкотермс): визначають єдиний базис постачання, відповідно до якого коригують експортну ціну й нормальну вартість; витрати експортера, які впливають на ціноутворення: враховують витрати на транспортування, страхування, навантаження та розвантаження, пакування, податки, мита, комісійні винагороди, знижки, а також інші обґрунтовані витрати торговельного, адміністративного чи загального характеру.

Щодо нормальної вартості

Згідно з Законом України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» (ч. 4 ст. 7), нормальна вартість визначається на основі

обсягів продажу подібного товару на внутрішньому ринку країни-експортера, якщо вони складають не менше ніж 5% від обсягу продажу цього товару в країні імпорту [33].

Згідно з практикою Міністерства щодо антидемпінгових розслідувань, нормальну вартість визначають «на основі витрат виробництва в країні походження, збільшених на обґрунтовану суму торговельних, адміністративних, інших загальних витрат й обґрунтовану суму прибутку» в разі, якщо під час проведення відповідного аналізу за ч. 4 ст. 7 профільного Закону обсяг продажів на внутрішньому ринку країни походження є недостатнім для використання для встановлення нормальної вартості (обсяги продажів на внутрішньому ринку менші ніж 5 % обсягу продажів на експорт в Україну). Тобто, якщо такий відсоток становить менше ніж 5, коригування (або інша назва – конструювання) нормальної вартості проводити не можна, і Міністерство зобов'язане враховувати інформацію щодо продажів, а отже, витрат, на внутрішньому ринку. Застосовують також інший метод (або метод сурогатної країни), відповідно до якого коригування нормальної вартості здійснюють на основі експортних цін, що практикують у звичайних торговельних операціях у третій країні. Такий метод на практиці трапляється зрідка.

Відповідно до ч. 9 ст. 7 Закону та п. 2.2.1.1 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, витрати розраховують на основі даних бухгалтерської звітності виробника або експортера за умови, що така звітність складена відповідно до загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку і включає в себе повний перелік витрат, понесених у процесі виробництва та продажу товару, який аналізується [33; 34].

Бухгалтерську звітність надають експортери й виробники в межах відповідей на запитальники. За умови дотримання зазначених вище положень такі витрати повинні бути використані Міністерством для розрахунку й визначення нормальної вартості. Відповідно до практики СОТ, наявність «особливостей внутрішнього ринку» не дає права органу розслідування

відхиляти інформацію експортера про його витрати на виробництво, якщо зазначених вище умов дотримано [119]. Слід зауважити, що дані бухгалтерської звітності мають лише обґрунтовано відображати витрати експортера, тобто підтверджувати наявність відповідних витрат, а не підтверджувати обґрунтованість цих витрат із комерційного погляду. Саме такого висновку дійшов орган з вирішення спорів СОТ у справах *EU – Biodiesel* та *Ukraine – Ammonium Nitrate*.

Винятком із цього правила є виключення витрат, пов'язаних із господарськими операціями між пов'язаними компаніями, які не відповідали принципу «витагнутої руки». Обґрунтованість інших причин відхилення інформації про витрати, наданої експортерами, слід оцінювати індивідуально в кожному конкретному випадку. Якщо Міністерство прослідковує у відповідях іноземних виробників і/або експортерів таку поведінку, тобто якщо визнає продажі іноземним експортером подібного товару на внутрішньому ринку недостатніми для встановлення нормальної вартості, воно проводить коригування нормальної вартості.

Відповідно до ст. 2.2.1.1 Антидемпінгової угоди СОТ, слідчі органи зобов'язані використовувати фактичні витрати, які зазначено в бухгалтерській звітності виробників/експортерів, для побудови нормальної вартості, якщо бухгалтерський облік відповідає «загальноприйнятим принципам бухгалтерського обліку» (GAAP) та «розумно відображає пов'язані з цим витрати на виробництво і продаж товару» («тест на розумність») [34].

У справі *EU – Biodiesel* Апеляційний орган зазначив, що під час проведення «тесту на розумність» необхідно визначати, чи відповідають дані бухгалтерського обліку експортера або виробника належно або достатньо тим витратам, які несе цей експортер або виробник і які мають справжній зв'язок з виробництвом і продажем конкретного товару. Рішення органів ЄС про те, що внутрішні ціни на сою в Аргентині були нижчими від міжнародних цін через аргентинську систему експортних податків, не було достатньою підставою

відповідно до ст. 2.2.1.1 Антидемпінгової угоди СОТ для того, щоб дійти висновку, що дані бухгалтерського обліку виробників розумно не відображають витрати на соєві боби, пов'язані з виробництвом і продажем біодизеля, або ігнорування цих витрат під час побудови нормальної вартості біодизелю [119].

Отже, постає проблема, коли Міністерство не може визначити нормальну вартість, а отже, неможливо визначити демпінгову маржу, без наявності якої застосування антидемпінгових заходів є неможливим, тому в цьому контексті вважаємо, що Міністерство наділене широким колом повноважень щодо методів і способів розрахунків. Згідно з практикою СОТ, здійснення коригувань нормальної вартості слід здійснювати у виняткових випадках, що підтверджує практика СОТ. Зокрема, Апеляційний орган у своїй доповіді у справі *US – Hot-Rolled Steel* зазначив, що дискреція органу розслідування в межах ст. 2.1 Антидемпінгової угоди СОТ під час прийняття рішень щодо коригувань, які необхідно здійснити, щоб уникнути спотворень у нормальній вартості, не є необмеженою і має бути реалізована справедливим і помірним шляхом, який буде чесним щодо всіх сторін [98]. У своїй доповіді в межах розгляду в СОТ цього спору Апеляційний орган зазначив, що виключення операцій продажу, які не можна вважати звичайними торговими операціями, під час розрахунків нормальної вартості має на меті, щоб нормальна вартість була справді «нормальною» на внутрішньому ринку експортера [98].

Україна мала прецеденти неправильного тлумачення Міністерством норм Антидемпінгової угоди й законодавства в частині здійснення коригувань нормальної вартості. Зокрема, 12 вересня 2019 року Апеляційний орган СОТ виніс остаточне рішення у справі *Ukraine – Ammonium nitrate* [100], за результатами якого було виявлено значну кількість порушень з боку України, зокрема в частині (i) неприйняття даних щодо собівартості товару, які були надані іноземними виробниками й експортерами, і (ii) конструювання нормальної вартості на основі показників витрат, які відрізняються від представлених іноземними виробниками й експортерами.

У зазначеній справі щодо нітрату амонію Міністерство відмовилося враховувати дані за вартістю сировини (природного газу), надані іноземними компаніями, пояснюючи це тим, що в РФ немає «неспотвореного» (*undistorted*) внутрішнього ринку природного газу, а відсутністю спотворень Міністерство вважало ринок, який функціонує на ринкових умовах. У цій справі Орган з вирішення спорів й Апеляційний орган встановили, що наявність державного регулювання ринку природного газу в РФ:

- не є підставою для відхилення даних іноземних виробників й експортерів відповідно до їх фінансової звітності;
- не є підставою для конструювання нормальної вартості;
- є порушенням ст. 2.2.1.1 Антидемпінгової угоди щодо необхідності розраховувати демпінгову маржу на підставі даних щодо витрат, поданих іноземними виробниками й експортерами;
- означає, що Міністерство не проаналізувало, чи здійснювали продаж на внутрішньому ринку в межах звичайних торгових операцій, і фактично припустився порушення ст. 2.2.1 Антидемпінгової угоди (п. 6.81 – у частині висновків Органу з вирішення спорів, п. 6.125 – у частині висновків Апеляційного органу) [100].

За висновками Апеляційного органу СОТ, предметом аналізу Міністерства згідно зі ст. 2.2.1.1 Антидемпінгової угоди в межах антидемпінгового розслідування мають бути не наявність або відсутність державного регулювання цін на певний вид сировини, а «достатність і достовірність даних фінансової звітності підприємства», її розумна відповідність фактично понесеним підприємством витратам, що пов'язані з виробництвом і продажем товару» [100].

Щодо експортної ціни

Відповідно до законодавства України, порядок визначення експортної ціни передбачає, що це ціна, фактично сплачена або така, що підлягає оплаті за товар, який продають з країни експорту до країни імпорту. У випадку продажу товару пов'язаній стороні (компанії) відбувається конструювання ціни, оскільки

аналогічно конструюванню нормальної вартості, про що зазначено вище, такі операції можуть бути визнаними такими, що не відбуваються в процесі звичайної торговельної діяльності. За основу беруть ціну, за якою імпортовані товари перепродають першому незалежному покупцю. Крім того, експортна ціна може бути скоригована шляхом зменшення на суму витрат, понесених під час продажу. Це охоплює витрати на транспортування, страхування, навантаження/розвантаження, мита, сплачені під час імпорту, й інші витрати, які впливають на зменшення експортної ціни.

Щодо визначення демпінгової маржі

Розрахунок демпінгової маржі, згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», здійснюється шляхом порівняння нормальної вартості (визначеної відповідно до ст. 7) та експортної ціни (визначеної відповідно до ст. 8). Порівняння відбувається на основі однакових умов постачання (зазвичай франко-завод) та найближчої доступної дати продажу. Умови постачання визначаються згідно з Інкотермс. Для забезпечення порівнянності цін проводяться коригування з урахуванням факторів, зазначених у п. 1–11 ч. 4 цієї статті [120].

Відповідно до ст. 2.4.2 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, є три різні методології визначення демпінгової маржі:

- 1) порівняння середньозваженої нормальної вартості із середньозваженим значенням цін усіх порівнюваних експортних операцій;
- 2) порівняння нормальної вартості й експортних цін на індивідуальній основі для кожної окремої операції;
- 3) порівняння середньозваженої нормальної вартості із цінами окремих експортних операцій.

Немає конкретних умов, які має бути виконано для застосування методологій відповідно до п. 1, 2, а щодо п. 3 стаття 2.4.2 вимагає виконання таких умов: модель експортних цін суттєво різниться між різними покупцями, регіонами або періодами і якщо надано пояснення, чому такі відмінності не може

бути належно враховано за допомогою порівняння середньозваженої ціни із середньозваженою або між транзакціями [120].

Відповідно до Методичного посібника щодо підготовки скарги стосовно порушення антидемпінгового розслідування, демпінгову маржу розраховують так (табл. 2.1, 2.2):

Таблиця 2.1

Показник	Назва показника
A	«Середня ціна продажу товару виробником в країні експорту»
B (1)	«Середні витрати на доставку товару в країні експорту»
B (2)	«Середні витрати на доставку товару в Україну»
C	«Середня ціна, що декларується при імпорті товару в Україну»
D	«Ціна продажу товару на ринку України коли не заподіюється шкода»
E	«Ставка ввізного (імпортного) мита»

Таблиця 2.2

Показник	Назва показника	Формула розрахунку
F	«Величина нормальної вартості в країні експорту»	«A–B (1)»
G	«Величина експортної ціни»	«C–B (2)»
H	«Демпінгова маржа»	«((F–G)/C)*100 %»
I	«Величина шкоди»	«(D–(C+C*E)/C)*100 %»

Отже, Міністерство використовує метод середньозважених величин.

Позитивне значення демпінгової маржі засвідчує наявність демпінгового імпорту. Проте, якщо розмір демпінгової маржі становить менше ніж 2 % експортної ціни, таку демпінгову маржу вважають мінімальною, а антидемпінгові заходи не застосовують [121]. Маржа, менша за 2 %, не створює значного викривлення умов торгівлі, а витрати на проведення розслідувань і

запровадження заходів у таких випадках можуть перевищувати можливу користь.

Розрахунок демпінгової маржі відбувається за допомогою наданих іноземними виробниками і/або експортерами відповідей на запитальники, передусім на базі заповнених файлів ексель щодо продажу на внутрішньому ринку, на продаж в Україну та файлу про фінансово-економічний стан підприємства (AGCP). Якщо Міністерство визнає відповіді певного експортера надійними, здійснюють розрахунок індивідуальної демпінгової маржі для такого експортера. Якщо відповіді на запитальник не були враховані Міністерством, для такого експортера та всіх інших експортерів розраховують загальну демпінгову маржу. Отже, компанії, які активно співпрацюють у розслідуванні, отримують індивідуальні ставки, що здебільшого нижчі за загальні.

Щодо розрахунку субсидії

Передусім визначають, чи відповідає фінансова підтримка визначенню субсидії згідно з Угодою про субсидії. Субсидія має охоплювати три ключові елементи: 1) фінансовий внесок з боку уряду (прямі виплати, податкові пільги, кредити на пільгових умовах тощо), 2) економічна вигода для отримувача та 3) специфічність, тобто субсидію надають певним галузям, компаніям або регіонам.

Для обчислення розміру субсидії визначають величину вигоди, отриманої підприємством, за такими принципами:

- прямі виплати: якщо уряд надає прямі дотації, розмір субсидії дорівнює сумі таких виплат;
- податкові пільги: обчислюють різницю між сумою податків, яку компанія сплатила, і сумою, яку вона мала б сплатити за загальною податковою ставкою;
- пільгові кредити: порівнюють відсоткову ставку, за якою видано кредит, із ринковою ставкою. Різниця в платежах за кредитом протягом його строку становить вигоду;

– звільнення від мита: визначають суму митних зборів, які були звільнені або повернуті.

Якщо субсидія стосується виробництва товарів протягом декількох років (наприклад, інвестиційні дотації), розмір субсидії розподіляють на весь період користування вигодою. Загальну величину субсидії ділять на обсяг виробництва або експорту товару, який отримав вигоду. Це дає змогу визначити розмір субсидії в розрахунку на одиницю продукції.

До прикладу, орган розслідування у Великій Британії досліджує перехід вигоди від однієї галузі до іншої в кожному конкретному випадку за допомогою:

1) порівняння цін на субсидовані виробничі ресурси, що використовують у виробничому процесі, із цінами на не субсидовані виробничі ресурси за наявних ринкових умов;

2) аналізу середніх цін на виробничі ресурси (у сценарії, коли їх не субсидують) в умовах конкуренції (наприклад, на товарних біржах);

3) якщо відповідні дані недоступні, використовують дані з порівнюваних галузей, що не отримують субсидій [122].

Проте ринкові умови, передусім у контексті глобальної економіки, можуть бути надто динамічними, що впливає на порівняння цін субсидованих і несубсидованих ресурсів. Крім того, порівняння із середніми цінами або іншими галузями може не враховувати специфіки технологій, масштабу виробництва чи регіональних факторів. Щоб мінімізувати ризики недостовірності результатів, вважаємо за необхідне використовувати кілька джерел (товарні біржі, ринкові звіти, дані міжнародних організацій) для перевірки достовірності отриманих результатів та перевіряти моделі аналізу на репрезентативність і точність, проводячи тестові оцінки на історичних даних.

2.4. Шкода, заподіяна національному товаровиробнику

Згідно з українським законодавством, у процесі розслідування встановлюють наявність і величину шкоди, заподіяної національному товаровиробнику, яка може проявлятися у формі: істотної шкоди, загрози її

заподіяння або істотного перешкоджання створенню чи розширенню виробництва подібного товару (ч. 1 ст. 10 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту») [33]).

Заявникам і згодом органу розслідування слід довести наявність лише однієї із форм шкоди. Проаналізуємо перший фактор – заподіяння істотної шкоди національному товаровиробнику. Перелік економічних факторів і показників, які аналізують для вивчення впливу демпінгового імпорту на відповідну національну галузь, визначено в ст. 3.4 Угоди про застосування статті VI ГАТТ і ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту».

Згідно зі статтею 3.4 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, оцінка впливу демпінгового імпорту на національну галузь повинна включати аналіз широкого спектру економічних факторів і показників, таких як: спад продажів, прибутків, виробництва, частки ринку, продуктивності праці, рентабельності інвестицій, використання виробничих потужностей, вплив на внутрішні ціни, розмір демпінгової маржі, а також потенційний негативний вплив на фінансовий стан, рівень запасів, зайнятість, зростання заробітної плати, темпи економічного зростання та можливості залучення інвестицій. Підкреслюється, що цей перелік не є вичерпним і жоден з факторів не має вирішального значення [34].

Апеляційний орган безпосередньо зазначив, що під час дослідження наявності істотної шкоди внаслідок демпінгу слід оцінювати всі фактори, перелічені в ст. 3.4 [98]. Тобто є певна невизначеність, як слід діяти органу розслідування в контексті дослідження істотної шкоди, чи має бути доведено, що кожен фактор, зазначений в угоді СОТ, зазнав негативних змін, чи достатньо доведення декількох факторів, навіть якщо вони не перераховані в статті. Слід зауважити, що норми в українському законодавстві щодо визначення істотної шкоди майже дублюють положення угоди СОТ. На нашу думку, в цьому випадку органу розслідування необхідно розглядати всі фінансово-економічні фактори, проте для доведення наявності істотної шкоди не обов'язково довести

погіршення всіх перелічених факторів. До прикладу, на певному ринку могло не бути випадків субсидування чи демпінгу, тому такі фактори не могли впливати на національного товаровиробника. Тож зазначений фактор доводити не слід, щоб дійти висновку про наявність істотної шкоди.

Відповідно до ч. 3 ст. 10 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», зростання обсягів демпінгового імпорту є важливим показником при аналізі шкоди, завданої національному товаровиробнику, але саме по собі не свідчить про наявність демпінгу. Закон не зобов'язує довести, що відбулося зростання, у скільки разів – і поготів. Отже, зазначений фактор не є визначальним чи єдиним.

Щодо негативного впливу імпорту, про який стверджують, що він є демпінговим, на ціну подібного товару на ринку України слід зазначити таке. Відповідно до методичного посібника з підготовки скарги стосовно порушення антидемпінгового розслідування під час визначення такого впливу встановлюють, для доведення негативного впливу демпінгового імпорту необхідно провести аналіз та надати докази щодо наступних аспектів:

1) Ціновий демпінг: підтвердження значного зниження цін імпортного товару порівняно з цінами національного товаровиробника (динаміка цін за останні роки та перед поданням скарги);

2) Непрямий вплив на ціни: підтвердження впливу імпорту на загальне зниження цін на ринку України, зокрема цін заявника, або на перешкоджання зростанню цін на продукцію національного виробника (динаміка цін за останні роки);

3) Погіршення економічних показників: докази негативного впливу імпорту на ключові показники діяльності національного товаровиробника (обсяги виробництва, використання потужностей, запаси, продажі, експорт, ціни, прибутки, частка ринку, продуктивність, зайнятість, фінансовий стан);

4) Обґрунтованість порівняння виробництва: наявність інформації, яка дозволяє коректно порівняти виробництво заявника та іноземного виробника за основними критеріями;

5) Додаткові аргументи: інформація про участь експортера/країни експорту в антидемпінгових розслідуваннях в інших країнах як підтвердження недобросовісної практики [91, с. 8–9].

Отже, Міністерство уточнює вимоги до доведення шкоди, заподіяної національному товаровиробнику. При аналізі шкоди важливо відокремлювати вплив демпінгового імпорту від інших факторів, які могли негативно вплинути на національного товаровиробника. До таких факторів належать: імпорт подібних товарів за недемпінговими цінами, зміни ринкової кон'юнктури, торговельні обмеження та конкуренція, розвиток технологій, а також результати експортної діяльності та рівень продуктивності самого національного виробника [91, с. 10].

Зазначимо, що такий перелік також не є вичерпним. Наприклад, у межах уже згаданого вище антидемпінгового розслідування щодо імпорту в Україну цементу походженням з Турецької Республіки аргументами сторони експортера чи виробника могли бути:

1) сезонний фактор (найвищі показники економічної діяльності в цементному секторі охоплюють кінець 2-го кварталу – початок 4-го кварталу кожного календарного року);

2) зниження обсягів виробництва та продажів на початку 2020 року відбулося внаслідок поширення пандемії COVID-19, яка уразила всі сектори української економіки (пандемія COVID-19 та пов'язане з нею зменшення будівельних робіт на 4,6 %, можуть пояснити певне зниження обсягів виробництва цементу в першій половині 2020 року [123]);

3) розширення експортних продажів національного товаровиробника (протягом 2017–2019 років експорт цементного клінкеру та портландцементу з України зріс як за вартістю, так і за обсягом, а згідно з даними митної статистики,

експортна ціна українського цементу була значно нижчою, ніж ціна продажу цементу на внутрішньому ринку);

4) були об'єктивні причини для зростання обсягу імпорту з Туреччини – певний рівень зростання обсягів імпорту портландцементу в Україну з Турецької Республіки зумовлений об'єктивними причинами, його слід аналізувати лише в їх контексті, адже він пов'язаний із застосуванням Україною антидемпінгових заходів щодо імпорту цементу з Російської Федерації, Республіки Білорусь і Республіки Молдова (запроваджені 21 травня 2019 року), а також ембарго на товар, що походить з Російської Федерації (запроваджено 15 травня 2019 року).

Щодо другого важливого фактора дослідження шкоди – загрози її заподіяння – слід зазначити, що згідно з ч. 9 ст. 10 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», загрозу заподіяння істотної шкоди визначають на підставі фактів [33]. Обставини, що можуть призвести до заподіяння шкоди внаслідок демпінгового імпорту, повинні бути чітко передбачені та бути неминучими. Так само, згідно зі ст. 3.7 Угоди про застосування статті VI ГАТТ, загроза завдання суттєвої шкоди повинна бути обґрунтована фактами, а не припущеннями.

У *US – Coated Paper* Група експертів прямо зазначила, що «потрібно надати обґрунтоване й адекватне пояснення того, як докази в документах підтверджують висновок про те, що в найближчому майбутньому може бути заподіяна шкода» (п. 7.276, 7.277) [124]. На підтвердження висновку щодо загрози заподіяння шкоди заявникам слід аналізувати дані про виробництво, експорт і продаж на внутрішньому ринку товару в країні експорту й доводити, що, наприклад, зниження обсягів виробництва та продажів на ринку країни експорту призведе до зростання обсягів експорту товару, що продають за демпінговими цінами, зокрема до України.

Профільний закон й Угода СОТ вказують на експортну спроможність країни-експортера як один із чинників, які слід урахувати органу, що

проводить розслідування, під час визначення наявності загрози істотної шкоди. Водночас це положення говорить про наявність у експортера значного експортного потенціалу або прогнозоване істотне його зростання, що свідчить про високу ймовірність збільшення обсягів демпінгового експорту на ринок країни імпорту, враховуючи також можливість перенаправлення експорту на інші ринки (ч. 10 ст. 10 Закону та п. 3.7 Угоди). Оскільки наявність експортного потенціалу країни експорту автоматично не призводить до зростання обсягів імпорту, це своєю чергою не призводить або може не призвести до заподіяння шкоди національному виробнику. У цьому контексті слід також аналізувати, чи є Україна в топ-експорті певного товару з країни експорту, і доводити, що експорт буде перенаправлено саме на український ринок, за умови наявності інших ринків.

Зміна обставин, яка могла б спричинити демпінговий імпорт, який заподіює шкоду, має бути чітко передбачена та неминуча (ч. 9 ст. 10 Закону та п. 3.7 Угоди). У справі *Egypt – Steel rebar* Група експертів пояснила, що «в тексті цього положення [п. 3.7 Угоди] чітко прослідковується, що під час розслідування загрози заподіяння шкоди центральним питанням є те, чи відбудеться «зміна обставин», яка може спричинити демпінг, що почне заподіювати шкоду національній промисловості» [125]. Водночас «зміна обставин», яка є передбачуваною, неминучою, має створювати ситуацію, у якій може бути заподіяно шкоду.

Стаття 3.8 Угоди вимагає, щоб застосування антидемпінгових заходів розглядали та вирішували вкрай обережно, якщо йдеться про визначення загрози заподіяння істотної шкоди. Отже, стандарти, яким повинні відповідати заявники під час визначення загрози заподіяння шкоди, значно вищі, ніж стандарти визначення істотної шкоди [126]. Як пояснила група експертів у справі *US – Softwood Lumber VI*, «ключовим є те, щоб було чітко зрозуміло з висновків органу розслідування, що такий орган здійснив оцінку того, як майбутнє буде відрізнятися від нещодавнього минулого, а саме – що поточна ситуація, в якій

істотна шкода не заподіюється, зміниться у близькому майбутньому в разі, якщо заходи не буде застосовано» [126]. Стаття 3.8 Угоди встановлює високий поріг доведення, який повинен здійснити орган розслідування під час визначення загрози істотної шкоди як підстави для застосування антидемпінгових заходів, і цей поріг доведення є вищим, ніж у випадку визначення факту істотної шкоди як такої.

Стосовно останньої форми, а саме істотного перешкоджання створенню чи розширенню національним товаровиробником виробництва подібного товару, то така форма шкоди трапляється зрідка, оскільки поріг доведення зв'язку між імпортом і неможливістю наростити обсяги виробництва доволі високий. Міністерство визнає, що підтвердженням планів щодо майбутнього створення або розширення виробництва є, наприклад, наявність будівельного майданчика або замовлення на обладнання. Однак, заявник повинен також надати переконливі економічні обґрунтування, які свідчатимуть про те, що існуюче виробництво буде розширено, розширене або нове виробництво зможе задовольнити потреби українського ринку, виробництво буде економічно життєздатним і конкурентоспроможним, реалізація цих планів є неминучою, а демпінговий імпорт суттєво ускладнює або затримує їх втілення [91].

На нашу думку, вагомим аргументом можуть бути численні запити споживачів чи покупців товару, що є об'єктом розслідування, щодо бажання придбати товар, який слід аналізувати у зв'язку з виробничими потужностями та завантаженістю потужностей. Доведення цього зв'язку засвідчить, що є передумови для розширення виробництва, проте таке розширення є нерентабельним на тлі наявності демпінгового імпорту, який визначає цінову політику щодо товару. Звісно, такі аргументи слід аналізувати в сукупності, зокрема разом з показниками зростання обсягів демпінгового імпорту та впливу його на ціни.

2.5. Причинно-наслідковий зв'язок

Згідно з ч. 6 ст. 10 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» та п. 3.5 ГАТТ, встановлення причинно-наслідкового зв'язку між демпінговим імпортом і шкодою національному товаровиробнику здійснюється Міністерством шляхом дослідження всіх наявних доказів, що стосуються предмета розслідування. Тобто фактично Міністерству слід проаналізувати докази шкоди й наявності демпінгового імпорту в сукупності та встановити, що одне витікає з іншого, продемонструвати зв'язки. Слід акцентувати, що такий зв'язок має бути чітким і прозорим, має бути доведено, що інші фактори не впливали на національного товаровиробника й не завдавали йому шкоди.

Під час антидемпінгового розслідування Міністерство не обмежується аналізом лише демпінгового імпорту. Воно також досліджує інші відомі фактори, які можуть одночасно з демпінговим імпортом спричиняти шкоду національному товаровиробнику. При цьому, важливо розрізнити шкоду, завдану демпінговим імпортом, та шкоду, завдану іншими факторами, оскільки остання не може бути підставою для застосування антидемпінгових заходів [33].

Стаття 3.5 Угоди про застосування статті VI ГАТТ вимагає від органів влади продемонструвати, що шкідливий вплив інших відомих факторів не стосується демпінгового імпорту, тобто оцінка в процесі розслідування має охоплювати відокремлення та розрізнення шкідливих наслідків інших факторів від шкідливих наслідків демпінгового імпорту [127;128]. Стаття 3.5 визначає кілька факторів, які «можуть мати значення» для демонстрації причинно-наслідкового зв'язку, такі як обсяги й ціни імпорту, що не продають за демпінговими цінами, зниження попиту або зміни в моделях споживання. Однак перелік факторів, наведений у цьому положенні, є лише ілюстративним і формулювання статті спеціально посилається на «всі відповідні докази» та «будь-які відомі фактори, крім демпінгового імпорту, які водночас завдають шкоди національному товаровиробнику» (п. 7.274) [127; 128].

Встановлення причинно-наслідкового зв'язку покладено виключно на Міністерство. Під час підготовки скарги національний товаровиробник не зобов'язаний доводити наявність такого зв'язку відповідно до законодавства. Такий порядок є достатньо логічним, адже фактично доведення причинно-наслідкового зв'язку є результатом встановлення щонайменше наявності двох фактів – демпінгового імпорту та заподіяної істотної шкоди національному товаровиробнику, а такі дії відносять виключно до компетенції Міністерства як органу розслідування.

Ми вважаємо, що в основних фактах і висновках за результатами розслідування Міністерство має викласти інші можливі фактори, досліджені ним самостійно або заінтересованими сторонами, та пояснити, чому ці фактори не вважають такими, що будь-як заподіювали істотну шкоду національному товаровиробнику. Складність полягає в тому, що підприємства, які здійснюють господарську діяльність, експортують продукцію, постають перед державним регулюванням, мають різні відносини з контрагентами та знаходяться під постійним впливом ринкових явищ, таких як зростання обсягів імпорту з інших країн, рівня безробіття на території України, коливання курсу гривні, проблеми з логістикою, воєнні дії тощо, тому доведення того, що шкода була отримана внаслідок демпінгового імпорту, є надскладним завданням.

До прикладу, заінтересовані сторони антидемпінгового розслідування щодо імпорту в Україну цементу походженням з Турецької Республіки могли стверджувати про такі фактори, що впливали на національного товаровиробника та заподіювали йому шкоду: складнощі із залізничними перевезеннями, такі як підвищення вартості фрахту й дефіцит вантажних вагонів (наприклад, брак локомотивів у пік будівельного сезону 2019 року), висока частка контрафактної продукції на українському ринку, підвищення цін на електроенергію в Україні, участь окремих виробників у державних закупівлях, що могло вплинути на динаміку зростання цін продажів цих компаній на внутрішньому ринку.

Рекомендаціями для Міністерства можуть бути такі: по-перше, слід досліджувати всі фактори, що можуть впливати на національних товаровиробників; по-друге, в основних фактах і висновках надавати аргументи, чому такі фактори не є пов'язаними зі шкодою; по-третє, продемонструвати зв'язок між демпінговим імпортом і погіршенням фінансово-економічних показників національного товаровиробника. Якщо ці дії не буде здійснено, вважаємо, що рішення Комісії, прийняте на підставі рекомендацій Міністерства, може бути оскаржено в судовому порядку, і шанси, що суд займе позицію експортерів, виробників чи імпортерів, є доволі високими, проте не на користь національної промисловості.

2.6. Національні інтереси

У межах антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань національні інтереси є не визначальним, а додатковим фактором, який аналізує Міністерство, попри те, що цьому присвячено окрему ст. 36 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту». Така ситуація визначена тим, що зазначена стаття не вимагає від Міністерства обов'язково досліджувати цей фактор. Угода СОТ про застосування статті VI ГАТТ взагалі не містить посилання на національні інтереси як підставу для застосування заходів. Однак згідно з ч. 2 ст. 36 Закону попри наявність доказів демпінгу та шкоди, остаточне рішення про застосування антидемпінгових заходів приймає Комісія. За поданням Міністерства, Комісія, враховуючи всю наявну інформацію, може відмовитися від застосування таких заходів, якщо дійде висновку, що це суперечить національним інтересам України [33]. Тобто національні інтереси можуть досліджувати для доведення відсутності необхідності застосування заходів. Оскільки для застосування заходів Міністерству слід застосовувати комплексний підхід і проаналізувати всі можливі «за» та «проти», оскільки це істотний вплив на ринок, вважаємо, що дослідження національних інтересів має бути обов'язковим елементом доказування.

При прийнятті рішення про застосування заходів проти демпінгового імпорту необхідно враховувати національні інтереси України, що включають: захист інтересів національного товаровиробника та споживачів, аналіз впливу імпорту на зайнятість, внутрішні інвестиції та міжнародні економічні зв'язки, забезпечення усунення диспропорцій у товарообміні, спричинених демпінгом, та сприяння відновленню конкурентного середовища. При цьому, рішення має ґрунтуватися на конкретних доказах, а не на припущеннях чи ймовірностях.

На нашу думку, є певна суперечність у визначенні сторін та їхніх інтересів. Оскільки скаргу подають від національного товаровиробника, який є заявником і тією особою, що вимагає застосування заходів, його інтереси не можна вважати національними інтересами. У такому випадку відбувається дисбаланс змагальності. Підміняючи національні інтереси інтересами національного товаровиробника, Міністерство надаватиме перевагу стороні обвинувачення та може дискримінувати сторону захисту. Проте, інтереси національного товаровиробника потрібно аналізувати у фокусі сторони заявника.

Стосовно інших факторів вважаємо, що вони зводяться до двох – інтереси споживачів і міжнародні інтереси. Для аналізу інтересів споживачів Міністерству слід аналізувати коментарі від споживачів – заінтересованих сторін і досліджувати «ринки вниз за течією». До прикладу, заяви споживачів стосовно того, що вони використовують у своїй діяльності імпортований товар тому, що національний не задовольняє умов виробництва їхнього товару, можуть бути визнані валідними. Також слід визначити, наскільки великими є «ринки вниз за течією» та зважити, чиї інтереси переважають – національного товаровиробника чи підприємств, що використовують товар, який є об'єктом розслідування, у своїй діяльності.

Досліджуючи міжнародні інтереси, Міністерство може отримувати інформацію від Міністерства закордонних справ України, посольств й органів влади країн імпорту. Яскравим прикладом переваги національних (міжнародних) інтересів перед застосуванням заходів є Регламент Європейського парламенту та

Ради № 2022/870 про тимчасові заходи з лібералізації торгівлі, відповідно до якого, зокрема, було призупинено антидемпінгові мита на імпорту товарів походженням з України [129].

Отже, пропонуємо внести такі зміни в абзац 1 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»: «Міністерство зобов'язане перевірити чи встановити відповідність застосування антидемпінгових заходів національним інтересам. Висновок щодо необхідності застосування антидемпінгових заходів згідно з національними інтересами має ґрунтуватися на всебічній оцінці таких інтересів, зокрема споживачів, впливу імпорту, що є об'єктом антидемпінгового розслідування, на зайнятість населення, інвестиції споживачів, відновлення конкуренції, а також на міжнародні економічні інтереси країни імпорту. Такого висновку відповідно до цієї статті доходять за умови, що всім сторонам надано можливість повідомити свою позицію відповідно до частини другої цієї статті. Водночас посилену увагу спрямовують на інтереси споживачів».

2.2. Процедура проведення спеціальних розслідувань

Оскільки спеціальні розслідування належать до системи торговельного захисту, порядок проведення такого типу розслідувань відбувається на кшталт проведення антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань загалом. Проте відрізняється деякими процедурними аспектами, а також у межах таких розслідувань є певні особливості в контексті матеріальних норм. У цьому підрозділі проаналізуємо специфічні для цього типу розслідувань аспекти.

1. Процедурні аспекти проведення розслідувань

Щодо періоду розслідування

Згідно з ч. 2 ст. 8 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», «період розслідування становить переважно від одного

до трьох років, і лише в окремих випадках цей строк може перевищувати три роки».

Водночас, якщо заявники в заяві встановлюють період розслідування понад 3 роки, вони повинні обґрунтувати, якими є особливі обставини, з огляду на які періодом розслідування повинен бути триваліший період, ніж стандартний період за законом.

Практика СОТ засвідчує, що встановлення тривалих часових меж для проведення розслідування може призводити до некоректних результатів у частині дослідження, чи відповідає динаміка імпорту критеріям зростання, передбаченим у міжнародних угодах [40]. Судова практика, як зазначає З. Опейда, як правило, покладається на аналіз зростання імпорту за останні 2 роки [130].

Слід зауважити, що під час визначення періоду розслідування заявникам слід чітко визначити кожен річний період, оскільки саме в межах спеціальних розслідувань основним елементом доказування є зростання обсягу імпорту, відповідно, коректне визначення періоду розслідування може призвести до коректних або некоректних результатів. До прикладу, якщо останній річний період охоплює частину періоду, яка належить також до третього річного періоду, то таке визначення періодів розслідування призводить до їх накладання, а отже, до накладання всіх показників, які аналізують. Тож у четвертому річному періоді за рахунок екстраполяції даних з третього річного періоду відбуватиметься штучне завищення/зростання показників, їх спотворення.

Частково відрізняється від антидемпінгового й антисубсидійного розслідування і строк проведення розслідування. Відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», тривалість спеціального розслідування не повинна перевищувати 270 днів з моменту його початку, але за надзвичайних обставин Комісія може продовжити цей строк до 330 днів [38]. Отже, строк менший, ніж для антидемпінгових розслідувань, проте Міністерству потрібно дослідити майже всі ті самі елементи

доказування – національний товаровиробник, товар, імпортер, шкода, причинно-наслідковий зв'язок, національні інтереси. Водночас слід урахувати, що спеціальні розслідування порушують незалежно від країни походження товарів, тобто зі всіх країн, і це впливає на кількість заінтересованих сторін розслідування, згодом – на кількість коментарів й аргументів, які потрібно аналізувати. На нашу думку, період проведення розслідування мав би тривати не менше ніж рік.

Останньою відмінністю є період, протягом якого можуть застосовувати заходи. Якщо для антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань такий період триває переважно 5 років, то для спеціальних – він не може перевищувати 4 роки. Найпоширенішою практикою Міністерства є встановлення періоду 3 роки. На нашу думку, така тенденція є цілком логічною, оскільки спеціальне мито або квоти є обмежувальним для імпорту заходом, а тому його слід застосовувати протягом настільки нетривалого проміжку часу, наскільки це можливо.

Щодо підготовки неконфіденційної версії документів

Норми частин 1 і 2 ст. 12 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», частини 2 ст. 3 Угоди про захисні заходи й Методичного посібника Міністерства з підготовки заяви про порушення спеціального розслідування [131] надають детальну інформацію щодо порядку підготовки неконфіденційних версій документів, що подають заінтересовані сторони в межах розслідування.

Проаналізувавши зазначені положення можна дійти висновку, що законодавство передбачає такі принципи представлення для заінтересованих сторін зі збереженням режиму сенситивної інформації підприємства: (i) якщо сторона не визначає статус інформації як конфіденційної, Міністерство вважатиме таку інформацію не конфіденційною; (ii) якщо конфіденційну інформацію можна надати в узагальненому вигляді, сторони повинні підготувати резюме такої інформації; (iii) орган розслідування може визначати, чи достатньо

надано аргументів щодо конфіденційного режиму та за відсутності достатніх доказів – не враховувати таку інформацію; (vi) якщо сторона посилається на конфіденційний режим інформації та просить орган розслідування зберігати її конфіденційність, проте не може надати неконфіденційне резюме такої інформації, вона зобов'язана пояснити причини; (v) неконфіденційна версія документів має бути достатньо зрозумілою для заінтересованих сторін і (vi) орган розслідування має дискрецію визначати, чи достатньо обґрунтування щодо конфіденційного режиму.

До прикладу, у заяві певна інформація заявників не може бути конфіденційною відповідно до зазначених вище принципів: загальні обсяги виробництва в Україні, яка стосується всіх українських виробників загалом; якщо заявників декілька – діяльності обох заявників загалом (а не кожного окремо); узагальнені параметри ринку.

Рекомендацією може бути обов'язковість підготовки неконфіденційної версії кожного поданого сторонами документа з детальним поясненням щодо кожного пункту стосовно підстави конфіденційності (комерційна таємниця, захищена законом, інформація контрагентів, дані внутрішнього бухгалтерського обліку тощо). Важливо зосередити увагу на перетворенні числових показників в індекси для збереження принципу прослідковування динаміки.

Щодо перевірки інформації в межах розслідування

Міністерство як орган, що уповноважений проводити торговельні розслідування, має з'ясувати об'єктивну істину й досліджувати всі обставини розслідування. Міністерство приймає інформацію та докази від заінтересованих сторін, що представляють різні інтереси, й аналізує її, визначаючи достатність інформації та доказів. Крім цього, Міністерство має перевіряти всю інформацію, що надходить від заінтересованих сторін, оскільки бути різноманітні маніпуляції сторін з інформацією стосовно розслідування.

Методом перевірки інформації може бути направлення в державні органи запитів про надання інформації, зокрема в Державну митну службу України та

Державну службу статистики України. Законодавство чітко визначає обов'язок центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, інших органів виконавчої влади та заінтересованих сторін надавати Міністерству будь-яку інформацію, необхідну для проведення спеціального розслідування. Відповідні вимоги Міністерства є обов'язковими для виконання у встановлені ним строки. Для забезпечення достовірності та повноти отриманої інформації, Міністерство проводить її перевірку [38].

З огляду на зазначене, ми вважаємо, що Міністерству слід перевірити інформацію, яку надають у заяві, зокрема щодо виробництва товару в Україні, показників імпорту, фінансово-економічних показників та перевірити інформацію, яку надають інші заінтересовані сторони протягом проведення розслідування.

Перевірка інформації від заінтересованих сторін та з'ясування всіх обставин шляхом направлення запитів про інформацію в державні органи України (Державну митну службу України та Державну службу статистики України) буде сприяти проведенню об'єктивного розслідування, а зіставлення інформації та даних, передусім у частині обсягів імпорту, з інформацією та доказами від уповноважених органів забезпечить достовірність даних, на підставі яких Міністерство доходить висновків щодо результатів розслідування.

Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні», з метою всебічного вивчення ситуації, Міністерство в процесі спеціального розслідування має проводити ретельний аналіз усіх відповідних факторів об'єктивного та кількісного характеру, які можуть впливати на національну промисловість. Цей аналіз повинен охоплювати дослідження тенденцій та умов імпорту, встановлення факту заподіяння значної шкоди або загрози її заподіяння, а також виявлення причинного зв'язку між цими факторами. Отже, саме Міністерство повинно проактивно досліджувати елементи доказування, а не заінтересовані сторони, і

якщо заінтересовані не співпрацюють з Міністерством у межах розслідування, то органу розслідування слід самостійно шукати й аналізувати докази для того, щоб мати можливість прийняти рішення про застосування спеціальних заходів.

Щодо проведення консультацій

Згідно зі ст. 12.3 Угоди про захисні заходи, «член, що пропонує застосування або продовження захисного заходу, повинен надати достатню можливість для проведення попередніх консультацій з метою *inter alia* розгляду інформації, наданої відповідно до ст. 12.2.» [21]. Згідно зі статтею 12.2 Угоди про захисні заходи, необхідно надати інформацію, що включає докази серйозної шкоди або її загрози, опис товару, запропонованого заходу, дату введення, термін дії та план лібералізації. Міністерство аналізує цю інформацію та викладає основні факти та висновки [21].

Оскільки позицію Міністерства стосовно необхідності застосування спеціальних заходів за результатами розслідування викладають в основних фактах і висновках, на підставі яких буде згодом підготовлено звіт для Комісії, з цих положень Угоди випливає, що країнам імпорту має бути надано можливість провести консультації щодо позиції Міністерства протягом 30 днів. Отже, норми права СОТ також визначають, що між прийняттям висновку про необхідність застосування спеціальних заходів і прийняттям остаточного рішення про їх застосування має пройти 30 днів.

Тлумачачи положення ст. 3.1 Угоди, Апеляційний орган СОТ у справі *US – Wheat Gluten* зазначив: під час здійснення стадій розслідування увагу зосереджують на «заінтересованих сторонах», які повинні бути повідомлені про розслідування і забезпечені правом надати свої «докази» та «погляди» [132].

Зазначене підтверджує необхідність надання заінтересованими сторонами розслідування достатнього строку для підготовки коментарів до основних фактів і висновків за результатами розслідування.

Щодо перегляду спеціальних заходів

Протягом застосування спеціальних заходів Комісія проводить засідання на вимогу Держмитслужби або відповідного виконавчого органу. На засіданнях оцінюють наслідки заходів, визначають необхідність прискорення лібералізації імпорту й можливість продовження строку дії заходів. Якщо строк дії заходів перевищує три роки, їх потрібно лібералізувати не пізніше ніж за половину від цього строку. Подовжені заходи не можуть бути більш обмежувальними, їх слід надалі лібералізувати. Після засідань Комісія може прийняти рішення про скасування або перегляд заходів, яке публікують у газеті.

Особливості спеціальних заходів визначають специфіку їх перегляду. Оскільки спеціальні заходи застосовують стосовно добросовісного імпорту та як інструмент швидкого реагування на різке його зростання, законодавство України й Угода про захисні заходи зобов'язує проводити перегляди протягом дії застосування спеціальних заходів і лібералізувати їх. Спеціальні заходи в Україні застосовували переважно строком на три роки, це означає, що найпізніше після півтора року ці заходи мають послаблюватися поступово. Якщо строк застосування спеціальних заходів перевищує один рік, передбачено їх поступову лібералізацію через регулярні проміжки часу [38]. Отже, крім того, що спеціальні заходи застосовують з певною лібералізацією, тобто з нижчою ставкою мита або більшими квотами, вони мають бути додатково лібералізовані в межах перегляду. Якщо є підстави продовжити застосування заходів після, до прикладу, трирічного періоду, таке продовження має супроводжуватися більшою лібералізацією, ніж в останній рік застосування первинних заходів.

Цей перегляд має ще одну особливість: ініціатором можуть бути лише органи влади (національний товаровиробник, імпортери, експортери, споживачі не визначені). Найчастіше ініціатором є Держмитслужба, яка має у своєму розпорядженні повну інформацію стосовно обсягів і вартості імпорту. З огляду на те, що спеціальні розслідування проводять стосовно товару незалежно від країни походження та експорту, вужчий перелік суб'єктів ініціювання перегляду, на нашу думку, є обґрунтованим.

2. Матеріальні аспекти проведення розслідувань

Щодо національного товаровиробника

Відповідно до § 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні», поняття «національний товаровиробник» означає «сукупність виробників подібного чи безпосередньо конкуруючого товару або тих із них, сукупне виробництво яких становить основну частину всього обсягу виробництва в Україні цього товару» [38].

Відповідно до § 1(с) ст. 4 Угоди, термін «вітчизняна промисловість» охоплює дві групи виробників: усіх виробників подібних або безпосередньо конкуруючих товарів на території країни, або тих виробників, чия сукупна частка виробництва цих товарів становить основну частину національного виробництва.

Положення щодо національного товаровиробника є абсолютно ідентичними з позиції порівняння різних видів інструментів торговельного захисту. Однак у межах спеціальних розслідувань, де вкрай важливим фактором є аналіз рівня зростання обсягу імпорту, питання імпорту національним товаровиробником набуває серйознішого значення. Зазначене, очевидно, є одним із факторів, які сприяють зростанню обсягів імпорту певного товару, а також може бути одним із доказів того, що імпорт є необхідним для задоволення попиту українських споживачів, і що для певних різновидів товару може взагалі не існувати національного товаровиробника. Тому, на нашу думку, Міністерству слід проводити детальніший аналіз закупівель національного товаровиробника й асортименту різновидів товару, що виробляють в Україні.

Національним товаровиробником товару є тільки той виробник, який виробляє подібний чи безпосередньо конкуруючий товар до товару, що імпортується, при цьому подібний товар означає ідентичний товар. Отже, якщо підприємство не виробляє подібний чи такий, що безпосередньо конкурує з імпортованим товаром, то щодо такого товару підприємство не можна вважати

національним виробником для завдань ініціювання та проведення спеціального розслідування.

Апеляційний орган СОТ у справі *US – Lamb* (п. 86, 87) зазначив, що для визначення «національного виробника» необхідно передусім ідентифікувати товар, який є «подібним або безпосередньо конкуруючим» із імпортованим товаром [126]. У справі *Japan – Taxes on Alcoholic Beverages* Апеляційний орган СОТ зауважив, що для визначення подібності товару необхідно також оцінити, чи є відповідні товари взаємозамінними і чи знаходяться вони в конкурентних відносинах [110, с. 20–21, 25].

Щодо товару, що є об'єктом розслідування

Відповідно до вимог чинного законодавства, опис товару, що є об'єктом розслідування, не підлягає визначенню національним товаровиробником. Як вбачається із системного аналізу ст. 7, 9 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», товар, що є об'єктом розслідування, визначає Комісія. Відповідно до ч. 2 ст. 7 цього Закону, питання про товар, що є об'єктом розгляду (розслідування), розглядають на засіданнях Комісії. Відповідно до цього Закону, процедура порушення спеціального розслідування передбачає наступні кроки: якщо після розгляду заяви Комісія дійде висновку про достатність доказів зростання імпорту та загрози заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику, вона приймає рішення про порушення розслідування (простою більшістю голосів). Після цього Комісія доручає Міністерству провести розслідування та опублікувати відповідне повідомлення в газеті. Міністерство зобов'язане опублікувати це повідомлення протягом п'яти днів з моменту отримання рішення Комісії, зазначивши в ньому, зокрема, інформацію про товар, що є об'єктом розслідування [38].

Тобто станом на момент публікації повідомлення про порушення та проведення спеціального розслідування товар, що є об'єктом розслідування, вже є визначеним Комісією. Отже, на етапі проведення спеціального розслідування

національний товаровиробник не вправі визначати, яку продукцію можна вважати товаром, об'єктом розслідування, а яку – ні.

Угода про захисні заходи (ст. 2) встановлює чіткі критерії, яким має відповідати ситуація на ринку для того, щоб країна-член СОТ мала право застосувати захисний захід щодо певного товару. Ці критерії мають об'єктивний характер і вимагають доведення наступних фактів:

- імпорт відповідного товару значно зріс (як в абсолютному, так і у відносному вираженні, порівняно з національним виробництвом).
- зростання імпорту спричиняє або становить реальну загрозу спричинення серйозної шкоди вітчизняній промисловості, що виробляє подібні або безпосередньо конкуруючі товари.

Законодавство визначає термін «подібний товар» таким чином: це або товар, ідентичний об'єкту розслідування за всіма характеристиками, або, за відсутності такого, інший товар, який має дуже схожі показові ознаки з товаром, що є об'єктом розслідування [38]. Водночас ані Угода, ані Закон не визначають критерії для встановлення подібності товару. Роз'яснення змісту цього поняття міститься в практиці вирішення спорів у межах СОТ. Зокрема, у звіті Апеляційного органу СОТ у справі *Japan – Taxes on Alcoholic Beverages* наведено перелік критеріїв для визначення подібності товарів, а саме: 1) фізичні характеристики товарів; 2) кінцеві споживачі; 3) тарифна класифікація товарів; 4) уподобання та звички споживачів [110].

Так само у справі *EC – Asbestos* Апеляційний орган дійшов висновку, що подібність слід розглядати за чотирма критеріями: фізичні властивості; кінцеве використання; смаки та звички споживачів; тарифна класифікація (п. 133) [109]. Далі Апеляційний орган зауважив, що там, де продукція має широкий спектр видів використання, і лише деякі з них збігаються, недостатньо покладатися лише на докази щодо видів використання, що збігаються, без вивчення доказів сутності й важливості цих видів використання відносно решти можливих кінцевих видів використання товару (п. 138) [109].

Отже, мета споживання та вподобання споживачів є основним критерієм визначення подібності товару. З цього випливає, що якщо заявники об'єднують дві різні категорії товару в один об'єкт, то такий метод визначення товару є неправильним, оскільки він об'єднує різні групи товарів, які не є взаємозамінними з погляду споживача, оскільки мають різну кінцеву мету споживання. Об'єднуючи в одну групу товари, які мають (i) різне кінцеве застосування та (ii) різні фізичні та якісні властивості, заявники можуть спотворити висновки й показники, що мають значення для проведення розслідування. Вважаємо, що сукупна оцінка й аналіз показників за такими товарами є неправильною та суперечить висновкам, яких можна було б дійти щодо кожної групи товарів.

Водночас деякі заявники можуть посилалися на поточну практику Міністерства щодо порушення розслідувань стосовно окремих товарів в одному розслідуванні. Наприклад, порушення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних із вмістом азоту та фосфору й добрив мінеральних із вмістом азоту, фосфору, калію та (ii) деяких азотних добрив (нітрату амонію та вапняково-аміачної селітри, карбаміду та карбамідо-аміачної суміші). Такі приклади підтверджують позицію щодо необхідності окремого аналізу різних видів/типів товарів.

По-перше, факт ініціювання двох окремих розслідувань щодо імпорту цих різних добрив засвідчує, що не є коректним об'єднання в один товар видів продукції, яка за своєю суттю хоч й охоплюється одним поняттям (добрива), однак через різноманітні характеристики та кінцеве споживання не може бути розглянута як один товар, оскільки в протилежному випадку це призведе до спотворених і некоректних результатів.

По-друге, попри те, що в межах таких розслідувань було об'єднано близько 1000 різних видів добрив, які належать до різних різновидів товару за сферою застосування, це не є порушенням з огляду на те, що окремі різновиди як мінеральних добрив, так й азотних є частково взаємозамінними, оскільки своїм

кінцевим призначенням мають поліпшення умов живлення рослин з метою підвищення врожаю та поліпшення його якості. Вони мають єдину категорію споживачів, ідентичні системи дистрибуції та інші спільні фактори.

Увагу слід зосередити й на тому, як спеціальні мита можуть впливати на товар, який в Україні не можна виробляти. До прикладу, чимало європейських сирів мають статус захищеного географічного зазначення та контролювані додатковими установами на унікальні параметри. У разі захисту найменування місця походження сертифікат гарантує, що цей сир виготовлений на певній території з дотриманням конкретних правил. Це передбачає абсолютне дотримання рецептури, використання суворо обумовленої вихідної сировини та виробництво продукту виключно в зазначеному місці регіону, де на його виготовлення впливає географічне середовище, кліматичні особливості та (або) людський фактор. Зазначене, на нашу думку, безумовно має вплив на порівнянність характеристик товару. Найяскравішими прикладами є сири Лангр (Langres, Франція) та Манчего (Manchego, Іспанія), і якби імпорт зазнав обмеження, то український споживач не мав би альтернатив. Ідеться про спеціальне розслідування щодо імпорту в Україну деяких видів сирів незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів. Хоч Міністерство і Комісія дійшли висновку, що застосування спеціальних заходів суперечить національним інтересам України, ми впевнені, що Міністерство також аналізувало й подібність товару.

Щодо зростання обсягів імпорту

Для застосування спеціальних заходів має бути дотримано певних умов, суть і опис яких містяться в ч. 1 ст. 16 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», статті XIX:1(a) Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року (ГАТТ 1994), статті 2.1. Угоди про захисні заходи, а також практиці врегулювання суперечок у межах СОТ, зокрема у звіті Групи експертів СОТ у справі *Ukraine – Passenger Cars* (п. 7.123).

Комплексний аналіз зазначених положень дає підстави стверджувати, що зростання обсягів імпорту вважають достатнім для застосування спеціальних заходів за наявності таких умов:

- якщо спостерігалось зростання обсягів імпорту в абсолютних або відносних показниках щодо національного виробництва;
- зростання обсягів імпорту має бути доволі раптовим, різким і значним;
- зростання обсягів імпорту має бути доволі недавнім.

Рішення про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну, згідно з ч. 3 ст. 10 відповідного Закону, приймається Комісією на основі всебічного вивчення доказів зростання імпорту. При цьому, обов'язковими є наступні умови: встановлення факту значної шкоди або загрози її заподіяння, доведення наявності причинно-наслідкового зв'язку між імпортом та шкодою/загрозою, а також підтвердження відповідності запропонованих заходів національним інтересам [38].

Частина 1 ст. 13 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» визначає обов'язок Міністерства під час проведення спеціального розслідування досліджувати всі об'єктивні та кількісні фактори, що впливають на національного товаровиробника. Дослідження має включати аналіз тенденцій імпорту, який є об'єктом розслідування, з особливим акцентом на обсягах імпорту та умовах його здійснення.

Схожі положення також містяться в ст. 2 Угоди про захисні заходи, згідно з якою захисні заходи можуть бути застосовані щодо товару виключно у випадках, якщо такий товар імпортується у такій збільшеній кількості (в абсолютному або відносному вираженні до національного виробництва) і на таких умовах, що завдають або загрожують завдати серйозної шкоди національній промисловості, яка здійснює виробництво подібних чи таких, що безпосередньо конкурують, товарів. Детальніше обставини, які необхідно

аналізувати під час визначення серйозної шкоди або її загрози, зазначено в ст. 4 Угоди про захисні заходи.

Попри те, що ні Закон, ні Угода не містять детальних роз'яснень стосовно того, що саме необхідно вважати «умовами здійснення імпорту», із зазначених положень Закону та Угоди безпосередньо випливає, що встановлення факту зростання обсягів імпорту недостатньо для визнання наявності підстав для застосування спеціальних заходів.

Зазначене прямо підтверджує практика СОТ, згідно з якою положення ст. 2 Угоди накладають на орган розслідування обов'язок не лише аналізувати тенденції імпорту, а й встановлювати, як вони співвідносяться зі станом конкуренції на внутрішньому ринку країни імпорту в контексті аспектів шкоди та причинно-наслідкового зв'язку.

У звіті Апеляційного органу в межах справи *Argentina – Footwear* було зазначено, що «визначення того, чи виконується критерій здійснення імпорту «у таких збільшених кількостях», не обмежується просто математичним чи технічним аналізом. Тобто недостатньо, щоб розслідування просто показало, що імпорт товару цього року був більшим, ніж торік, або п'ять років тому... Імпорт повинен здійснюватися в «таких збільшених кількостях», які можуть заподіювати чи становити загрозу заподіяння значної шкоди національній промисловості, для того щоб було виконано умову для застосування захисного заходу» [40]. Група експертів у тій самій справі також визнала, що фраза «*на таких умовах*» у ст. 2 Угоди стосується умов конкуренції між імпортованим товаром та подібним або таким, що конкурує з ним, національних виробників у країні імпорту. Група експертів визнала, що такий критерій аналізу стосується за причинно-наслідкового зв'язку, який має бути проаналізовано відповідно до положень ст. 4.2 (a) та 4.2 (b) Угоди (§ 8.250) [40].

Аналогічного висновку дійшла Група експертів у справі *Ukraine – Passenger Cars*, у якій визнала, що зазначені положення Угоди передбачають, що аналіз обсягів імпорту повинен передбачати два окремі елементи: «перший

елемент стосується зростання обсягів імпорту, натомість другий стосується умов, за яких його здійснюють і які повинні бути такими, щоб зробити можливим заподіяння внаслідок такого зростання обсягів шкоди або загрозу її заподіяння...» [41]; у справі 133. *Korea – Dairy Products* встановлено, що на країну імпорту покладено обов'язки здійснити об'єктивну оцінку впливу зростання обсягів імпорту на конкретний ринок, який є об'єктом розслідування (§ 7.52) [133; 134, с. 13].

Практика СОТ також підтверджує, що аналіз умов, на яких здійснюють імпорт, хоча й може передбачати аналіз цін, не означає, що порівняння цін імпортного й національного товару є єдиним можливим фактором, який слід аналізувати.

Група експертів у справі *Argentina – Footwear* зазначила, що «...є різні чинники, з огляду на які товари можуть конкурувати між собою. Очевидно, ціна продажу є одним з таких факторів, але вона, звичайно, не є єдиним фактором, і насправді може бути нерелевантною або лише незначно застосовною у кожному конкретному випадку. Інші чинники, за якими продукція може конкурувати, охоплюють фізичні характеристики (наприклад, технічні стандарти або інші аспекти, пов'язані з ефективністю, зовнішній вигляд, стиль чи виконання), якість, доставка, смаки споживачів у частині технологічних розробок, а також інші чинники, що стосуються попиту та пропозиції на ринку. У кожному конкретному випадку можуть бути інші фактори, що впливають на умови конкуренції між імпортною та національною продукцією, і які також можуть бути актуальними» (§ 8.251) [40].

Отже, тенденції імпорту має аналізувати Міністерство в межах розслідування не лише шляхом простого математичного або технічного порівняння його обсягів за різні роки періоду розслідування, а й у контексті того, як динаміка впливає на стан конкуренції на внутрішньому ринку. Під час з'ясування такого впливу ціна є не єдиним чинником, який необхідно

аналізувати, і необхідно враховувати також фізичні, технічні й технологічні параметри певного товару.

Також у справі *Argentina – Footwear* Апеляційний орган СОТ зазначив, що для встановлення факту зростання обсягу імпорту уповноважений орган має не тільки порівняти обсяги імпорту на початку і в кінці періоду розслідування, а й досліджувати тенденції в динаміці імпорту протягом періоду розслідування. У справі *Ukraine – Passenger Cars* Група експертів дійшла аналогічного висновку. У справі *US – Lamb* Апеляційний орган СОТ засвідчив важливість для аналізу й висновків даних за кінець періоду, порівняно з даними на початок періоду.

Щодо обставин «непередбаченості»

Обов'язковим елементом доказування необхідності застосування спеціальних заходів є наявність непередбачуваних обставин [135, с. 140], унаслідок яких відбулося зростання обсягів імпорту. Відповідно до ст. XIX: 1 ГАТТ, зростання імпорту має відбуватися «як результат непередбачуваних обставин і виконання взятих на себе стороною за цією Угодою» [11].

У доповіді Групи експертів у справі *US – Steel Products* зазначено, як слід тлумачити поняття «непередбачувані обставини», а саме перелік непередбачуваних обставин, які призвели до значного зростання обсягів імпорту, обґрунтування, чому такі обставини неможливо було передбачити, та обґрунтування, як такі обставини призвели до зростання обсягів імпорту (§§ 10.121–10.123) [136].

У рішенні в справі *Ukraine – Passenger Cars* Група експертів визнала Україну винною в порушенні вимог ст. XIX: 1 ГАТТ, а згодом – у неправомірному застосуванні спеціальних заходів щодо автомобілів. Зокрема, під час проведення розслідування Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі (і) не визначила «непередбачувані обставини», які призвели до зростання обсягів імпорту, ототожнивши зростання обсягів імпорту з «непередбачуваними обставинами» й (ii) не встановила причинно-наслідковий зв'язок між «непередбачуваними обставинами» та зростанням обсягів імпорту [41].

Отже, щоб мати достатні підстави для застосування спеціальних заходів, на нашу думку, Міністерству необхідно доводити не лише наявність певних непередбачуваних обставин, а й зв'язку між цими обставинами та зростанням обсягу імпорту надалі.

Щодо значної шкоди

На відміну від Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», який передбачає встановлення істотної шкоди, заподіяної національному товаровиробнику (ст. 10 Закону), Закон «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» вимагає встановлення факту заподіяння значної шкоди (ст. 10 Закону).

Відповідно до ст. 2.1 Угоди й ч. 3 ст. 10 Закону, рішення про застосування спеціальних заходів може бути ухвалено тільки в тому випадку, якщо за результатами розслідування буде встановлено заподіяння національному виробнику значної шкоди внаслідок зростання обсягів імпорту.

Отже, як Закон, так і Угода для застосування спеціальних заходів вимагають встановлення факту заподіяння саме значної шкоди (*serious injury*). Практика вирішення спорів СОТ також передбачає вищі стандарти для встановлення значної шкоди в межах спеціального розслідування.

У звіті у справі *US – Lamb* Апеляційний орган СОТ встановив, що значною шкодою (*serious injury*) є значне загальне погіршення стану в галузі національного виробництва, причому рівень шкоди має бути надзвичайно високим й обтяжливим. Має йтися не про погіршення окремих показників, а про «значне загальне погіршенням стану національного товаровиробника» [126].

Відповідно до практики СОТ, а саме згідно зі звітом Групи експертів в справах *Argentina – Footwear* та *US – Wheat Gluten*, встановлено три критерії, які мають бути досліджені Міністерством під час здійснення аналізу причинно-наслідкового зв'язку між імпортом товару та значною шкодою:

- по-перше, чи збігається тенденція зростання обсягів імпорту з тенденцією погіршення факторів шкоди;

– по-друге, чи демонструють умови конкуренції між імпортними й національними товарами наявність причинно-наслідкового зв'язку між імпортом і шкодою;

– по-третє, чи було проаналізовано інші відповідні фактори й встановлено, що шкоду, завдану іншими факторами, крім імпорту, не можна вважати шкодою, завданою імпортом [40; 132; 137, с. 115].

Щодо причинно-наслідкового зв'язку

Застосування захисних заходів виключно з огляду на те, що відбулося зростання обсягів імпорту, не відповідає положенням Закону й Угоди у випадку, якщо орган розслідування належно не встановив, що таке зростання обсягів імпорту заподіює шкоду національному виробнику або становить загрозу йому, а також що між ними є безпосередній причинно-наслідковий зв'язок.

Група експертів у справі *Argentina – Footwear* зазначила, що підхід органу розслідування до визначення товару – об'єкта розслідування має вплив на результати аналізу причинно-наслідкового зв'язку: «...є взаємозв'язок між глибиною деталізації та ступенем конкретності, необхідних для аналізу причинно-наслідкових зв'язків, і широтою та неоднорідністю подібного або такого, що безпосередньо конкурує, товару. У випадках, як цей, коли визначення товару є надто широким, аналіз умов конкуренції має виходити за межі простого статистичного порівняння імпорту та галузі загалом, оскільки, враховуючи їх широту, статистичні дані щодо галузі й загалом показують лише середні показники, а отже, не зможуть надати достатньо конкретну інформацію про фокус конкуренції на ринку» (§ 8.728) [40].

Схожого висновку дійшла Група експертів у справі *India – Iron and Steel Products*, встановивши факт порушення в діях органу розслідування, за яких він не дослідив належно стан цінової конкуренції між імпортованим і національним товаром, здійснивши лише порівняння середніх цін за одиницю: «хоча правильним є те, що Угода про захисні заходи не вимагає окремого аналізу цін на імпорт і національну продукцію, вона також не виключає такого аналізу [138].

У цій справі аналіз причинно-наслідкового зв'язку, який проводив орган розслідування Індії, ґрунтувався на цінах. У контексті спеціального розслідування, якщо компетентний орган вважає, що наявне заподіяння шкоди з огляду на тенденції цін імпортного й національного товару, він повинен забезпечити, щоб товар з обох сторін був достатньо подібним та щоб будь-яка різниця в ціні могла відображати умови конкуренції між імпортною та вітчизняною продукцією, а не різницею в складі двох кошиків продуктів, які порівнюють» (§ 7.225) [41].

У звіті в справі *Ukraine – Passenger Cars* Група експертів зауважила, що згідно зі ст. 4.2 (b) Угоди про захисні заходи ГАТТ 1994 року саме уповноважений орган зобов'язаний окремо розглянути й диференціювати негативний вплив на стан національного виробника, обумовлений зростанням обсягів імпорту, з одного боку, й іншими факторами – з іншого (§ 7. 316) [41].

Уповноважений орган має пояснити, як і в якому ступені інші фактори чинять негативний вплив на національного виробника (звіт Групи експертів у справі *Ukraine – Passenger Cars*, § 7.316 [41]; звіт Апеляційного органу СОТ у справі *US – Line Pipe*, п. 215 [139; 140]).

Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» (ч. 2 ст. 13) передбачає, що шкода, завдана національному товаровиробнику факторами, відмінними від зростання обсягів імпорту, не відноситься до шкоди, спричиненої зростанням імпорту [38].

Згідно зі статтею 4.2 (b) Угоди, для визначення шкоди необхідно довести наявність причинно-наслідкового зв'язку між зростанням імпорту та серйозною шкодою або її загрозою на основі об'єктивних доказів. Якщо ж існують інші фактори, що одночасно завдають шкоди, то шкода від них не може бути приписана виключно зростанню обсягів імпорту. Крім того, п. (c) вимагає від компетентних органів оперативно публікувати детальний аналіз справи та підтвердження відповідності вивчених факторів вимогам, згідно зі ст. 3 [21].

Щодо національних інтересів

1) Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» (ст. 17) передбачає механізм врахування національних інтересів при прийнятті рішень про спеціальні заходи. Заявники, імпортери, їх об'єднання, споживачі мають право подавати відповідну інформацію до Міністерства. Міністерство аналізує отриману інформацію, оцінює її обґрунтованість та враховує лише підкріплені доказами відомості. Результати розгляду, включаючи факти та висновки з правових та фактичних аспектів, підлягають публікації [38]. Водночас, згідно з ч. 1 ст. 3 Угоди, відповідні органи зобов'язані оприлюднювати звіт, що містить отримані дані та обґрунтовані висновки з усіх суттєвих фактичних і правових аспектів [21].

Слід урахувувати, що попит на певні види товару залежить від сезону, пік може припадати на різні періоди року (часто це весняно-літній період). Отже, крім того, що Міністерство має врахувати цей фактор під час аналізу зростання обсягів імпорту, необхідно зважати, що застосування спеціальних заходів щодо товару перед або під час активного періоду використання (наприклад, весняно-літніх польових робіт для добрив) негативно вплине на діяльність агропромислового комплексу України, оскільки національному товаровиробнику буде складно задовольнити попит на добрива, а імпортні постачання будуть обмежені. Через недовнесення мінеральних добрив знизиться обсяг виробництва сільськогосподарської продукції (до прикладу, 2018 року частка такої продукції у ВВП України становила 10,1%), як наслідок – погіршиться зовнішньоторговельний баланс країни (2018 року експорт продукції АПК України становив 18,6 млрд доларів США).

Цікавою була ситуація на ринку добрив, коли було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 5 липня 2019 року № 605, якою з 1 липня 2019 року введено ембарго на ввезення мінеральних добрив, зокрема комплексних (УКТ ЗЕД 3105), з Російської Федерації. З огляду на те, що частка імпорту таких добрив російського виробництва в структурі імпортних постачань за кодом УКТ ЗЕД 3105 становила близько 50%, постала загроза забезпечення споживачів

необхідним обсягом добрив. Якби Комісія прийняла рішення щодо застосування спеціальних заходів, це суттєво посилює негативний вплив на національних аграріїв. Однак орган розслідування на той час урахував усі фактори та вирішив не застосувати заходи щодо добрив мінеральних із вмістом азоту та фосфору й добрив мінеральних із вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту [141; 142].

Відповідно до мети Угоди й усталеної практики СОТ, спеціальні заходи передбачають інструмент торговельного захисту, спрямований на практику чесної торгівлі. Відповідно до ст. 8.1 і 8.2, Україна зобов'язана забезпечити торговельним партнерам адекватні засоби торгової компенсації за негативні наслідки введення цього заходу для їхньої торгівлі, натомість ЄС та інші цільові юрисдикції мають право призупинити застосування переважно рівноцінних поступок чи інших зобов'язань згідно з ГАТТ 1994 року щодо України, якщо така компенсація не узгоджена.

Важливо, що Україна вже постала перед негативними наслідками незаконного застосування спеціальних заходів 2013 року, коли Туреччина підвищила мита на імпорту українських горіхів у відповідь на рішення Комісії щодо спеціальних заходів стосовно імпорту легкових автомобілів (згодом такі заходи були визнані Групою експертів СОТ такими, що не відповідають Угоді).

Додатковим фактором є те, що застосування спеціальних заходів, які *де-факто* спрямовують переважно на обмеження імпорту з Європейського Союзу, не узгоджується із загальним курсом, узятим Україною та ЄС на просування всебічного перегляду лібералізації торгівлі відповідно до ст. 29 Угоди про асоціацію. Такі наміри були зафіксовані Спільною заявою за результатами 7-го засідання Ради асоціації між Україною та ЄС, що відбулося 11 лютого 2021 року.

Крім того, потенційне застосування спеціальних заходів щодо імпорту з ЄС може мати негативний вплив на інші галузі економіки, які орієнтовані на експорт в ЄС. Адже наслідком застосування захисних заходів з боку України

щодо продукції компаній з ЄС стане порушення наявного балансу торговельних поступок [143] у торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

Додатково, з огляду на положення ст. 8.1 Угоди, у разі застосування спеціальних заходів щодо товару походженням із держав-членів ЄС, Україна повинна буде відшкодувати негативний вплив таких заходів на економіку країни-експортера шляхом запровадження засобів торгової компенсації для відновлення балансу поступок. Зокрема, ЄС як член СОТ матиме право знизити обсяг власних торговельних поступок щодо України шляхом скасування деяких з них на підставі ст. 8.2 Угоди. Приклади таких випадків Україні відомі. Зокрема, 2013 року Туреччина, посилаючись на положення ст. 8.2 Угоди про захисні заходи, ухвалила рішення про застосування щодо імпорту грецьких горіхів походженням з України додаткове імпортне мито в розмірі 32 % [144]. Цей захід був застосований Туреччиною у відповідь на рішення Комісії від 28 квітня 2012 року № СП-275/2012/4423-08 (опубліковане 14 березня 2013 року) про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну легкових автомобілів, яке згодом було успішно оскаржене Японією у справі *Ukraine – Passenger Cars*.

Отже, під час застосування спеціальних заходів за результатами розслідування слід ураховувати, крім інтересів споживачів, також міжнародні інтереси України, щоб не ставити під загрозу експортно орієнтовані сектори національної економіки, з огляду на ризик застосування проти України засобів торгової компенсації відповідно до права СОТ.

Щодо видів спеціальних заходів і заходів нагляду

Стаття 16 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» визначає інструменти, які може застосувати Комісія для захисту внутрішнього ринку. До таких інструментів належать:

- квотування імпорту (з визначенням обсягів квот та порядку їх розподілу);
- встановлення спеціального мита щодо імпорту.

Ці інструменти можуть бути застосовані до імпорту, який є об'єктом спеціального розслідування [38]. На відміну від антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань, у межах спеціальних розслідувань є два типи заходів – мита і квоти, останні є особливістю виключно спеціальних розслідувань.

Спеціальне мито встановлюється у відсотках від митної вартості товару. Для спеціальних розслідувань передбачено тільки такий спосіб обчислення вартості мита, що є закономірним, оскільки другий спосіб, передбачений для антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань, а саме як різниця між мінімальною ціною та митною вартістю товару, розрахованою відповідно до базових умов постачання СІФ-кордон України, ґрунтується на цінових характеристиках імпорту, що не є предметом розгляду в межах спеціальних розслідувань.

Квотування є методом, що походить з нетарифного регулювання торгівлі. Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», квоти можуть бути глобальні, групові, експортні, імпортні, індивідуальні та спеціальні. Саме остання категорія квот становить спеціальні заходи в межах спеціальних розслідувань. Квоти – це граничний обсяг імпорту певного товару, що означає певну кількість товару, яка може бути імпортована в Україну протягом певного періоду часу.

За загальним правилом діє принцип *first come – first serve*. У цій системі координат перевагу віддають тому, хто перший подав заявку на імпорт, усе відбувається в порядку «живої черги». Ввіз товару відбуватиметься до тих пір, поки не буде завезено весь обсяг квоти, передбачений рішенням Комісії, а подальший імпорт буде неможливий на період дії спеціальних заходів.

Профільний Закон передбачає ще один принцип квотування – перерозподіл квоти між країнами експорту відповідно до їх частки в імпорті протягом попереднього репрезентативного періоду. Такий принцип називають

pro-rata (пропорційно). На нашу думку, цей принцип є справедливим і краще враховує інтереси сторін торговельних відносин.

Для регулювання імпорту товарів, що підпадають під дію спеціальних заходів, в Україні застосовується квотування, що реалізується шляхом видачі Міністерством спеціальних ліцензій. Загалом квотування є більш обмежувальним заходом, аніж мито, як і всі кількісні обмеження, що можуть призвести до дефіциту товару, і це доволі негативно позначиться на споживачах. У зв'язку із цим Міністерство у своїй практиці зрідка застосовувало квоти на імпорт. Одним із прикладів є спеціальні заходи щодо імпорту в Україну кислоти сірчаної та олеуму незалежно від країни походження й експорту. Спеціальні заходи було застосовано на три роки шляхом запровадження режиму квотування імпорту в таких обсягах: у перший річний період, що розпочинається з 1 вересня 2018 року й закінчується 31 серпня 2019 року, для Республіки Білорусь – 30 769 т, Російської Федерації – 8631 т, інших країн – 4316 т; у другий річний період, що розпочинається з 1 вересня 2019 року й закінчується 31 серпня 2020 року, для Республіки Білорусь – 32 307 т, Російської Федерації – 9063 т, інших країн – 4531 т; у третій річний період, що розпочинається з 1 вересня 2020 року й закінчується 31 серпня 2021 року, для Республіки Білорусь – 33 923 т, Російської Федерації – 9516 т, інших країн – 4758 т [145].

Особливість цього безпрецедентного рішення Комісії полягала в тому, що було встановлено диференційовані квоти – окремо для певних країн й окремо для решти. Найбільший обсяг імпорту кислоти сірчаної та олеуму припадав на Росію та Білорусь, тому для них було встановлено найбільші квоти, проте, з огляду на порушення Російською Федерацією цілісності й суверенітету України, анексію АР Крим, непередбачувану агресивну зовнішню політику Російської Федерації на сході України, безпрецедентне порушення Російською Федерацією норм міжнародного права, зокрема принципу *Pacta sunt servanda*, й економічний тиск для цієї країни, було встановлено значно меншу квоту імпорту, ніж історичні обсяги імпорту в Україну.

Окремим видом впливу на імпорт у межах спеціальних розслідувань є заходи нагляду, передбачені розділом IV Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну». Заходи нагляду не є обмежувальними заходами, їхня мета – дослідити тенденції імпорту, поки триває спеціальне розслідування (строк застосування заходів нагляду не може бути тривалішим за строк проведення спеціального розслідування). Отримана інформація за результатами заходів нагляду стає доказовою базою «за» чи «проти» застосування спеціальних заходів.

Заходи нагляду передбачають, що випуск товару у вільний обіг на території України здійснюється лише за наявності дозволу на імпорт, виданого Міністерством. Цей процес частково нагадує автоматичне ліцензування, яке не має обмежувального впливу на імпорт чи експорт товарів.

Заходи нагляду – це новела для українського законодавства, що не передбачена Угодою про захисні заходи. Проте такі самі заходи можуть бути застосовані Європейською комісією відповідно до регламентів ЄС. Востаннє Україна застосувала заходи 2003 року в межах двох спеціальних розслідувань щодо імпорту (i) аміачної селітри та (ii) фосфоровмісних мінеральних добрив.

2.3. Порядок оскарження результатів торговельних розслідувань у СОТ і порядок виконання рішень Органу СОТ з питань вирішення спорів в Україні

Запровадження обмежувальних заходів здебільшого негативно позначається на іноземних виробниках та імпортерах, оскільки вони часто втрачають частку ринку або взагалі не можуть конкурувати з іншими виробниками товарів з інших країн у зв'язку із завищеною ціною. Проте Міністерство та Комісія приймають різні рішення, які також можуть бути не на користь вітчизняних виробників. Ми вже зазначали про спеціальні розслідування

щодо добрив, сиру, які завершилися припиненням без застосування заходів. У таких випадках може страждати позиція національних виробників, які згодом прагнутимуть змінити це рішення.

У таких ситуаціях заінтересовані сторони мають два шляхи – оскаржувати рішення Міністерства та Комісії в українських судах або звернутися в СОТ.

Судове оскарження

Можливість оскарження в українському законодавстві ґрунтується як на нормах Конституції України та Кодексу адміністративного судочинства (ст. 2 та 5), так і на ст. 31 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», яка чітко передбачає можливість оскарження запроваджених заходів через суд.

Стаття 19 Кодексу адміністративного судочинства України визначає, що адміністративні суди розглядають публічно-правові спори. Це включає спори між фізичними чи юридичними особами та суб'єктом владних повноважень щодо оскарження рішень (нормативних або індивідуальних актів), дій або бездіяльності. Виняток становлять випадки, коли закон передбачає інший порядок судового провадження для таких спорів [146]. Оскільки Міністерство та Комісія є суб'єктами владних повноважень і предметом оскарження є рішення таких органів, то такі категорії справ належать до компетенції адміністративного суду.

Ключовим аспектом оскарження рішень Комісії є строки звернення до адміністративного суду. Згідно зі ст. 31 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», строк для такого оскарження обмежено одним місяцем з дати запровадження відповідних заходів [28]. Загальне правило, встановлене ч. 2 ст. 122 Кодексу адміністративного судочинства України, передбачає шестимісячний строк для звернення до адміністративного суду з метою захисту прав, свобод та інтересів. Відлік цього строку починається з моменту, коли особа дізналася або мала можливість дізнатися про порушення своїх прав [146]. На нашу думку, розмежування цих положень має ґрунтуватися на такому принципі: строк, визначений у Законі України «Про

зовнішньоекономічну діяльність», поширюється виключно на оскарження рішення Комісії про застосування торговельних заходів, його обчислюють з моменту прийняття такого рішення Комісії. Для оскарження інших рішень Комісії використовують встановлений Кодексом адміністративного судочинства України шестимісячний термін, який обчислюють з моменту, коли компанія дізналася або повинна була дізнатися про прийняте рішення Комісії.

Предметом спору можуть бути дії або бездіяльність органу розслідування та саме рішення Комісії щодо застосування заходів чи відмови в їх застосуванні. Предметом, як вважає Є. Дядюк, найчастіше є позовні вимоги щодо: 1) визнання дій/бездіяльності Міністерства протиправними; 2) визнання нечинним і скасування рішення Комісії про застосування обмежувальних заходів/відмову в їх застосуванні. Однак трапляються позовні вимоги щодо зобов'язання вчинити дії/прийняти рішення, зокрема:

1) зобов'язати Міністерство вчинити певні дії;

2) зобов'язати Комісію прийняти рішення про застосування обмежувальних заходів;

3) зобов'язати Комісію прийняти рішення про припинення розслідування стосовно конкретного суб'єкта господарювання як виробника й експортера певного товару без застосування обмежувальних заходів;

4) зобов'язати Комісію прийняти рішення та встановити, що суб'єкт господарювання не може бути суб'єктом переглядів заходів щодо імпорту в Україну товару (проміжних чи у зв'язку із закінченням строку їх застосування) [147].

Прикладом ширшого викладення позовних вимог може бути справа № 7/147 у провадженні Окружного адміністративного суду міста Києва про визнання незаконним рішення, зобов'язання вчинити певні дії Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі Міністерства економіки України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну ламп газорозрядних люмінесцентних з термокатодом, двоцокольних незалежно від країни

походження та експорту». За результатами такого розслідування Комісія винесла рішення «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну ламп газорозрядних люмінесцентних з термокатодом, двоцокольних незалежно від країни походження та експорту» від 7 червня 2007 року № СП-161/2007/143-27, яке набрало чинності 14 липня 2007 року. Позивач вважав таке рішення незаконним у частині зазначення в описі товару, викладеного в п. 1 рішення, даних про діаметр трубки 32 мм, що порушує його права й інтереси, оскільки позивач випускав лампи діаметром трубки не тільки 32 мм, а й 26 мм. У позові до Комісії та Міністерства про визнання незаконним рішення зобов'язання вчинити певні дії було відмовлено повністю [148]. У справі № 640/110/20 за позовом ВАТ «Молдавський металургійний завод» було визначено також вимогу прийняти певне рішення, а саме зобов'язати Міжвідомчу комісію з міжнародної торгівлі прийняти рішення та встановити, що ВАТ «Молдавський металургійний завод» не може бути суб'єктом переглядів антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну прутків з вуглецевої та інших легованих сталей походженням з Республіки Білорусь і Республіки Молдова (проміжних чи у зв'язку із закінченням строку їх застосування) [149].

Власне рішення щодо визнання частини предмета позову «зобов'язати вчинити дії» не відображено в практиці суду. Здебільшого суди доходять висновку, що вимога зобов'язати, до прикладу, застосувати заходи виходить за межі повноважень суду, оскільки суд не може підміняти профільний орган, тобто оцінка доказової бази та прийняття відповідних рішень є виключною компетенцією Комісії, проте в деяких судових справах суди приймали рішення про зобов'язання Міністерства зробити перерахунки мита, а Комісії – про застосування заходів. Отже, прийняття конкретних рішень чи вчинення певних дій знаходиться в межах дискреційних повноважень Міністерства і Комісії, визначених ч. 4 ст. 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та ч. 6 ст. 5 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту».

Приймаючи рішення про відмову зобов'язати вчинити певні дії, суди виражають поширенішу позицію, згідно з якою визнання рішення Комісії протиправним і його скасування є достатнім й ефективним способом захисту порушених прав позивача. Водночас не цілком зрозумілими є подальші дії позивачів. Розглянемо такий гіпотетичний приклад:

- 1) Комісія прийняла рішення про припинення розслідування без застосування заходів;
- 2) позивач – національний товаровиробник, який не отримав захисту від Міністерства та Комісії, звернувся до суду про визнання протиправним і скасування зазначеного рішення Комісії;
- 3) суд дійшов висновку, що таке рішення підлягає скасуванню;
- 4) отже, позивач отримав задоволення його позову.

У цьому прикладі залишається питання стосовно того, чи було відновлено порушене право позивача. Національний товаровиробник звертався в Міністерство з проханням застосувати мита щодо імпорту, щоб мати змогу конкурувати з імпортним товаром. Унаслідок судового процесу він повернувся на точку, з якої починав. Це означає, що йому потрібно заново звертатися в Міністерство, а Міністерству заново проводити доволі довготривале розслідування (передусім якщо воно антидемпінгове чи антисубсидиційне). Тому, на нашу думку, у цьому спорі національному товаровиробнику було б доцільним подавати позов, у якому просити не лише скасувати рішення, а й зобов'язати Комісію прийняти інше рішення або зобов'язати Міністерство дослідити ті докази, які, на думку національного товаровиробника, не були досліджені, що й призвело до прийняття протиправного рішення.

Проте питання, чи може Комісія ухвалити нове рішення замість скасованого, залишається відкритим. Наступне питання, яке слід аналізувати: якщо Комісія може ухвалити нове рішення, то яким має бути зміст цього рішення і коли воно має бути прийняте.

Практики у сфері оскарження рішень щодо торговельних заходів пропонують, що для задоволення такої позовної вимоги необхідно оцінити й довести такі обставини:

- 1) адміністративно-правовий статус відповідача та його повноваження;
- 2) чи прийняття такого рішення не передбачає права суб'єкта владних повноважень діяти на власний розсуд;
- 3) чи були виконані всі умови для їх прийняття/вчинення;
- 4) позиція відповідача в розслідуванні (його попередні дії);
- 5) статус і позиція позивача в розслідуванні, інші обставини [150].

Важливим інструментом захисту своїх порушених прав може бути подача заяви про забезпечення про припинення рішення Комісії, яке, на думку позивача, було прийнято протиправно та має бути скасованим. Суд під час розгляду зазначених заяв стає не на користь позивача. Часто причиною відмови в задоволенні таких заяв є аргумент, що задоволення такої заяви дублює вимогу з позовом.

Крім зазначеного вище інструменту, учасники справи також можуть клопотати про призначення експертизи. Оскільки рішення Комісії про застосування торговельних заходів ґрунтується на розрахунках, що містяться в основних фактах і висновках, підготовлених Міністерством, застосування чи незастосування заходів може бути спричинене помилкою в розрахунках.

Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, для з'ясування обставин, які мають значення для справи й потребують спеціальних знань, зокрема у сфері економіки, суд може призначити експертизу. У справах щодо оскарження рішень Комісії про застосування заходів поширеною є практика призначати комплексну товарно-економічну експертизу.

Ще одним інструментом захисту порушеного права може бути витребування конфіденційних версій документів. У межах торговельних розслідувань заінтересовані сторони подають конфіденційні (комерційні) документи і їх неконфіденційні версії. Доступ до конфіденційних документів має

тільки Міністерство, інші учасники розслідування керуються тільки неконфіденційними версіями таких документів. Ці конфіденційні версії документів Міністерство використовує для розрахунку мит. Тому для повного й об'єктивного розгляду справи в суді важливо витребувати в Міністерства такі конфіденційні документи.

Завершуючи аналіз судового оскарження рішень Комісії та дій Міністерства, слід зазначити, що позивачі можуть посилалися як на процесуальні, так і матеріальні порушення. У першому випадку суд має можливість перевірити, чи не порушено порядок проведення розслідування, чи не обмежуються права учасників розслідування та чи не перевищені межі дискреції органом влади, чи дотримано строки, режим інформації тощо. Може також бути розглянуто питання прийняття чи неприйняття певних доказів, використання формул чи способів аналізу інформації (наприклад, запровадження методології PCN, коригування нормальної вартості тощо).

Ми поділяємо позицію, що українська судова практика вимагає під час оскарження рішення/дії, крім безпосередньо процедурного порушення, додаткового доведення факту порушення цим прав й інтересів особи. Однак цей зв'язок між процедурним порушенням (яке може бути розцінено як певна дискреція органу влади, наприклад, прийняти чи не прийняти певний доказ) і порушенням прав особи – може бути складно встановити, оскільки під час розслідування, що триває, не є зрозумілим, яким буде його результат саме для цієї особи.

Отже, у межах розслідування застосовувати судовий контроль за дискрецією Міністерства та/або Комісії вкрай складно, оскільки достеменно невідомо результат відповідного розслідування, як певне процедурне порушення може вплинути на права й законні інтереси особи, яка бере участь у ньому [150].

Оскарження в СОТ

Ще одним способом «апеляції» рішення Комісії є звернення в орган вирішення спорів СОТ. Відповідно до інформації Міністерства, механізм урегулювання суперечок у СОТ забезпечує:

- конструктивне врегулювання суперечок – пошук взаємоприйняттого рішення для врегулювання суперечки між країнами, якого можна досягти шляхом двосторонніх консультацій між урядами країн і в будь-який момент протягом врегулювання суперечки;
- прозорість і передбачуваність міжнародної торговельної системи: країни – члени СОТ зобов'язані врегульовувати суперечки в межах відповідного механізму СОТ, дотримуватися його принципів, правил і рекомендацій;
- концепцію неупередженого рефері: усі країни – члени СОТ мають однакові права в процесі врегулювання суперечок СОТ [151, с. 4].

На думку А. В. Духневича, дієва система врегулювання суперечок є необхідною умовою забезпечення виконання членами СОТ взятих на себе зобов'язань. Відсутність такої системи змусила б країни вирішувати торговельні спори лише дипломатичними засобами, де результат залежав би від економічної або політичної ваги сторін. Натомість, СОТ надає кожній країні-члену можливість захищати свої права за допомогою незалежної процедури врегулювання суперечок [152]. На наше переконання, оскарження рішень щодо торговельного захисту в СОТ може бути ефективнішим у випадках, коли сторони бажають дійти компромісу, проте у випадку скасування рішення дієвішим є судовий спосіб. Щоб пояснити відмінність, передусім розглянемо порядок оскарження в СОТ.

Підставою у сфері торговельного захисту для подання скарги до СОТ може бути ситуація, коли експортери, до товарів яких застосовано антидемпінгові, захисні або компенсаційні мита в іншій країні, вважають, що принципи СОТ щодо застосування антидемпінгових, захисних або компенсаційних заходів не було дотримано під час відповідного розслідування.

Торгові суперечки між країнами – членами СОТ розглядають у контексті статті XI ГАТТ й Угоди про врегулювання спорів у СОТ. Урегулювання суперечок передбачає два етапи:

1) консультації (до 60 днів) – це медіація між сторонами, коли вони намагаються дійти консенсусу без втручання сторонніх осіб або ж можуть звернутися до Генеральної ради СОТ з проханням про посередництво [153, с. 80; 154, с. 635];

2) призначення групи експертів (до 45 днів для призначення, 6 місяців розгляду групою експертів) – її створюють, якщо сторони не дійшли згоди на першому етапі. Група експертів здійснює підготовку звіту, який має бути обґрунтованим з посиланням на угоди СОТ [154]. За звичайних умов звіт має бути підготовлений протягом шести місяців розгляду, проте якщо предметом спору є товари, що швидко псуються, розгляд може тривати до трьох місяців. Група експертів зазвичай складається з трьох осіб (можлива домовленість про п'ять). Секретаріат СОТ пропонує кандидатів з числа урядових і неурядових експертів, які є висококваліфікованими фахівцями з міжнародного торгового права та політики, з досвідом роботи в СОТ/ГАТТ, секретаріаті, групах експертів тощо [152, с. 108].

Робота групи експертів передбачає такі етапи: 1) «нульова» стадія, коли сторони надають свою первинну позицію групі експертів; 2) перше слухання, коли сторони захищають свою позицію, надаючи детальні аргументи й докази; 3) стадія спростування, коли країни подають письмові спростування та контраргументи на другому засіданні групи експертів; 4) консультації, коли група експертів може звернутися до спеціалістів у певній сфері, щоб мати змогу оцінити аргументи; 5) перша версія звіту, коли група експертів подає описову (факти й аргументи) частину свого звіту обом сторонам, без висновків, а сторони можуть надати свої коментарі до нього; 6) проміжний звіт, який уже містить висновки групи експертів; може бути прокоментований сторонами протягом тижня; 7) розгляд, коли група експертів може проводити додаткові зустрічі з

обом сторонами; 8) остаточний звіт, який спочатку надають для ознайомлення сторонам спору, а потім надсилають усім членам СОТ. Група експертів рекомендує узгодити цей захід з правилами СОТ та може запропонувати, як це реалізувати. Якщо остаточний звіт не буде відхилено, він через 60 днів стає остаточним рішенням Органу врегулювання спорів.

Будь-яка сторона може подати апеляцію на звіт групи експертів. Аналогічно, як і в судовому процесі, апеляції мають ґрунтуватися на питаннях права, апеляційний орган не може переглядати наявні докази або розглядати нові питання. Якщо апеляцію не подають, звіт не набирає чинності [155, с. 64; 156, с. 161].

Кожну апеляцію розглядають три члени постійного Апеляційного органу, який складається із семи членів, створеного Органом врегулювання спорів. Строк розгляду спору в апеляції за звичайних обставин не перевищує 60 днів, проте може бути збільшений до 90. Орган врегулювання спорів повинен прийняти або відхилити апеляційний звіт протягом 30 днів, проте відхилити може лише на наявності консенсусу в голосуванні.

З 2017 року США заблокували призначення нових суддів в апеляційний орган, унаслідок чого з 11 грудня 2019 року він перестав розглядати апеляції, проте 27 березня 2020 року країни – члени СОТ оголосили про рішення створити МРІА як тимчасовий орган для вирішення спорів на підставі статті 25 Угоди про врегулювання спорів у СОТ [157; 158]. На думку А. Махінової, відсутність Апеляційного органу фактично призводила до того, що якщо сторона, яка програла, не хоче виконувати рішення, вона подає апеляцію в Апеляційний орган, якого не існує, тим самим блокує затвердження рішення Органом з вирішення спору й фактично уникає його виконання [160; 161, с. 409]. Станом на дату цієї роботи Апеляційний орган так і не було переобрано, тому фактично стандартна система розгляду спорів у СОТ знаходиться під значним ризиком.

Якщо проаналізувати статистику поданих заяв на консультацію в межах процедури вирішення спорів між сторонами, то можемо прослідкувати певний спад після блокування апеляційного органу (рис. 2):

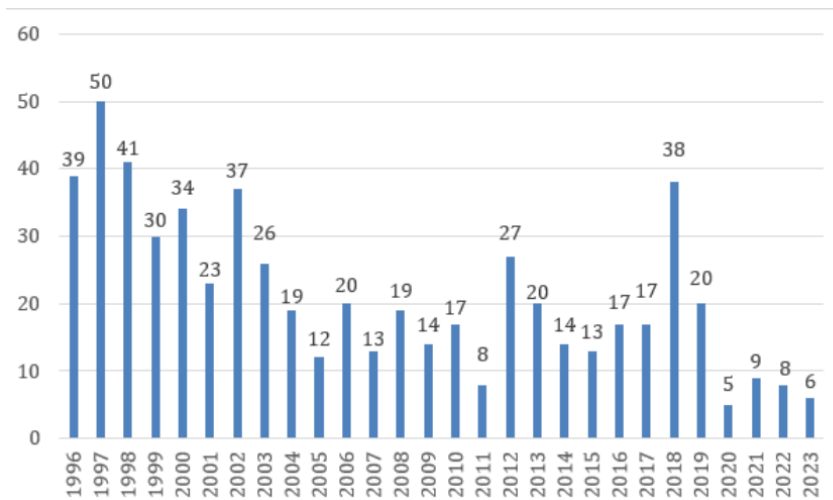

Рис. 2.1. Статистика заяв на консультацію в межах процедури вирішення спорів
Джерело: [162].

З 2020 року кількість консультацій досягла історичного мінімуму. На нашу думку, блокування апеляційного органу, як і перетворення системи вирішення спорів у межах СОТ, істотно вплинули на довіру до цієї міжнародної інституції та сподівання на її дієвість.

Не всі країни стали учасниками МРІА, зокрема це стосується США. Спори між країнами, що не приєдналися до МРІА, можуть вирішувати тільки за двосторонньою домовленістю. В цьому випадку сторони домовляються про робочі процедури та погоджуються з тим, що рішення арбітражу буде обов'язковим для виконання [152]. Згідно з результатами аналізу А. Махінової, сторони спору повинні погодити процедуру обрання арбітрів і проведення арбітражу. В умовах активного спору це може бути складно здійснити, знову ж таки, через можливі зловживання сторін. Саме тому низка країн погодили заздалегідь двосторонні домовленості щодо застосування арбітражу замість розгляду спору Апеляційним органом. У липні 2019 року ЄС та Канада погодили Угоду про тимчасовий апеляційний арбітраж (Interim Appeal Arbitration Arrangement). Схожу угоду було також укладено між ЄС і Норвегією в жовтні

2019 року. Зазначені угоди визначають порядок призначення арбітрів і процедуру перегляду спору, яка є схожою на розгляд Апеляційним органом [160]. Отже, цей інструмент не може замінити апеляційний орган, проте це зрушення засвідчує, що члени СОТ продовжують підтримувати дипломатичний вектор взаємовідносин.

Щодо виконання рішень органу з вирішення спорів

Цей процес А. В. Духневич описує так: рішення Групи експертів можуть бути виконані трьома способами: узгодження, компенсація та припинення дії поступок. Спочатку сторона, що порушила зобов'язання, повинна їх узгодити з рекомендаціями Групи експертів чи апеляційного органу. Якщо негайне виконання неможливе, надається розумний термін. Якщо зобов'язання не виконані в розумний термін, потерпіла сторона може вимагати компенсацію, яку також може запропонувати порушник. Якщо компенсація не надана, потерпіла сторона може звернутися до органу з вирішення спорів для отримання дозволу на припинення дії поступок чи інших зобов'язань за угодами СОТ, наприклад, збільшення тарифів на імпорту з країни-порушниці на суму, що відповідає завданій шкоді [152].

Після прийняття рішення групою експертів чи апеляційним органом є 30 днів, щоб орган з вирішення спорів затвердив чи не затвердив звіт, тобто прийняв чи не прийняв остаточне рішення. Після отримання «рішення» органу з вирішення спорів сторона повинна узгодити законодавство чи власні дії з рекомендаціями. Рекомендації необхідно виконати в «розумний строк», як, наприклад, було встановлено в рішенні *Ukraine – Ammonium Nitrate*. Згідно з правилами СОТ, розумним строком орієнтовно вважають 15 місяців з моменту затвердження рішення органом з вирішення спорів, але залежно від обставин кожної конкретної справи термін може бути й тривалішим [163]. Урешті-решт Україна виконала це рішення СОТ, хоч і з запізненням, проте воно не мало жодного сенсу, оскільки на імпорту добрив з РФ діяло ембарго.

Як зауважує А. Махінова, наше законодавство, загалом не передбачає можливості ініціювання будь-яких процедур на підставі рішення груп експертів/апеляційного органу, а перегляди можуть бути ініційовані лише за наявності вичерпних підстав, серед яких немає перегляду для «роботи над помилками», не кажучи вже про проведення розслідування щодо однієї компанії. Тому в кожному разі Україні доведеться добре зважити, як імплементувати рекомендації, зокрема й шляхом зміни законодавства [163].

Щодо наслідків невиконання рішень можна зазначити, що сторона, яка виграла спір і не дочекалася виконання рекомендацій СОТ стороною, що програла спір, має право вимагати компенсації або самостійно застосувати заходи у відповідь. Заходи у відповідь можуть бути як у формі додаткових мит чи квот, так і заборон щодо імпорту певного товару, причому неважливо, чи це найбільші коди імпорту чи ні.

Отже, нерозв'язаною лишається проблематика вирішення спорів у межах СОТ, пов'язана з блокуванням апеляційного органу. Крім того, це доволі тривала процедура, а впровадження рекомендацій СОТ у життя є також суперечливим процесом. Сторони можуть або маніпулювати, або максимально затягувати виконання рішень. З огляду на проаналізовані тези, видається, що дієвішим способом є оскарження рішення Комісії в судах у порядку адміністративного судочинства. Не можемо стверджувати, що це швидший процес, проте порядок виконання рішення є передбачуванішим для сторін.

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено порівняльно-правовий аналіз національного законодавства України та норм СОТ щодо процедур антидемпінгового, антисубсидійного та спеціального розслідування. Констатовано наявність

розбіжностей у змісті понять, правовому статусі учасників і процедурному регулюванні.

Розглянуто процесуальні аспекти проведення розслідувань, зокрема строки проведення розслідувань, періоду розслідувань, підготовки неконфіденційних версій документів, подання скарги про порушення і проведення процедури, прийняття рішення про порушення й проведення розслідування, реєстрація заінтересованих сторін, підготовка коментарів заінтересованих сторін до скарги, підготовка відповідей на запитальники, збір інформації від органів державної влади, проведення консультацій, слухань у межах розслідування, підготовка основних фактів і висновків, прийняття рішення за результатами розслідування, проведення переглядів заходів. Також визначено такі матеріальні аспекти розслідувань: національний товаровиробник, товар, що є об'єктом розслідування, імпорт товару в Україну, непередбачувані обставини, шкода, заподіяна національному товаровиробнику, причинно-наслідковий зв'язок, національні інтереси.

Встановлено, що ключові законодавчі акти України – закони «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» – потребують модернізації в частині гарантій процесуальної справедливості, чіткості регламенту етапів розслідувань і формалізації ролі Комісії.

Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення процедур підготовки та розгляду основних фактів і висновків, а також пропозицій щодо обов'язкового електронного документообігу та прозорого комунікування із заінтересованими сторонами. Здійснено аналіз судового оскарження рішень Комісії та оскарження в межах процедур СОТ, а також окреслено відмінність між цими двома видами оскаржень. Наведено аргументацію стосовно доцільності судового оскарження та проблематики оскарження в СОТ у зв'язку з блокуванням апеляційного органу.

РОЗДІЛ 3

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Правовий статус і повноваження Європейської комісії у сфері торговельного захисту

Згідно з даними офіційного вебсайту Європейської комісії, Європейська комісія є виконавчим органом Європейського Союзу. Її основні функції охоплюють: розроблення нових законів і політик, контроль за їх виконанням, управління бюджетом ЄС [164].

Комісія також забезпечує правильне застосування політики та законів ЄС у державах-членах, веде переговори щодо міжнародних угод від імені ЄС і розподіляє фінансування. Крім того, вона представляє інтереси ЄС на світовій арені, забезпечуючи скоординований підхід між країнами ЄС [165]. Фактично торговельний захист є частиною другого блоку – контролю за виконанням законів і політик.

Стаття 3 Договору про функціонування Європейського Союзу визначає, що торговельна політика ЄС є виключною компетенцією Союзу. Натомість ст. 207 Договору встановлює, що торговельна політика ЄС має ґрунтуватися на єдиних принципах [62, с. 40]. Тобто визначення торговельної політики Європейського Союзу покладено на органи ЄС, а регулювання здійснюють на наднаціональному рівні.

Торговельну політику ЄС можна розділити на три рівні (багатосторонній, двосторонній та автономний). На багатосторонньому рівні членство Європейського Союзу, а також його держав-членів у СОТ дає змогу ЄС брати участь у формуванні та впровадженні найбільш фундаментальних принципів і норм, що регулюють торгівлю серед 164 країн, які є членами цієї міжнародної

організації. ЄС також активний на двосторонньому рівні шляхом участі в переговорах про преференційні торговельні угоди з третіми країнами, тобто країнами, які не є членами ЄС. Зрештою, торговельна політика ЄС також передбачає автономний рівень, який охоплює заходи, пов'язані з торгівлею, що схвалені та реалізуються в межах ЄС. Кожен рівень має власні інструменти. Переговори про міжнародні договори та заходи з моніторингу/забезпечення їх виконання є інструментами, спільними для багатостороннього та двостороннього рівнів. Автономний рівень охоплює такі інструменти, як антидемпінгові заходи, компенсаційні заходи, захисні заходи, узагальнена система преференцій, стратегія доступу на ринок тощо [62, с. 40–41].

Європейська комісія має таку структуру:

- 1) політичні департаменти, відомі як Генеральні директорати з різних сфер політики. Вони розробляють, упроваджують і керують політикою, законодавством і фінансовими програмами ЄС;
- 2) сервісні департаменти, до компетенції яких належать конкретні адміністративні питанням;
- 3) виконавчі агентства, що керують програмами, створеними Комісією.

У структурі Комісії є окремий директорат – Directorate-General for Trade, який відповідає за політику ЄС у сфері торгівлі з країнами за межами ЄС. До його складу входять Комісіонер, генеральний директор і три заступники генерального директора.

Конкретні повноваження Європейської комісії у сфері торговельного захисту й застосування його інструментів визначають окремі нормативно-правові акти щодо кожного інструменту. Антидемпінгове й антисубсидійне законодавство ЄС було вперше прийнято 1968 року і з того часу кілька разів змінювалося. Чинні нормативно-правові акти, які формують правову основу антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань в ЄС, було прийнято в 2016 році, всі вони відповідають СОТ [166], а саме:

– Регламент (ЄС) 2016/1036 Європейського парламенту та Ради від 8 червня 2016 року про захист від демпінгового імпорту з країн, що не є членами Європейського Союзу (кодифікація) [167];

– Регламент (ЄС) 2016/1037 Європейського парламенту та Ради від 8 червня 2016 року про захист від субсидованого імпорту з країн, що не є членами Європейського Союзу (кодифікація) [168].

Оскільки захисні заходи, вважає В. Рімкус, полягають в односторонньому скасуванні або призупиненні дії тарифних поступок або інших зобов'язань щодо лібералізації торгівлі, які були раніше узгоджені, їх слід розглядати як виняток з цього принципу. Згідно з правилами СОТ, захисні заходи є тимчасовим захисним заходом, який застосовують до всього імпорту товару, на який поширюється дія заходу, незалежно від його походження. Щодо країн, які не є членами СОТ, захисні заходи можуть бути вибірковими, їх можуть застосовувати до товарів, що походять з певної країни. Усі зазначені принципи відображено у відповідних нормативно-правових актах ЄС. Крім того, ужиття заходів в ЄС потребує аналізу всіх зацікавлених сторін, тобто впливу заходів на виробників, користувачів і споживачів. Тобто захисних заходів може бути вжито лише тоді, коли це в інтересах ЄС [169, с. 27].

Захисні заходи в ЄС регулюють такі нормативно-правові акти:

– Регламент (ЄС) 2015/478 Європейського парламенту та Ради від 11 березня 2015 року про спільні правила імпорту (кодифікація) [170];

– Регламент (ЄС) 2015/755 Європейського парламенту та Ради від 29 квітня 2015 року про спільні правила імпорту з деяких третіх країн (нова редакція) [171];

– Регламент (ЄС) 2015/936 Європейського парламенту та Ради від 9 червня 2015 року про спільні правила імпорту текстильної продукції з деяких третіх країн, на які не поширюються двосторонні угоди, протоколи чи інші домовленості, або інші конкретні правила імпорту ЄС (нова редакція) [172].

Комісія несе відповідальність за розслідування скарг на демпінг від сторін у межах Європейського Союзу. Вона вирішує, чи є скарга обґрунтованою, і може запровадити тимчасові заходи на час проведення розслідування. Основою цих рішень є три умови: (1) докази демпінгу; (2) матеріальна шкода промисловості Співтовариства; (3) інтереси Співтовариства, тобто витрати на вжиття заходів не повинні бути непропорційними вигодам [173]. Комісія ініціює антидемпінгове розслідування шляхом публікації повідомлення в Офіційному віснику ЄС. Термін розслідування Комісії становить 14 місяців.

Скарга про порушення антидемпінгового розслідування повинна містити докази демпінгу, що завдає шкоди виробникам ЄС. Після отримання скарги Європейська комісія має 45 днів, щоб прийняти або відхилити її. Протягом цього періоду вона вивчає зміст скарги та консультується з так званим Антидемпінговим комітетом. Необхідність консультації з державами-членами передбачена всіма регламентами, що були зазначені вище. Регламенти передбачають створення Комітету, що складається з представників кожної держави-члена, під головуванням представника Комісії.

Засідання Комітету здебільшого проводять у Брюсселі. Однак, за необхідності, може бути проведено «письмові консультації». Комісія повинна повідомити про це держави-члени й надати їм час (щонайменше 10 робочих днів), протягом якого вони можуть прокоментувати представлені питання або запросити усну консультацію [174, с. 8–9].

Особливість проведення торговельних розслідувань в ЄС і застосування за їх результатами інструментів торговельного захисту витікає із суті ЄС як союзу певних держав [175]. Згідно із 42-м щорічним звітом Комісії, Європейському парламенту та Раді про антидемпінгову, антисубсидійну та захисну діяльність ЄС і використання інструментів торговельного захисту третіми країнами, спрямованих проти ЄС, 2023 року законодавство ЄС містить низку положень, спрямованих на забезпечення збалансованого застосування антидемпінгових та антисубсидійних правил ЄС до всіх зацікавлених сторін. Ці положення

охоплюють «тест на відповідність інтересам ЄС» і «правило меншого мита», які виходять за межі зобов'язань ЄС у СОТ. «Тест на відповідність інтересам ЄС» передбачає, що захисні заходи не можуть бути застосовані, якщо суперечать економічним інтересам ЄС. Це вимагає аналізу всіх задіяних економічних інтересів, зокрема інтересів промисловості ЄС та її постачальників, кінцевих користувачів, споживачів і трейдерів відповідного продукту [176]. Якщо порівнювати з українським законодавством, то прослідковується певна подібність, адже, попри відсутність такого прямого положення в угодах СОТ, в українському законодавстві щодо торговельного захисту також є концепція аналізу національних інтересів, а Міністерство у своїх основних фактах і висновках зобов'язане аналізувати критерії національного інтересу.

Правило меншого мита вимагало, щоб заходи, запроваджені ЄС, завжди були нижчими за демпінгову або субсидійну маржу, якщо нижча ставка мита була достатньою для усунення шкоди, якої зазнає промисловість ЄС [176]. Абсолютно таке саме положення міститься в ч. 11 ст. 14 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [33].

Якщо скарга містить достатньо доказів, Комісія проведе постійну експертизу перед прийняттям остаточного рішення про початок розслідування. Комісія зв'яжеться з усіма відомими виробниками подібного товару в ЄС, щоб дізнатися їхню позицію щодо можливого початку розслідування, а також з відомими європейськими та національними асоціаціями. На основі отриманих відповідей Комісія дійде висновку, чи є виробники з ЄС, які подали скаргу, достатньо репрезентативними [177, с. 35–36].

Якщо є чимало охочих брати участь у розслідуванні, Комісія може застосовувати вибіркові методи. У повідомленні про початок розслідування сторонам запропонують висловити свої зауваження до того, як буде прийнято будь-яке рішення щодо остаточної вибірки. Вибіркові методи означають, що Комісія аналізує виключно ті відповіді на запитальник, які були подані від сторін, що потрапили до вибірки. Вибіркові методи є доволі актуальними для

ЄС, оскільки розслідування порушують від імені всіх країн – членів ЄС, а отже, у кожній країні значною є кількість виробників й імпортерів, що мають відношення до товару, який є об'єктом розслідування.

Після того, як Комісія приймає рішення про початок антидемпінгового розслідування, повідомлення про початок розслідування публікують в Офіційному віснику ЄС. Після цього Комісія надсилає запитальники – виробникам ЄС, експортерам, пов'язаним і непов'язаним імпортерам, постачальникам і споживачам. Цим сторонам надають 30–37 днів для відповіді на запитальник. Потім Комісія аналізує відповіді на запитальники й оцінює, чи відповідає потенційне застосування заходів загальним інтересам ЄС. Комісія може запровадити тимчасові заходи протягом останніх восьми місяців після ініціювання та повинна ухвалити остаточне рішення протягом 14 місяців після ініціювання. Якщо скарга не містить достатніх доказів, які за результатами первинного розгляду вказують на демпінг, шкоду та причинно-наслідковий зв'язок, підстави для відхилення будуть ретельно обґрунтовані й надані заявникам для коментарів до прийняття остаточного рішення. Офіційне відхилення скарги оформлюють у вигляді рішення Комісії [177, с. 35–36].

Процес проведення розслідувань схожий на процес в Україні, проте основна відмінність полягає в тому, що в ЄС розслідування проводить і рішення за результатами проведеного аналізу приймає Європейська комісія, проте збір документів та їхній аналіз здійснює Департамент з торгівлі, а голосування за проміжні чи остаточні заходи проводить Консультативний комітет з осіб, що представляють країни – члени ЄС, натомість в Україні розслідування проводить центральний орган виконавчої влади – Міністерство, а рішення за результатами розслідування приймає спеціально створений орган – Комісія, що охоплює представників різних органів в Україні. Водночас в ЄС є додатковий етап – проведення консультацій з органами країн-членів ЄС щодо порушення розслідування, в Україні така стадія не може бути передбачена.

Особливість проведення торговельних розслідувань Європейською комісією також полягає в тому, що Комісія публікує більшість документів, підготовку яких вона здійснює, на офіційному вебсайті. До прикладу, публікують такі документи, як стислий огляд скарги національного товаровиробника, запитальник для заінтересованих сторін. Зазначені документи є «закритими» в межах розслідувань, яке проводять в Україні, і надають виключно заінтересованим сторонам. Водночас заінтересовані сторони в Україні не мають доступу до текстів запитальників для інших сторін. На нашу думку, таке обмеження не є доцільним, адже документи, підготовку яких здійснює орган розслідування, не містять конфіденційної інформації, проте дадуть сторонам розуміння, яку інформацію слід очікувати, що буде надана в межах розслідування, щоб на цій основі підготувати свої аргументи.

3.2. Перспективи розвитку системи торговельного захисту в Україні у зв'язку з набуттям членства в ЄС

Україна послідовно демонструє прагнення до інтеграції з Європейським Союзом. Вже у 1993 році Верховна Рада визначила членство в ЄС як перспективну мету зовнішньої політики, передбачивши укладення Угоди про партнерство і співробітництво як перший крок до асоційованого, а згодом і повного членства [178; 179, с. 15]. Важливим етапом стало підписання Угоди про асоціацію 27 червня 2014 року. А 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС, що стало знаковим рішенням лідерів 27 країн-членів ЄС [180, с. 37].

Після прийняття цих документів статус України в перспективі ЄС змінювався. Перші глобальні зміни для економіки України відбулися внаслідок прийняття Угоди про асоціацію, основна частина якої присвячена торгівлі, економічному та галузевому співробітництву. Оскільки Угода про асоціацію

містить відсилки до джерел права ЄС, Україна підписавши цю угоду погодилась на норми права ЄС [181].

На думку К. О. Нечипорука та Р. І. Щерби, важливим елементом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є положення про створення поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі (ЗВТ), що передбачає суттєву лібералізацію торгівлі та гармонізацію законодавства. Робота над створенням ЗВТ включає в себе наступні ключові аспекти:

- Лібералізація торгівлі товарами: поступове скасування Україною та ЄС ввізних мит на значну частину товарів, що імпортуються на ринки одна одної, що сприяє збільшенню обсягів двосторонньої торгівлі.

- Правила визначення походження товарів: впровадження чітких правил визначення походження товарів, що є важливим для застосування торговельних преференцій та уникнення зловживань.

- Гармонізація технічних регламентів та стандартів: узгодження Україною своїх технічних регламентів, процедур оцінки відповідності, санітарних, фітосанітарних заходів та заходів безпеки харчових продуктів з європейськими [182]. Це дозволить українським виробникам промислових товарів, сільськогосподарської та харчової продукції експортувати свою продукцію до ЄС без необхідності додаткової сертифікації, що значно спрощує доступ до ринку ЄС.

- Лібералізація торгівлі послугами: встановлення сторонами найбільш сприятливих умов доступу до своїх ринків послуг, що сприятиме розвитку сфери послуг та залученню інвестицій.

- Державні закупівлі: впровадження Україною правил ЄС у сфері державних закупівель, що поступово відкриє для українських підприємств ринок державних закупівель ЄС, забезпечуючи прозорість та конкуренцію.

- Митні процедури: спрощення митних процедур, що сприятиме швидшому та ефективнішому переміщенню товарів через кордон, а також

попередженню шахрайства, контрабанди та інших правопорушень у сфері транскордонного переміщення вантажів.

– Захист інтелектуальної власності: посилення Україною захисту прав інтелектуальної власності, що сприятиме залученню інновацій та інвестицій у креативні індустрії [183, с. 6–7].

Перший пункт цього списку стосується тарифного регулювання. Попри те, що інструменти торговельного захисту є тарифними, оскільки за їхніми результатами застосовують мито, створення зони вільної торгівлі не передбачає відмову від інструментів торговельного захисту та їх застосування. Це особливі види мита, які застосовують лише у випадку існування недобросовісної конкуренції або значного зростання обсягів імпорту, мають на меті захист ринку, не є інструментом загального врегулювання та врівноваження виробників і наповнення бюджету. Інструменти торговельного захисту – це фактично єдині інструменти, дозволені угодами СОТ та Угодою про асоціацію. Наприклад, ст. 31 Угоди про асоціації дозволяє застосовувати спеціальні заходи, проте дія таких заходів закінчиться наприкінці періоду, встановленого для такого товару у Додатку I-D до цієї Угоди [184; 185, с. 93].

Процес наближення ринку України до європейських стандартів триває, проте деякі питання міжнародної торгівлі, в першу чергу система торговельного захисту, потребують подальшого реформування. У контексті Угоди про асоціацію, а саме її частини, що регулює антидемпінгові та компенсаційні заходи, Україна та ЄС погодилися дотримуватися правил Світової організації торгівлі. Це включає в себе виконання вимог статті VI ГАТТ 1994, а також відповідних угод СОТ, що стосуються антидемпінгових заходів та субсидій. Додатково Україна та ЄС домовилися про додаткові вимоги для забезпечення справедливості та обґрунтованості застосування захисних заходів, включаючи прозорість, врахування суспільних інтересів, застосування правила меншого розміру мита, механізм перегляду та проведення консультацій [186, с. 26]. Залишилася також інституційна система торговельного захисту України –

Україна зберегла за собою право порушувати та проводити торговельні розслідування, така компетенція відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» (ст. 3, 5) [33] належить Міністерству економіки, довкілля та сільського господарства України та Міжвідомчій комісії з міжнародної торгівлі. Оскільки Україна стала членом СОТ до укладення Угоди про асоціацію, законодавство про торговельний захист не зазнало змін після підписання Угоди про асоціацію. Отже, у частині торговельного захисту Угода про асоціацію не принесла новел в українське законодавство, а торговельні розслідування проводили і проводять відповідно до усталеної процедури, передбаченої законодавством України.

Після набуття статусу кандидата в члени ЄС Україна продовжує виконувати Угоду про асоціацію. Фактично набуття статусу кандидата в члени ЄС означає, що сторони офіційно розпочинають процес переговорів, проте особливих поступок поки не відбувається. З набуттям цього статусу ЄС визначив сім блоків реформ, виконання яких Євросоюз визначив як умову того, що статус кандидата збережеться:

- реформа Конституційного Суду України;
- продовження судової реформи;
- антикорупція, включно з призначенням керівника Спеціальної антикорупційної прокуратури;
- боротьба з відмиванням коштів;
- втілення антиолігархічного закону;
- узгодження аудіовізуального законодавства з європейським;
- зміна законодавства про нацменшини [187, с. 35].

Питання торгівлі не охоплені зазначеними блоками, оскільки українське законодавство щодо торгівлі почало адаптуватися до європейського задовго до набуття статусу члена, а точніше – після прийняття Угоди про асоціацію.

Проте інші події ще більше зблизили ринки України та ЄС. Після початку повномасштабного вторгнення держави-агресора на територію України, вдалося

відчутти певну єдність з ринком ЄС. Європейський парламент і Рада прийняли Регламент № 2022/870 про тимчасові заходи з лібералізації торгівлі [188], призупинивши дію багатьох торговельних обмежень, зокрема мита на промислову продукцію, систему вхідних цін на фрукти та овочі, тарифні квоти на сільськогосподарську продукцію, антидемпінгові мита та глобальні захисні заходи щодо українських товарів. Ринок ЄС для України ще не був настільки відкритим, однак Україна не прийняла схожих дзеркальних рішень.

Згодом, у травні 2024 року, ЄС вирішив продовжити призупинення ввізних мит і квот для українського експорту ще на рік. Враховуючи протести фермерів, ЄС, на відміну від двох попередніх років, зберіг безмитну торгівлю з Україною, але з певними обмеженнями. Згідно з аналізом, який здійснили М. Лизун, К. Віталішова, К. Борсекова, для захисту власного ринку ЄС запровадив такі два механізми:

1. Посилений захисний механізм: базується на постійному моніторингу, що дозволяє Єврокомісії оперативно вводити будь-які захисні заходи у разі виявлення певних умов.

2. Автоматичний захисний механізм: новий механізм, що передбачає автоматичне відновлення квот у випадку перевищення імпортом м'яса птиці, вівса, яєць, круп, цукру, меду та кукурудзи середнього показника за другу половину 2021, 2022 та 2023 років [189, с. 310].

За даними Міністерства, обсяг взаємного товарообігу між Україною та ЄС зріс з 41 % до початку повномасштабного вторгнення [190] до 56 % від загального обсягу торгівлі України [191]. Проте, відповідно до статистичних даних, ЄС був найбільшим торговельним партнером України ще до початку повномасштабного вторгнення, що знову ж таки було пов'язано з воєнними діями на сході України, анексією Автономної Республіки Крим і намаганням українських експортерів шукати інші шляхи експорту замість країн СНД. Водночас, зауважує В. Качан, це мало надзвичайне значення для України. В цей час Україна втратила можливість експортувати товари через Чорне море, що

змусило її швидко переорієнтуватися на більш дорогі та складні сухопутні маршрути. В умовах обмеженого доступу до інших ринків, рішення Брюсселя про розширення доступу на ринок ЄС стало життєво важливим для підтримки української економіки [192; 193, с. 27]. Отже, запровадження скасування мит і квот на експорт українських товарів продемонструвала ситуацію в торговельних відносинах України та країн – членів ЄС, коли Україна стане членом ЄС.

Набуття повноцінного членства України в ЄС зумовить значні зміни. По-перше, Україна отримає поліпшений доступ до внутрішнього ринку ЄС, а також до інших 162 країн – членів СОТ, оскільки, вступаючи в СОТ, Україна отримала менше преференцій, аніж ЄС. Україна і ЄС матимуть єдиний митний тариф, у межах якого для України будуть усунуті митні й нетарифні бар'єри в торгівлі з іншими країнами – членами ЄС [180, с. 38]. Наразі в Україні щодо деяких європейських країн діють мита, які забезпечують надходження до бюджету. Однак після вступу до ЄС такі мита вже не будуть діяти у зв'язку з єдиним митним тарифом і відсутністю бар'єрів у торгівлі. Своєю чергою приєднання до єдиного тарифу з ЄС перерозподілить усі тарифні ставки для України перед третіми особами, а отже, буде змінено розподіл надходжень до бюджету з імпорту товарів.

По-друге, Україна втратить будь-які преференції з країнами СНД, однак, з огляду на актуальний товарообіг між Україною та цими країнами, очікується, що такі втрати не будуть суттєвими. Проте, оскільки в ЄС більше укладено торговельних угод про вільну торгівлю, ніж наразі укладено між Україною і третіми країнами, під час вступу до ЄС Україна отримає більше коло країн зі спрощеними умовами торгівлі, що, безумовно, позитивно позначиться на експортних можливостях українських компаній та їхній конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

По-третє, зміни очікуватимуть Україну й у контексті системи пільг. Наразі Україна для більшості країн є країною, що розвивається, а отже, вона користується певними пільгами – нульовими або зниженими тарифами на

експорт товарів до таких країн (передусім США, Австралія, Японія, Канада) [194]. Своєю чергою, приєднавшись до ЄС, Україна отримає статус розвиненої країни і Загальна система пільг (GSP) вже не буде доступна для України, що може негативно позначитися на обсягах експорту.

По-четверте, є сподівання, що Україна може отримати кращу позицію в переговорах у торговельних відносинах з третіми країнами. Торгові інтереси України стануть інтересами ЄС, відповідно, Європейська комісія буде представляти, зокрема, інтереси України в межах єдиної переговорної позиції ЄС.

По-п'яте, з огляду на зазначене вище, українським компаніям стане складніше конкурувати на ринку ЄС – українські виробники конкуруватимуть не лише між собою, а й з європейськими компаніями, які можуть мати покращені технології виробництва чи вищий рівень довіри від споживачів. Крім цього, для виходу на ринок українським компаніям необхідно буде інвестувати в модернізацію виробництва, підвищувати витрати на покращення якості продукції відповідно до вимог ЄС. Очікується, що деякі галузі чи компанії не зможуть адаптуватися до нових умов і можуть втратити позиції.

По-шосте, членство в ЄС надасть можливість не лише отримати поліпшений доступ до зовнішніх ринків і ринку ЄС, а також забезпечить захист внутрішнього ринку – застосування заходів торговельного захисту щодо України зі сторони країн – членів ЄС буде неможливим.

Варто наголосити, що ключовою зміною в сфері торговельного захисту для України в разі приєднання до ЄС стане передача частини владних повноважень у цій галузі європейським інституціям. Повноваження щодо проведення торгових розслідувань буде передано від Міністерства до Європейської комісії, що ускладнить застосування антидемпінгових, компенсаційних і захисних мит, оскільки для порушення торговельного розслідування в ЄС висувають жорсткіші умови, ніж зараз діють в Україні:

1. Підтримка національного товаровиробника – що більший ринок, то підтримку більшої кількості компаній потрібно отримати, щоб забезпечити необхідний «прохідний» відсоток сукупного обсягу виробництва виробників, що виступають за порушення торговельного розслідування та застосування заходів. Наприклад, аналогічно вимогам в Україні, для порушення антидемпінгового розслідування в ЄС скаржнику потрібно мати підтримку від виробників Союзу, сукупний обсяг виробництва яких становить понад 50 % від загального обсягу виробництва подібного продукту, виробленого цією частиною галузі промисловості Союзу. Може бути ситуація, коли для певних галузей промисловості в Україні є лише декілька виробників, які за поточного регулювання порушення антидемпінгових розслідувань могли мати необхідний рівень підтримки для подання скарги, проте в ЄС таких виробників може бути значно більша кількість, і якщо український виробник планує ініціювати порушення антидемпінгового розслідування, йому потрібно буде отримувати підтвердження скарги в значній кількості компаній, а отже, можливо, навіть врахувати протилежні інтереси європейських виробників. Оскільки імпорт з третіх країн може бути неоднорідним, тобто завозитися лише в певні країни ЄС, проте не завозитися в інші, це також може вплинути на зацікавленість виробників з інших країн – членів ЄС щодо підтримки скарги. Зазначений факт має важливе значення в спеціальних розслідуваннях, де обсяги імпорту мають вирішальне значення.

2. Подібний товар – торговельні розслідування порушують щодо подібного товару. Різні виробники виробляють різний товар, що може мати певні особливості з позицій технології виробництва, фізичних властивостей, що, зрештою, позначається на вподобаннях споживачів. У процесі пошуку українським скаржником підтримки його скарги в інших виробників ЄС він може постати перед уточненням товару – об'єкта розслідування, його розширення чи, навпаки, звуження. У цьому випадку інтереси українського виробника може бути порушено.

3. Заподіяння шкоди – оскільки національною промисловістю стане промисловість ЄС, а не лише України, аналіз шкоди необхідно буде здійснювати щодо всіх країн – членів ЄС. У цьому випадку важливу роль відіграє географія імпорту до ЄС у розрізі країн імпорту. Значний імпорт до України буде мати відчутніший негативний вплив на національних виробників в Україні, проте може не мати жодного впливу в інших країнах. Водночас Європейська комісія має проводити сукупний аналіз, тому інтереси всіх країн буде враховано під час визначення того, чи спричиняє імпорт шкоду для національного товаровиробника ЄС. Знову ж таки, це може негативно позначитися на можливості українських виробників ініціювати торговельне розслідування.

4. Національні інтереси – Європейська комісія має враховувати інтереси ЄС, що означає загальні економічні інтереси ЄС. Тобто в разі порушення розслідування будуть аналізувати не лише інтерес України в застосуванні заходів, а й інтерес загалом ЄС, що серед іншого також ураховує міжнародні інтереси ЄС. Отже, і в цьому контексті для українських виробників допуск до торговельного захисту є вищим.

Крім цього, наявні певні процесуальні аспекти, що можуть стати перешкодою. Зокрема, ідеться про листування з Європейською комісією, що буде відбуватися офіційною мовою (англійською, німецькою або французькою), що створює певні бар'єри для дотримання процесуальних строків у межах розслідувань. Це спричинить подовження часового проміжку й ресурсів залученості українських виробників до проведення розслідувань. Додатково, у зв'язку з територіальною віддаленістю офісу Європейської комісії, подовжиться час надсилання оригіналів документів, що теж впливає на процесуальні строки. З огляду на те, що ЄС є основним торговельним партнером України станом на дату цієї роботи, набуття членства в ЄС має більше переваг і вигод для України з позицій торговельних відносин.

Отже, членство в ЄС відкриває перед Україною нові можливості для економічного розвитку, але водночас ставить певні завдання, зокрема щодо

підтримки національного виробництва. Україна втратить самостійність у питаннях ініціювання розслідувань щодо антидемпінгових, компенсаційних та захисних заходів, і буде змушена співпрацювати з виробниками з інших країн ЄС. Попри це, спільний ринок з ЄС може позитивно вплинути на наповнення українського бюджету.

З метою адаптації законодавства України у сфері торговельного захисту до положень права ЄС та його модернізації, з огляду на сучасну міжнародну практику проведення торговельних розслідувань, Міністерство розробило нові законопроекти у сфері торговельного захисту [195; 196]. Кабінет Міністрів схвалив такі законопроекти:

1) «Про захист від демпінгового імпорту» (нова редакція Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту») (№ 4132 від 21 вересня 2020 року) [197];

2) «Про захист від субсидованого імпорту» (нова редакція Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту») (№ 4133 від 21 вересня 2020 року) [198];

3) «Про захисні заходи» (нова редакція Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну») (№ 4134 від 21 вересня 2020 року) [199].

25 квітня 2024 року ці законопроекти знято з розгляду у Верховній Раді України, що свідчить про незацікавленість законодавця у реформуванні сфери торговельного захисту та неперіоритетності питання в умовах воєнного стану. Водночас оновлення законодавства є критично важливим, з огляду на всі недоліки, що були зазначені в цій роботі. Проте оскільки такі законопроекти були підготовлені до введення воєнного стану, наразі вони є прикладом нормативної інфляції: коли норми ще не діють, проте вже не зовсім є актуальними [200]. Законопроекти передбачають низку важливих змін з метою розширення можливостей захисту від недобросовісного імпорту та збільшення його обсягів, зменшення фінансового навантаження на бізнес під час підготовки

матеріалів для захисних розслідувань, встановлення чітких часових рамок для процедурних етапів розслідувань, гарантування проведення консультацій за запитом заінтересованих сторін, запровадження механізму забезпечення сплати попередніх захисних мит, уточнення повноважень компетентних органів та удосконалення правової бази, включаючи затвердження положення про Комісію [1].

Прийняття відповідних законів надало б можливість частково усунути невідповідності та прогалини в законодавстві про торговельний захист і підвищити ефективність проведення Міністерством та Комісією торговельних розслідувань, краще захистити інтереси заінтересованих сторін, підвищити рівень передбачуваності результатів розслідувань для сторін тощо.

Висновки до розділу 3

У розділі обґрунтовано напрями вдосконалення правового регулювання системи торговельного захисту в Україні, з огляду на стандарти СОТ та євроінтеграційні зобов'язання. Описано структуру й повноваження Європейської комісії у сфері торговельного захисту.

Окреслено, як зміниться торговельний захист в Україні після набуття членства в ЄС, а саме відбудеться передання частини суверенітету. Повноваження щодо проведення торговельних розслідувань будуть передані від Міністерства до Європейської комісії, що суттєво ускладнить застосування антидемпінгових, компенсаційних і захисних мит, з огляду на те, що для порушення торговельного розслідування в ЄС висувають жорсткіші умови, ніж наявні в Україні.

Сформульовано висновки, що набуття повноцінного членства України в ЄС зумовить значні зміни, а саме:

- Україна отримає поліпшений доступ до внутрішнього ринку ЄС, а також до інших 162 країн – членів СОТ;
- Україна втратить будь-які преференції з країнами СНД, однак, з огляду на актуальний товарообіг між Україною та цими країнами, очікується, що такі втрати не будуть суттєвими;
- приєднавшись до ЄС, Україна отримає статус розвиненої країни, і Загальна система пільг (GSP) уже не буде доступна для України, що може негативно позначитися на обсягах експорту;
- Україна може отримати кращу позицію в переговорах у торговельних відносинах з третіми країнами;
- українським компаніям стане складніше конкурувати на ринку ЄС – українські виробники конкуруватимуть не лише між собою, а й з європейськими компаніями, які можуть мати покращені технології виробництва чи вищий рівень довіри від споживачів;
- членство в ЄС надасть можливість не лише отримати поліпшений доступ до зовнішніх ринків і ринку ЄС, а також забезпечить захист внутрішнього ринку – застосування заходів торговельного захисту щодо України зі сторони країн – членів ЄС буде неможливим.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретико-правове узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягає в розробленні комплексного підходу до вдосконалення правового регулювання застосування інструментів торговельного захисту СОТ в Україні.

За результатами дослідження сформовано такі основні висновки:

1. Сформульовано авторське визначення поняття торговельного захисту, яке становить сукупність передбачених угодами СОТ та національним законодавством інструментів, які застосовує країна імпорту у відповідь на добросовісні або недобросовісні дії іноземних виробників та/або експортерів і які є додатковими торговельними бар'єрами, запровадженими з метою захисту національного товаровиробника й урівноваження торговельного балансу. Визначено, що торговельний захист охоплює інструменти, які втілено в застосуванні компетентними органами трьох видів заходів: антидемпінгових, антисубсидійних (компенсаційних), захисних (спеціальних).

Обґрунтовано, що торговельний захист регулюється трьома угодами СОТ, які утворюють систему торговельного захисту: Угода про застосування статті VI Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року, Угода про субсидії та компенсаційні заходи, Угода про захисні заходи. Виявлено, що зазначені угоди мають спільну мету – захист національних виробників товарів чи то від нечесних торговельних практик з боку іноземних компаній, чи то від аномального зростання обсягів імпорту, встановлюють основні принципи регулювання торговельних відносин між країнами-членами у сфері торговельного захисту та є орієнтиром для країн під час підготовки та прийняття національного законодавства.

2. Визначено, що система спеціального законодавства України у сфері торговельного захисту організована за чітким принципом: кожен закон регулює окремий вид торговельних розслідувань, що забезпечує спеціалізацію та

ефективність регулювання. Встановлено, що систему законів, що врегульовують питання інструментів торговельного захисту в Україні, складають наступні: «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну», а предмети регулювання останніх трьох законів формують систему торговельного захисту України.

Сформульовано поняття системи торговельного захисту України як сукупності правових, економічних та інституційних заходів і механізмів, які застосовує держава в особі уповноважених органів державної влади (суб'єкти системи торговельного захисту) в межах антидемпінгових, антисубсидиційних та спеціальних розслідувань з метою захисту внутрішнього ринку від імпорту товарів з третіх країн.

Здійснено порівняльний аналіз чинного законодавства України та норм СОТ стосовно порядку проведення антидемпінгових, антисубсидиційних і спеціальних розслідувань. Виявлено відмінності у визначеннях, правах й обов'язках учасників, а також у процесуальних аспектах. Встановлено, що чинне національне законодавство частково відтворює положення відповідних угод СОТ, однак потребує вдосконалення в частині процедурного забезпечення, визначення повноважень органів і формалізації гарантій заінтересованих сторін.

Розкрито правовий статус різних учасників торговельних розслідувань, їхні повноваження, а також визначено перелік суб'єктів, залучених до торговельних розслідувань. Аргументовано, що антидемпінгові, антисубсидиційні та спеціальні розслідування проводяться такими органами, як Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі та Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України, які наділені дискреційними повноваженнями, що створюють потенційні ризики для зловживань цими органами. Акцентовано на важливості розмежування діяльності зазначених

органів і заборони перебирання на себе функцій іншого органу для забезпечення принципу справедливості й об'єктивності.

3. Визначено, що торговельний захист в Україні виявляється через державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні заходи у вигляді мита є методами тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Водночас сформульовано висновок, що спеціальні заходи у вигляді квот є нетарифним методом регулювання ЗЕД. Встановлено ознаки зовнішньоекономічної діяльності, які притаманні торговельному захисту, а саме 1) обов'язкова наявність іноземного елемента та 2) це є господарська діяльність. Проте визначено також відмінні ознаки: 1) торговельний захист у контексті законів України може бути застосовано виключно до діяльності, яку здійснюють на території України, 2) обов'язковою ознакою діяльності, що може бути предметом торговельного захисту в Україні, є перетин товарами митного кордону України.

4. З'ясовано та охарактеризовано процедурні етапи антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань, до яких віднесено: подача скарги про порушення і проведення розслідування та проведення антидемпінгової та антисубсидійної процедур, прийняття рішення про порушення і проведення розслідування, реєстрація заінтересованих сторін, підготовка коментарів заінтересованих сторін до скарги, підготовка відповідей на запитальники, збір інформації від органів державної влади, проведення слухань у межах розслідування, підготовка основних фактів і висновків, прийняття рішення за результатами розслідування, проведення переглядів антидемпінгових та антисубсидійних заходів.

Аргументовано, що торговельні розслідування можна вважати квазісудовими процесами, зокрема тому, що їх здійснюють за чітко визначеною процедурою, яка передбачає подання скарги, проведення розслідування, збору доказів, аналіз ринку, визначення наявності демпінгу/субсидій/зростання обсягів імпорту та посилення його впливу на національну економіку, рішення за

результатами розслідувань приймають на основі доказів, воно передбачає залучення сторін та їх представників.

Виявлено проблематику в питаннях строків процедурних етапів торговельних розслідувань і впливу перенесення цих строків на присічні строки розслідувань, що передбачені законодавством України. Також обґрунтовано, які положення етапу заповнення запитальників заінтересованими сторонами потребують доопрацювання, а саме варто збільшити 37-денний строк надання відповідей на запитальники, а також підготувати спрощені запитальники для пов'язаних сторін заінтересованих сторін.

Встановлено та охарактеризовано матеріальні аспекти розслідувань, такі як визначення національного товаровиробника, визначення товару, що є об'єктом розслідування, імпорт товару в Україну, шкода, завдана національному товаровиробнику, причинно-наслідковий зв'язок між імпортом та шкодою, захист національних інтересів. Доведено, що чинна практика уповноважених органів має недоліки в частині доведення шкоди, обґрунтованості розрахунків демпінгової маржі, правової визначеності строків і підстав припинення чи продовження розслідувань.

Визначено поняття елементів доказування як фактів, припущень чи гіпотез, що потребують доведення, стосуються певної сфери діяльності суб'єктів торговельних розслідувань, утворюючи склад розслідування, на основі яких може бути сформовано остаточний висновок у межах розслідування. Визначено перелік елементів доказування торговельних розслідувань, а саме: національний товаровиробник; товар, що є об'єктом розслідування; імпорт товару в Україну; шкода, заподіяна національному товаровиробнику; причинно-наслідковий зв'язок; національні інтереси.

Сформульовано новели українського законодавства, порівняно з актами СОТ: 1) щодо визначення субсидій – встановлено, що ключовим відмінним елементом є твердження про те, що підтримку державного органу будуть вважати субсидією тільки в тому випадку, коли компанія отримує пільги

(прибутки); 2) щодо слухань – є окремою і додатковою правомочністю заінтересованих сторін розслідувань в Україні, що засвідчує бажання підвищити прозорість і залученість учасників у процес.

5. З'ясовано, що оскільки спеціальні розслідування належать до системи торговельного захисту, порядок проведення такого типу розслідувань відбувається на кшталт проведення антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань загалом, проте відрізняється деякими процедурними та матеріальними аспектами.

Визначено відмінності процедури проведення спеціальних розслідувань й антидемпінгових та антисубсидійних, зокрема в частині строку проведення розслідування, визначення періоду розслідування, а також періоду, протягом якого можуть застосовувати заходи, перегляд заходів, проведення консультацій, визначення національного товаровиробника, аналізу обсягів імпорту (відповідно до практики СОТ необхідно доводити не лише наявність певних непередбачуваних обставин щодо зростання обсягів імпорту, а також зв'язок між цими обставинами та зростанням обсягів імпорту в майбутньому), поняття шкоди (на противагу антидемпінговим та антисубсидійним розслідуванням, що передбачають встановлення істотної шкоди, заподіяної національному товаровиробнику, в рамках спеціальних розслідувань потрібно встановити факт заподіяння значної шкоди).

Обґрунтовано думку, що період проведення спеціального розслідування мав би тривати не менше ніж рік, оскільки Міністерству, як і в межах антидемпінгових та антисубсидійних розслідувань, потрібно дослідити практично всі ті ж елементи доказування; окрім цього, спеціальні розслідування порушують незалежно від країни походження товарів, тобто зі всіх країн, і це впливає на кількість заінтересованих сторін розслідування, згодом – на кількість коментарів й аргументів, які потрібно аналізувати.

Аргументовано, що під час застосування спеціальних заходів за результатами розслідування потрібно враховувати, крім інтересів споживачів,

також міжнародні інтереси України, щоб не ставити під загрозу експортно орієнтовані сектори національної економіки, з огляду на ризик застосування проти України засобів торгової компенсації відповідно до права СОТ.

Надано рекомендації для заінтересованих сторін спеціального розслідування щодо особливостей підготовки неконфіденційної версії кожного поданого сторонами документа з детальним поясненням щодо кожного пункту стосовно підстави конфіденційності (комерційна таємниця, захищена законом, інформація контрагентів, дані внутрішнього бухгалтерського обліку тощо).

6. Обґрунтовано недосконалість механізмів оскарження рішень у сфері торговельного захисту, зокрема недостатню ефективність судового контролю. Обґрунтовано висновок, що під час визначення предмета позову під час оскарження рішень Комісії за результатами розслідувань необхідно доповнювати його таким елементом, як «зобов'язати Комісію вчинити дії», для ефективного захисту порушених прав.

З'ясовано, що наразі другий спосіб оскарження рішень Комісії – у межах процедури оскарження СОТ не є ефективним через блокування призначення нових суддів в апеляційний орган СОТ, а створення МРІА не розв'язує проблеми, оскільки не всі країни стали учасниками МРІА, зокрема США. Тим не менш, зроблено висновок, що більш дієвим способом є оскарження рішення Комісії в судах у порядку адміністративного судочинства.

Підтверджено, що виконання рішень органу з вирішення спорів СОТ створює складність для заінтересованих сторін, оскільки наше законодавство не передбачає можливості ініціювання будь-яких процедур на підставі таких рішень, а перегляди можуть бути ініційовані лише за наявності вичерпних підстав.

7. Встановлено, що Європейська Комісія є виконавчим органом Європейського Союзу та відіграє центральну роль у формуванні та реалізації торговельної політики ЄС, включно з використанням інструментів торговельного захисту. Визначено, що особливістю застосування інструментів

торговельного захисту є проведення «тесту на відповідність інтересам ЄС» та використання «правила меншого мита».

Визначено, що на відміну від України, де розслідування проводить центральний орган виконавчої влади (Міністерство), а рішення приймає спеціально створена Комісія з представників різних органів, в ЄС повний цикл розслідування (від ініціації до прийняття рішення) здійснює Європейська Комісія. Додатково з'ясовано, що Європейська Комісія публікує більшість документів, пов'язаних з розслідуваннями, на своєму офіційному вебсайті, в той час як в Україні така інформація, як правило, є закритою і надається лише заінтересованим сторонам.

8. Сформульовано перспективи трансформації системи торговельного захисту України у зв'язку з євроінтеграційними зобов'язаннями та набуттям членства в ЄС. Обґрунтовано, що передання повноважень щодо торговельних розслідувань від українського Міністерства до Європейської комісії ускладнить застосування антидемпінгових, компенсаційних і захисних мит, зокрема тому, що умови для початку таких розслідувань в ЄС є суворішими, ніж в Україні, а також те, що національна промисловість визначатиметься з урахуванням усіх країн ЄС, а не тільки України, тому частки українських виробників, що мають намір порушити розслідування, буде недостатньо, і їм потрібно буде шукати додаткову підтримку.

Встановлено, що набуття членства в ЄС матиме такі наслідки: Україна отримає кращий доступ до внутрішнього ринку ЄС, а також до ринків 162 країн – членів СОТ, втратить торгові преференції з країнами СНД, але з огляду на низький товарообіг, втрати будуть незначними, втратить право на Загальну систему пільг (GSP), що може негативно позначитися на експорті, зможе вести переговори з третіми країнами на вигідніших умовах. Додатково українським компаніям стане складніше конкурувати на ринку ЄС з європейськими компаніями, які мають кращі технології та вищий рівень довіри споживачів, а також членство в ЄС забезпечить захист внутрішнього ринку України, оскільки

країни – члени ЄС не зможуть застосовувати заходи торговельного захисту проти України.

9. За результатами дослідження на підставі теоретичних положень дисертації розроблено пропозиції з удосконалення законодавства про торговельний захист шляхом внесення змін і доповнень:

- у законі має бути чітко передбачено, що заінтересовані сторони також мають право висувати вимогу до Комісії про скликання засідання;
- необхідно передбачити відповідальність членів Комісії за (1) неявку на засідання без поважних причин й (2) очевидну протиправність під час голосування;
- визначити, що в разі якщо строк проведення торговельного розслідування, встановлений законодавством України, минув, однак не було прийнято рішення про подовження строку його проведення чи рішення про застосування заходів, Міністерство має подати подання до Комісії про припинення такого розслідування без застосування будь-яких заходів на підставі того, що подальше проведення розслідування буде незаконним;
- визначити можливість підготовки Міністерством спрощених запитальників для пов'язаних осіб заінтересованих сторін розслідування;
- внести зміни в законодавство щодо строку, протягом якого має бути опубліковано рішення Комісії про застосування заходів, а її рішення має набрати чинності, оскільки наразі повідомлення про прийняті рішення публікують з певним часовим проміжком з дня їх прийняття;
- додати положення про необхідність перегляду статусу національного товаровиробника протягом проведення розслідування після отримання інформації та доказів від заінтересованих сторін;
- внести такі зміни в абзац 1 ч. 1 ст. 36 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»: «Міністерство зобов'язане перевірити чи встановити відповідність застосування антидемпінгових заходів національним інтересам. Висновок щодо необхідності

застосування антидемпінгових заходів згідно з національними інтересами має ґрунтуватися на всебічній оцінці таких інтересів, зокрема споживачів, впливу імпорту, що є об'єктом антидемпінгового розслідування, на зайнятість населення, інвестиції споживачів, відновлення конкуренції, а також на міжнародні економічні інтереси країни імпорту. Такого висновку відповідно до цієї статті доходять за умови, що всім сторонам надано можливість повідомити свою позицію відповідно до частини другої цієї статті. Водночас посилену увагу спрямовують на інтереси споживачів»;

– розробити нормативно-правове підґрунтя для запровадження ІТ-платформи для візуалізації результатів торговельних розслідувань з метою формування бази документів щодо певного розслідування, бази прийнятих рішень Міністерством і Комісією, а також визначення чітких та прозорих строків проведення розслідувань;

– внести зміни в профільне законодавства України, у якому передбачити перелік критеріїв, за якими Міністерству слід аналізувати подібність товару, що є об'єктом розслідування, на базі розробленої практики СОТ, оскільки відсутність такого чіткого переліку залишає простір для зловживань Міністерством своїх дискреційних повноважень;

– уточнити, що строк, визначений у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», поширюється виключно на оскарження рішення Комісії про застосування торговельних заходів, його обчислюють з моменту прийняття такого рішення Комісії, а для оскарження інших рішень Комісії використовують встановлений Кодексом адміністративного судочинства України шестимісячний термін, який обчислюють з моменту, коли компанія дізналася або повинна була дізнатися про прийняте рішення Комісії, оскільки наразі наявна правова колізія в контексті того, який строк для оскарження рішень за результатами торговельних розслідувань слід використовувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / [С. В. Сіденко, О. М. Іваницька, О. В. Кузнецов та ін.]. Київ, 2015. 468 с.
2. Феделеш Е. М. Тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: господарсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2017. 225 с.
3. Міхеєва О. Г. Роль міжнародного права у здійсненні митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2003. 193 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000429>.
4. Назарова В., Поєдинок В. Правові режими зовнішньоторговельної діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Юридичні науки». 2011. Вип. 86. С. 63–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2011_86_20.
5. Коновалова Н. О. Міжнародно-правове регулювання протидії обходу антидемпінгових заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2011. 224 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U007359>.
6. Угода про заснування Світової організації торгівлі : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#Text.
7. Кочергіна О. М. Міжнародно-правове регулювання антидемпінгу на багатосторонній основі в системі ГАТТ/СОТ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2002. 181 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U002063>.
8. Генеральна угода про торгівлю послугами. Додаток 1В до Угоди про заснування Світової організації торгівлі : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text.
9. The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations: The Legal Texts. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/utw_chap2_e.pdf.

10. Герасимчук Є. Особливості структури та змісту системи торговельного захисту відповідно до угод СОТ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 179–181. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/38>.
11. Генеральна угода про тарифи й торгівлю 1994 року. Додаток 1А до Угоди про заснування Світової організації торгівлі : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_003#Text.
12. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) : міжнар. док. від 30 жовт. 1947 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264/conv/find?text=%E4%E5%EC%EF%B3%ED%E3.
13. Войтюк Д. В., Денісова О. С. Правовий статус світової організації торгівлі та її характеристика як суб'єкта міжнародного права. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Вип. 1. С. 148–153.
14. Лебедева А. Б. Особливості антидемпінгового законодавства Європейського Союзу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2014. № 9-2. Т. 2. С. 135–136. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc9-2/part_2/42.pdf.
15. Лазанська Т. І. Протекціонізм. Енциклопедія історії України. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Proteksionizm>.
16. Панченко В. Г. Неопротекціонізм у міжнародній економічній політиці : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.02. Вінниця, 2019. 43 с. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/7317/0>.
17. Гарасим Ю. Антидемпінгове регулювання – загроза вільній торгівлі чи одна з умов її становлення? *Дослідження міжнародної економіки*. 2011. Вип. 2 (67). С. 193–200. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/769eb689-5991-4b5b-999e-bc91171250b9/content>.

18. Peter Van den Bossche and Werner Zdouc. *The Law and Policy of the World Trade Organization: Text, Cases and Materials*. Chapters 11–12. Chapter 9, part 2. Cambridge University Press, 2008. URL: <https://scispace.com/pdf/the-law-and-policy-of-the-world-trade-organization-2g69w0n9jl.pdf>.
19. Калініченко А. І. Інструменти торговельного захисту в контексті забезпечення економічної безпеки України. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 2. С. 35–41.
20. Кривецька О. Поняття субсидії за правом та практикою врегулювання спорів у рамках Світової організації торгівлі. URL: <https://www.kievbarrister.com/?p=775&lang=uk>.
21. Угода про захисні заходи : міжнар. док. від 15 січ. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_016#Text.
22. Дем'янюк О. Б. Демпінг як форма конкурентної боротьби на світовому ринку. *Наукові записки*. Серія «Економіка». 2011. Вип. 17. С. 413–418. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/7209/1/55.pdf>.
23. Гарагонич О. В., Матвійчук А. Р. Горизонтальна концентрація суб'єктів господарювання в Україні та Європейському Союзі: теоретико-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 05. Ч. 1. С. 354–363. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/10/APP_05_2025_part-1-1.pdf
24. Петрина В. Н. Економічна конкуренція як чинник економічної безпеки України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф.(Харків, 6 груд. 2019 р.). Харків, 2019. С. 194–197. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/06_12_2019/pdf/63.pdf.
25. Локшина Ю. Міжнародно-правове регулювання засобів захисту торгівлі в контексті норм і правил ГАТТ/СОТ: науковий аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 242–246. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/10/51.pdf>.

26. Нетудихата С. Л. Антидемпінгове регулювання в системі зовнішньоекономічних зв'язків України : дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01. Київ, 2003. 200 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0403U002564>.
27. Членство України в СОТ: огляд зобов'язань / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Київ, 2015. 23 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/WTO_commitments1.pdf.
28. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст. 377.
29. Пасічник В. В. Адміністративно-правове забезпечення економічної конкуренції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 20 с.
30. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 черв. 1996 р. № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 36. Ст. 164.
31. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту : Закон України від 22 груд. 1998 р. № 331-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 12. Ст. 80.
32. Герасимчук Є. Щодо визначення статусу та компетенції Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі за законодавством України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 3 (7). С. 51–57. DOI: 10.32782/cuj-2024-3-6.
33. Угода про застосування статті VI Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 року : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_010#Text.
34. Угода про субсидії і компенсаційні заходи : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_015#Text.
35. Гладштейн А. Л. Засоби торговельного захисту як інструмент розвитку конкуренції у регіональних торговельних угодах. *Європейські перспективи*. 2021. № 1. С. 190–199. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/190-_Gladshtejn.pdf.

36. Гладштейн А. Л. Тенденції розвитку регулювання конкуренції у регіональних торговельних угодах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2021. 235 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/bc0/7v1lw3pci1xs7qdq69rfho1k44gn2us7/dis_%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%B9%D0%BD.pdf.
37. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : Закон України від 22 груд. 1998 р. № 332-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 11. Ст. 78.
38. Wauters J. The Safeguards Agreement – An Overview. *Law and Economics of Contingent Protection in International Trade* / ed. by K. W. Bagwell, G. A. Bermann, P. C. Mavroidis. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. P. 334–366.
39. Argentina – Safeguard Measures on Imports of Footwear. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds121_e.htm.
40. Ukraine – Definitive Safeguard Measures on Certain Passenger Cars. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds468_e.htm.
41. Сісецька А. Спеціальне розслідування: окремі особливості та стандарти доведення. URL: <https://vkr.ua/publication/spetsialne-rozsliduvannya-okremi-osoblivosti-ta-standarti-dovedennya>.
42. Значний. Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9>.
43. Істотний. Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9>.

44. United States – Safeguard Measure on Imports of Fresh, Chilled or Frozen Lamb from New Zealand. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds177_e.htm.
45. Про склад Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі : постанова Кабінету Міністрів України від 19 квіт. 1999 р. № 634. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-99-%D0%BF#Text>.
46. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.
47. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 1998.
48. Колесник В. А. Дискреційні повноваження органів державної влади як предмет розгляду публічно-правових спорів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 5–6. С. 141–146. DOI: 10.32702/2306-6814.2020.5-6.141.
49. Стосовно здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень : рекомендація № R (80) 2 Комітету Міністрів Ради Європи від 11 берез. 1989 р. URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae>.
50. Тарасенко Т. М. Дискреційні повноваження: загрози та можливості для розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 4 (6–7). С. 77–84. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/%20view/273>.
51. Барікова А. Дискреція Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2 (300). С. 153–157.
52. Захист на внутрішньому ринку. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=403364b2-c60a-4649-aecf-047ee448da1c&tag=ZakhistInteresivNatsionalnikhTovarovirobnikivNaVnutrishnomuRinku>.

53. Капуш І. С. Організаційно-правові основи застосування антидемпінгових мит в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2007. 202 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0407U004219>.
54. Щодо окремих аспектів використання механізмів СОТ для захисту інтересів національних товаровиробників. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень : [сайт]. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-okremikh-aspektiv-vikoristannya-mekhanizmiv-sot-dlya-zakhistu>.
55. Повідомлення про порушення та проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/rozsliduvannya-shodo-importu-v-ukrayinu-dobriv-min/>.
56. Про застосування попередніх антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну сталевих кріплень походженням з Китайської Народної Республіки : повідомлення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 28 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0013324-20#Text>.
57. Про застосування попередніх антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну склотари походженням з Республіки Білорусь : повідомлення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 5 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0008324-22#Text>.
58. Про застосування попередніх антидемпінгових заходів стосовно імпорту в Україну плити деревноволокнистої (ДВП) походженням з Республіки Польща : рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 20 серп. 2003 р. № АД-76/2003/52-122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-122324-03#Text>.

59. Герасимчук Є. До питання застосування заходів торговельного захисту СОТ в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. № 1 (60). С. 17–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/ryuv.v1.2025.4>.
60. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
61. Посібник для суддів заходи торговельного захисту / Європейський банк реконструкції і розвитку. URL: https://www.nsj.gov.ua/files/1643191657Handbook%20on%20Trade%20remedies_Final.pdf.
62. Про застосування заходів нагляду щодо імпорту в Україну аміачної селітри незалежно від країни походження та експорту : рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 6 трав. 2003 р. № СП-68/2003/52-100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-100324-03#Text>.
63. Про застосування заходів нагляду щодо імпорту в Україну фосфоровмісних мінеральних добрив : рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 6 трав. 2003 р. № СП-69/2003/52-101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-101324-03#Text>
64. Господарське право : підручник / [О. П. Подцерковний, В. Г. Олюха, О. О. Квасніцька та ін.] ; за ред. О. П. Подцерковного. 4-те вид., доповн. і переробл. Одеса : Фенікс, 2024. 584 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5358&download_id=1871&srsltid=AfmBOorsUGmXT9Spm5W5ZNyfwuRzk_HVp1JDzCz67v9B7MT0QLMHR7SP.
65. Щербина В. С. Господарське право : підручник. 6-те вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 636 с.
66. Господарське право (Загальна частина) : навч. посіб. / [О. О. Обушенко, К. І. Чижмарь, А. В. Коваленко та ін.]. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 352 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/kgp.pdf>.

67. Пристай Т. М. Правове становище суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Кривий Ріг, 2019. 243 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U004326>.
68. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 9 січ. 2025 р. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>.
69. Господарське право : підручник / [Ю. Є. Атаманова, Р. П. Бойчук, С. В. Глібко та ін.] ; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. Харків : Право, 2012. 694 с.
70. Платонова І. О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. С. 125–129. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13-14_2020/21.pdf.
71. Чайковська В. В. Методи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: господарсько-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2010. 19 с.
72. Поєдинок В. В. Митна вартість в механізмі тарифного регулювання ЗЕД. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 27 (2). С. 25–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_27%282%29__7.
73. Ваколюк О. Антидемпінгове мито як засіб митно-тарифного регулювання зовнішньо-економічної діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 3 (1). С. 88–91. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILA=&_S21STR=Nvkhdu_jur_2016_3\(1\)__21](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILA=&_S21STR=Nvkhdu_jur_2016_3(1)__21).
74. Товкун І. М. Особливості законодавчого регулювання експортно-імпортних операцій. *Право та інновації*. 2015. № 1. С. 69–74. URL: <http://www.irbis->

- nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILA=&_S21STR=apir_2015_1_11.
75. Подцерковний О. П., Зятіна Д. В., Бойченко Е. Г., Попелюк В. П. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч.-метод. посіб. Одеса : НУ «ОЮА», 2021. 166 с.
 76. Авер'янова Є. В. Правове регулювання ліцензування господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 278 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U002293>.
 77. Чайковська В. В. Про необхідність урахування потреб інвестиційного розвитку при правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 222–225. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24cf6b3d-db62-4a7b-a3e1-1bf29ac5b5bc/content>.
 78. Феделеш Е. М. Застосування тарифних методів з метою захисту національного товариства. *Право та державне управління*. 2017. № 1 (26). С. 52–58. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2017/10.pdf.
 79. Про застосування адекватних заходів у відповідь на дискримінаційні та недружні дії з боку Республіки Узбекистан щодо законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України – підприємств автомобілебудування : повідомлення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 25 листоп. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0010324-15#Text>.
 80. Araújo José Tavares de. Legal and economic interfaces between antidumping and competition policy. Comercio Internacional. Naciones Unidas Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL). 2001. No. 4355. URL: <https://ideas.repec.org/p/ecr/col025/4355.html>.

81. Лебедева А. Б., Шпакович О. М. Особливості антидемпінгового законодавства ЄС. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 52–55. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/3_2015/part_1/12.pdf.
82. Брошура «Торговельний захист, перші кроки виробників». Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=403364b2-c60a-4649-aecf-047ee448da1c&tag=ZakhistInteresivNatsionalnikhTovarovirobnikivNaVnutrishnomuRinku>.
83. Резнікова В. В., Пацурія Н. Б., Кравець І. М. Вплив держави на економіку в умовах війни: концептуально-правові засади. *Право України*. 2023. № 8. С. 12–43.
84. Герасимчук Є. Деякі проблеми проведення торговельних розслідувань в Україні у період воєнного стану. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 берез. 2023 р.) Київ, 2023. С. 132-137.
85. Барікова А. Дискреція Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2 (300). С. 153–157.
86. Про порушення та проведення антидемпінгового розслідування щодо імпорту в Україну прокату з вуглецевої сталі з покриттям походженням з Китайської Народної Республіки : рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 14 груд. 2020 р. № АД-471/2020/4411-03. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/antidempingove-rozsliduvannya-shodo-importu-v-248/>.
87. Про застосування остаточних антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну прокату з вуглецевої сталі з покриттям походженням з Китайської Народної Республіки : повідомлення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 13 лип. 2023 р. № АД-546/2023/441-01. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0004324-23#Text>.

88. Герасимчук Є. Актуальні проблеми антидемпінгових та спеціальних розслідувань у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 78. Ч. 1. С. 257–261. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.41>.
89. Про порушення та проведення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну ПВХ-профілю незалежно від країни походження та експорту : рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 27 серп. 2021 р. № СП-504/2021/4411-03. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/specialne-rozsliduvannya-shodo-importu-v-167-2/>.
90. Про припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну ПВХ-профілю незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів : рішення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 2 листоп. 2022 р. № СП-537/2022/441-01. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/povidomlennya-pro-pripinennya-specialnogo-05-11-22/>.
91. Методичний посібник щодо підготовки скарги стосовно порушення антидемпінгового розслідування. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8f32d9c8-4aec-4c13-b9a9-427e6913b0b1&title=MetodichniiPosibnikSchodoPidgotovkiSkargiStosovnoPorushenniaAntidempingovogoRozsliduvannia&isSpecial=true>.
92. Методичний посібник щодо підготовки скарги стосовно порушення антисубсидійного розслідування. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1b8c3ff8-1d88-49d3-9453-51ba4691e2d8&title=MetodichniiPosibnikSchodoPidgotovkiSkargiStosovnoPorushenniaAntisubsiditsiinogoRozsliduvannia>.

93. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.
94. Мотиль В. Правові аспекти застосування антидемпінгових заходів ЄС. *Вісник Львівського університету*. Серія «Міжнародні відносини». 2014. Вип. 36. Ч. 2. С. 49–58. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/VLNU_Mv_2014_362__9.pdf.
95. Гарагонич О. В., Поєдинок В. В, Покотілов П. А. Суб'єкти ринку криптоактивів Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2025. Вип. 90. Ч. 2. С. 272–283. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/341132>.
96. Zaverukha S., Chechelashvili M., Pozhodzhuk T., Levkivskiy B., Gogashvili T. Legal regulation of corporate governance in global business: Main problems and current trends. *Social & Legal Studios*. 2023. No. 6 (4). P. 259–266. URL: <https://sls-journal.com.ua/en/journals/tom-6-4-2023/pravove-regulyuvannya-korporativnogo-upravlinnya-v-globalnomu-biznesi-osnovni-problemi-ta-suchasni-tendentsiyi>.
97. Morocco – Anti-Dumping Measures on Certain Hot-Rolled Steel from Turkey. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds513_e.htm.
98. United States – Anti-Dumping Measures on Certain Hot-Rolled Steel Products from Japan. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds184_e.htm.
99. Герасимчук Є. Актуальні проблеми надання інформації заінтересованими сторонами в рамках торговельних розслідувань. *Юридична наука та освіта: минуле, сучасне і майбутнє* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 1 трав. 2025 р.). Київ, 2025. С. 121–122.
100. Ukraine – Anti-Dumping Measures on Ammonium Nitrate. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds493_e.htm.

101. Повідомлення про застосування остаточних антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну поворотно-відкидних пристроїв (механізмів) для віконних та балконних дверних блоків походженням з Турецької Республіки. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/antidempingovi-zahodi-shodo-importu-v-ukrayinu-95/>.
102. Герасимчук Є. Запровадження ІТ-платформи при проведенні торговельних розслідувань в Україні. *Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 квіт. 2024 р.). Київ, 2024. С. 43–46.
103. Anti-dumping proceeding concerning imports of wire rod originating in the People's Republic of China, the Republic of Moldova and Turkey. European Commission : [site]. URL: <https://tron.trade.ec.europa.eu/investigations/case-history?caseId=638>.
104. Narahonych O., Panova L., Doroshenko L., Mirzayeva A., Aliyeva A. Digitalization and legal regulation of public and private transactions in the digital environment: Concepts and development prospects. *Amazonia Investiga*. 2022. No. 11 (60). P. 214–223. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/60/23-214-223.pdf>.
105. Ковальчук Н.М., Воротіна, Н.В. Перегляд заходів торговельного захисту: сутність, види, особливості проведення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. № 19. Т. 2. С. 192–194.
106. Дашковська Т. М. Норми матеріального та процесуального права: до питання співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. № 75. С. 90–96. URL: <http://www.apdp.in.ua/v75/15.pdf>.
107. Mexico – Anti-Dumping Duties on Steel Pipes and Tubes from Guatemala. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds331_e.htm.

108. United States – Standards for Reformulated and Conventional Gasoline. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds2_e.htm.
109. European Communities – Measures Affecting Asbestos And Asbestos-Containing Products. World Trade Organization : [site]. URL: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=1236&CurrentCatalogueIdIndex=0&FullTextHash=&HasEnglishRecord=True&HasFrenchRecord=True&HasSpanishRecord=True.
110. Japan – Taxes on Alcoholic Beverages. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds8_e.htm.
111. Мальський О. М. Міжнародне торговельне право : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 728 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/mizhnarodne-torgoveln-pravo.pdf?srsltid=AfmBOoqdQgyVEVW7Fsutl1zhR56K2xCHAqIIVLRQRn56cdhnbAeDoHU3>.
112. Про порушення та проведення антидемпінгового розслідування щодо імпорту в Україну цементу походженням з Турецької Республіки : повідомлення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 5 верес. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0029324-20#Text>.
113. European Communities – Anti-Dumping Measure on Farmed Salmon from Norway. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds337_e.htm.
114. Повідомлення про застосування остаточних антидемпінгових заходів щодо імпорту в Україну деякої карбамідоформальдегідної продукції походженням з Російської Федерації. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/mizhvidomcha-komisiya-z-mizhnarodnoyi-torgivli1224/>.

115. HOLCIM / CEMEX WEST. European Commission : [site]. <https://competition-cases.ec.europa.eu/search?search=Holcim&sortField=relevance&sortOrder=DESC>.
116. CEMEX / HOLCIM ASSETS. European Commission : [site]. <https://competition-cases.ec.europa.eu/search?search=CEMEX%20%2F%20HOLCIM%20%20ASSETS&sortField=relevance&sortOrder=DESC>.
117. Антидемпінгове розслідування щодо імпорту прокату плоского гарячекатаного із заліза, нелегованої або легованої сталі, іншого погодженням з Єгипту, Індії, В'єтнаму, Японії. European Commission : [site]. URL: <https://tron.trade.ec.europa.eu/investigations/case-history?caseId=2743>.
118. Краснікова Н. О., Михайленко О. Г Практика світового антидемпінгового захисту проти окремих економік: приклад України. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2023. № 1 (23). С. 10–22. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No1/10.pdf>.
119. European Union – Anti-Dumping Measures on Biodiesel from Argentina. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds473_e.htm.
120. Антидемпінгове мито – Огляд методик розрахунку демпінгової маржі. LEXOLOGY : [site]. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=422e44f2-df8f-4e44-aa07-38bc92cc0ae4>.
121. Про нюанси розрахунків в антидемпінгових розслідуваннях та процедуру судового оскарження за торговельними розслідуваннями розповіли радники Asters Олеся Кривецька та Антон Сінцов. Legal High School : [site]. URL: <https://lhs.net.ua/ua-pro-niuanisy-rozrakhunkiv-v-antydempinhovykh-rozsliduvanniakh-ta-protseduru-sudovoho-oskarzhennia-za-torhovelnymy-rozsliduvanniamy-rozpovily-radnyky-asters-olesia-kryvetska-ta-anton-sintsov-ru-o-niu/>.

122. Determining subsidies and countervailing duties. GOV.UK : [site]. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-uk-trade-remedies-investigations-process/determining-subsidies-and-countervailing-duties>.
123. «Укрцемент» пов'язує перспективи галузі з будівництвом цементно-бетонних доріг. Interfax – Україна : [сайт]. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/687267.html/>.
124. United States – Anti-Dumping and Countervailing Measures on Certain Coated Paper from Indonesia. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds491_e.htm.
125. Egypt – Definitive Anti-Dumping Measures on Steel Rebar from Turkey. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds211_e.htm.
126. United States – Investigation of the International Trade Commission in Softwood Lumber from Canada. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds277_e.htm.
127. Thailand – Anti-Dumping Duties on Angles, Shapes and Sections of Iron or Non-Alloy Steel and H Beams from Poland. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds122_e.htm;
128. European Communities – Anti-Dumping Duties on Imports of Cotton-type Bed Linen from India. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds141_e.htm.
129. Європейський Союз офіційно скасував мита на українські товари. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=78358afe-9840-4764-aa7a-6fddb77d89df&title=VropeiskiiSoiuzOfitsiinoSkasuvavMitaNaUkrainskiTovari>.
130. Опейда З. Й. Застосування спеціальних заходів щодо імпорту у Світовій організації торгівлі. *Правничий часопис Донецького університету*. 2012. № 1 (27). С. 25–32.

131. Методичний посібник щодо підготовки заяви стосовно порушення спеціального розслідування. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=403364b2-c60a-4649-aecf-047ee448da1c&tag=ZakhistInteresivNatsionalnikhTovarovirobnikivNaVnutrishnomuRinku>.
132. United States – Definitive Safeguard Measures on Imports of Wheat Gluten from the European Communities. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds166_e.htm.
133. Korea – Definitive Safeguard Measure on Imports of Certain Dairy Products. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds98_e.htm.
134. Ahn D. Restructuring the WTO Safeguard System. The WTO Trade Remedy System: East Asian Perspective / ed. by M. Matsushita, D. Ahn, T.-J. Chen. London : Cameron May, 2006. P. 11–31.
135. Скачко Д. П. Антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи як адміністративно-господарські санкції: дослідження правової природи. *Приватне право і підприємництво*. 2019. Т. 9. С. 137–141. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=jgRh-CQAAAAJ&citation_for_view=jgRh-CQAAAAJ:zYLM7Y9cAGgC.
136. United States – Definitive Safeguard Measures on Imports of Certain Steel Products. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds248_e.htm.
137. Ковальчук Н. М. Непоширення захисних заходів на партнерів за угодами про вільну торгівлю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. Вип. 37. Т. 2. С. 113–119. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5defa9d6-75ab-42d5-8da0-d22a9bbc48f2/content>.

138. India – Certain Measures on Imports of Iron and Steel Products. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds518_e.htm.
139. United States – Definitive Safeguard Measures on Imports of Circular Welded Carbon Quality Line Pipe from Korea. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds202_e.htm.
140. Piérola F. The Challenge of Safeguards in WTO. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 416 p.
141. Про припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну добрив мінеральних з вмістом азоту та фосфору та добрив мінеральних з вмістом азоту, фосфору, калію незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів : повідомлення Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі від 24 черв. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0019324-20#Text>.
142. Припинення спеціального розслідування щодо імпорту в Україну деяких азотних добрив ... незалежно від країни походження та експорту без застосування спеціальних заходів. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/pripinennya-specialnogo-rozsliduvannya-shodo-impor/>.
143. Спільна заява за результатами 7-го засідання Ради асоціації між Україною та ЄС. Урядовий портал : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spilna-zayava-za-rezultatami-7-go-zasidannya-radi-asociaciyi-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>.
144. Повідомлення Туреччини згідно зі статті 12.5 Угоди Раді з торгівлі товарами щодо зупинення поступок та інших зобов'язань відповідно до параграфу 2 статті 8 Угоди про захисні заходи від 11 черв. 2013 р. URL: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=132240,127894,126320,117945,117893,117279,51666,59595,15465,9422&CurrentCatalogueIdIndex=5&FullTextHash

=&HasEnglishRecord=True&HasFrenchRecord=True&HasSpanishRecord=True
e.

145. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну кислоти сірчаної та олеуму незалежно від країни походження та експорту : повідомлення Міжвідомчої комісії з розгляду міжнародної торгівлі. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN043420?an=1>.
146. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36. № 37. Ст. 446.
147. Дискреція суду при вирішенні спорів у сфері торговельного захисту в Україні. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/202071_diskretya-sudu-pri-virshenn-sporv-u-sfer-torgovelnogo-zakhistu-v-ukran.
148. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 2 лип. 2008 р. Справа № 7/147. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/2134359>.
149. Судове рішення: Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 13 січ. 2020 р. Справа № 640/110/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86873163>.
150. Врегулювання торгових суперечок у світовій організації торгівлі / Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/download/4782c86d-fc34-4648-a25e-33bb97e4f6ef/file.pdf>.
151. Духневич А. В. Механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право». 2011. Вип. 15. № 1. С. 106–109.
152. Лекарь А. С. Правила і процедури вирішення спорів у рамках світової організації торгівлі та механізми їх впровадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2012. 136 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0412U006123>.
153. Лініченко Д. В. Механізм міжнародно-правового регулювання торговельних спорів у рамках діяльності СОТ: поняття, ознаки, юридичний

- зміст. *Держава і право*. Серія «Юридичні і політичні науки». 2009. Вип. 44. С. 632–637. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/5bf7e2ca-1241-4cb2-957f-46d8c4fc1e51/content>.
154. Лекарь А. С. Особливості повноважень головних органів Світової організації торгівлі, які беруть участь у процесі вирішення спорів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. № 1. С. 137–142.
155. Лініченко Д. В. Міжнародно-правовий механізм врегулювання торговельних спорів у рамках діяльності Світової організації торгівлі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2011. 225 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U003828>.
156. Гаркуша А. О. Правове врегулювання спорів у Світової організації торгівлі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2012. 233 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0412U000644>.
157. МРІА: як розблокувати вирішення спорів у СОТ. Асоціація правників України : [сайт]. URL: <https://uba.ua/eng/news/7616>.
158. Махінова А. Світ за доби протекціонізму або останні тенденції на міжнародній торговій арені. Sayenko Kharenko : [сайт]. URL: <https://sk.ua/uk/svit-za-dobi-protekcionizmu-abo-ostan/>.
159. СОТ на шляху до одужання: як вдалося уникнути краху системи світової торгівлі. Європейська правда : [сайт]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/08/4/7144361/>.
160. Сафонова О. Ю. Україна в міжнародно-правовому регулюванні вирішення торговельних спорів у СОТ. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 407–410. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILA=&_S21STR=Chkup_2013_3_98.

161. Dispute settlement. World Trade Organization : [site]. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm.
162. Партнер юрфірми «Саєнко-Харєнко»: рїшення СОТ щодо України не скасовує заборону на їмпорт добрив з РФ. LB.ua : [сайт]. URL: https://lb.ua/economics/2019/09/18/437626_partner_yurfirmi_saenkoharenko.html.
163. Van Bael I., Bellis J. EU Anti-dumping and Other Trade Defence Instruments. Kluwer Law International, 2004. 1368 p.
164. About the European Commission. European Commission : [site]. URL: https://commission.europa.eu/about_en.
165. Пушкарьов В. В. Міжнародно-правові засади торговельної політики Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2011. 230 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0411U001362>.
166. Regulation (EU) 2016/1036 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on protection against dumped imports from countries not members of the European Union (codification). European Union : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1036>.
167. Regulation (EU) 2016/1037 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on protection against subsidised imports from countries not members of the European Union (codification). European Union : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1037>.
168. Rimkus V. Trade defence in European Union. Соціально економічні проблеми і держава. 2014. Вип. 1 (10). С. 25–32. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14rvaieu.pdf>.
169. Regulation (EU) 2015/478 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2015 on common rules for imports (codification). European Union : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0478>.

170. Regulation (EU) 2015/755 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2015 on common rules for imports from certain third countries (recast). European Union : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0755>.
171. Regulation (EU) 2015/936 of the European Parliament and of the Council of 9 June 2015 on common rules for imports of textile products from certain third countries not covered by bilateral agreements, protocols or other arrangements, or by other specific Union import rules (recast). European Union : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0936>.
172. Lucy D. Anti-dumping investigation in the EU: how does it work? ECIPE Working Paper. 2009. No. 04. URL: <https://ecipe.org/wp-content/uploads/2014/12/anti-dumping-investigation-in-the-eu-how-does-it-work.pdf>.
173. EU Anti-dumping and Other Trade Defence Instruments / Ivo Van Bael, Jean-François Bellis, Van Bael & Bellis (Firm). New York, 2011. URL: https://books.google.de/books?id=JG7-q5-bLToC&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
174. Європейське право: право Європейського Союзу : підручник : у 3 кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. Київ : Ін Юре, 2015. Кн. 1 : Інституційне право Європейського Союзу. 312 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/833-----1.pdf.
175. Report from the Commission to the European Parliament and the Council. European Union : [site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52024SC0221&qid=1646153839159>.
176. How to Make an Anti-Dumping Complaint a Guide / European Commission. URL: https://www.vid.gov.lv/sites/vid/files/media_file/how_to_make_an_anti-dumping_complaint.pdf.

177. Про Основні напрями зовнішньої політики України : постанова Верховної Ради України від 2 лип. 1993 р. № 3360-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>.
178. Орехова Т. Статус кандидата в ЄС для України: економічні перспективи. *Економіка і організація управління*. 2022. Вип. 2 (46). С. 15–23. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12540>.
179. Герасимчук Є. Інтеграція системи торговельного захисту України у систему ЄС: переваги та виклики для України. *Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання*. Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21 квіт. 2023 р.). Київ, 2023. С. 37–39.
180. Устименко В. Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості : монографія. Київ : Академперіодика, 2025. 452 с. URL: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/256/Ustymenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
181. Головачова А., Пожоджук Т. Правові засади та сучасні тенденції технічного регулювання у сфері господарювання. *Право.ua*. 2025. № 1. С. 284–291. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2025-1/Pravo_ua_2025_1_284.pdf.
182. Нечипорук К. О., Щерба Р. І. Угода про асоціацію України та ЄС: процес укладення угоди та його наслідки для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Вип. 22. Ч. 3. С. 5–9. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_3_2018ua/3.pdf.
183. Чайковська В. В. Модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції : дис. ...

- д-ра юрид. наук : 12.00.04, 12.00.11. Одеса, 2021. 543 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/9e3fcdc7-1b45-43c7-852f-a8608eb97e33>.
184. Мозіль З. М. Правове регулювання міжнародної торгівлі в рамках Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Львів, 2004. 146 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U004972>.
185. Угода про асоціацію Україна-ЄС: дороговказ реформ. Фонд Конрада Аденауера, 2012. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=6ed4cae3-76be-1b45-8ca0-596acd131646&groupId=252038.
186. Зовнішня політика та національна безпека України: документи і матеріали (2014–2022 рр.) : навч. посіб.-хрестоматія. Ужгород, 2023. 378 с. URL: http://eurodev.uzhnu.edu.ua/images/files/2023_.pdf.
187. On temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part: Regulation (EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022. *Official Journal of the European Union*. 2022. L 152. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2022:152:TOC>.
188. Лизун М., Віталішова К., Борсекова К. Трансформація торговельних потоків між ЄС та Україною в умовах посилення ризиків безпеки. *Журнал європейської економіки*. 2024. Т. 23. № 2 (89). С. 305–320. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1757/1723>.
189. Відкритість торгівлі та інтеграція до внутрішнього ринку ЄС – це ключ до збереження української економіки в умовах війни та швидкого економічного відновлення, – Юлія Свириденко. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=ukUA&id=75eb54cb-4f06-4981-bd34-f58e897dd411&title=VidkrististTorgivli>.

190. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2024 році. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1f45d5bc-f3ed-412c-b02f-8bbe571ecc4d&title=BiuletенPotochnогоStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas>.
191. Торговельний безліміт: що дали Україні два роки без обмежень на ринку ЄС. BBC News Україна : [сайт]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv22lexmrnmo>.
192. Веремій І., Гавриленко Н., Ус І., Широкий Г. Модернізація Світової організації торгівлі під впливом глобальних викликів : аналіт. доп. / за заг. ред. М. Паламарчука, Р. Юлдашева. Київ : НІСД, 2022. 51 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-09/analitichna-dopovid_sot_gotove.pdf.
193. Григорова-Беренда Л., Каверіна К. Торговельна політика та зовнішня торгівля Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2022. Вип. 16. С. 6–15. URL: https://www.researchgate.net/publication/371072523_Torgovelnа_politika_ta_zovnisna_torgivla_Evrolejskogo_Souzu.
194. У Комітеті з питань економічного розвитку обговорено нові законопроекти щодо торгового захисту. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/250848.html.
195. Атаманчук Н. І. Правове регулювання антидемпінгового мита в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 1. С. 99–102. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/27.pdf.
196. Про захист від демпінгового імпорту : проект Закону України від 21 верес. 2020 р. № 4132. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/4048>.
197. Про захист від субсидованого імпорту : проект Закону України від 21 верес. 2020 р. № 4133. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/4051>.

198. Про захисні заходи : проект Закону України від 21 верес. 2020 р. № 4134.
URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/4049>.
199. Походжук Р., Походжук Т. Проблема нормативної інфляції у сучасному законотворенні України. *Європейські перспективи*. 2025. № 3. С. 260–269.
URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2025-3/EP_2025_3_260.pdf.
200. Нове законодавство у сфері торговельного захисту буде адаптоване до норм ЄС та захищатиме інтереси українського виробника, – Юлія Свириденко. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=0c340b49-9f0c-4296-b154-217266508766&title=NoveZakonodavstvoUSferiTorgovelnogoZakhistu>.

ДОДАТОК

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Герасимчук Є. Актуальні проблеми антидемпінгових та спеціальних розслідувань у період воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 78 (ч. 1). С. 257–261. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.41>

2. Герасимчук Є. Особливості структури та змісту системи торговельного захисту відповідно до угод СОТ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1/2024. С. 179–181. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/38>

3. Герасимчук Є. Щодо визначення статусу та компетенції Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі за законодавством України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 3 (7). С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2024-3-6>

4. Герасимчук Є. До питання застосування заходів торговельного захисту СОТ в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. № 1 (60). С. 17–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2025.4>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Герасимчук Є. Інтеграція системи торговельного захисту України у систему ЄС: переваги та виклики для України. *Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання правового регулювання*. *Другі наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21 квіт. 2023 р.). Київ, 2023. С. 37–39.

2. Герасимчук Є. Деякі проблеми проведення торговельних розслідувань в Україні у період воєнного стану. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу:*

соціально-правові, економічні та екологічні аспекти : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 берез. 2023 р.) Київ, 2023. С. 132-137.

3. Герасимчук Є. Запровадження ІТ-платформи при проведенні торговельних розслідувань в Україні. *Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 квіт. 2024 р.). Київ, 2024. С. 43–46.

4. Герасимчук Є. Актуальні проблеми надання інформації заінтересованими сторонами в рамках торговельних розслідувань. *Юридична наука та освіта: минуле, сучасне і майбутнє* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 1 трав. 2025 р.). Київ, 2025. С. 121–122.